

ministri käskkiri

Tartu

27. märts 2009. a nr 252

Riikliku programmi „Hõimurahvaste programm
III. Riiklik abiprogramm uurali (soome-ugri ja samojeedi)
põlisrahvaste keelte ja kultuuride toetuseks (2010–2014)” kinnitamine

Vabariigi Valitsuse 10. veebruari 2005. a määruse nr 28 „Haridus- ja Teadusministeeriumi põhimäärus” § 10 punkti 1 ja § 23 lõike 2 punkti 1 alusel:

1. Kinnitan riikliku programmi „Hõimurahvaste programm III. Riiklik abiprogramm uurali (soome-ugri ja samojeedi) põlisrahvaste keelte ja kultuuride toetuseks (2010–2014)” (juurde lisatud).
2. Avaldada riiklik programm ”Hõimurahvaste programm III. Riiklik abiprogramm uurali (soome-ugri ja samojeedi) põlisrahvaste keelte ja kultuuride toetuseks (2010–2014)” ministeeriumi kodulehel.

Tõnis Lukas
minister

Lisa
KINNITATUD
haridus- ja teadusministri ...²⁷ märtsi 2009. a
käskkirjaga nr ²⁵²

HÕIMURAHVASTE PROGRAMM III

Riiklik abiprogramm uurali (soome-ugri ja samojeedi)
põlisrahvaste keelte ja kultuuride toetuseks
(2010-2014)

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. OLUKORRA ÜLEVAADE.....	6
1.1. OMARIIKLUSETA SOOME-UGRI JA SAMOJEEDI KEELED NING KULTUURID	6
1.2. SOOME-UGRI RAHVAD PUUDUTAVAD ABIPROGRAMMID	8
1.2.1. Soome ja Ungari abiprogrammid.....	8
1.2.2. Rahvusvahelised toetusprojektid.....	9
1.3. RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ.....	9
1.3.1. Eesti Vabariigi kahepoolsed lepingud.....	11
1.3.2. Koostöö enne Hõimurahvaste Programmi rakendamist	11
1.4. SENISE PROGRAMMI RAKENDAMINE	12
1.4.1. Uurali põlisrahvaste üliõpilaste koolitus Eestis.....	12
1.4.2. Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskus.....	14
1.4.3. Väljaanded.....	16
1.4.4. Välitööd ja uurimisreisid	16
1.4.5. Kongressid, konverentsid, seminarid, festivalid, koolitused.....	17
1.4.6. Hõimurahvaste Programmi kirjandusauhind.....	18
2. PROGRAMMI EESMÄRGID.....	20
2.1. PROGRAMMI ÜLDEESMÄRK JA PRIORITEEDID	20
2.2. PROGRAMMI RAKENDAMINE	21
3. PROGRAMMI VALDKONNAD	22
3.1. HARIDUS JA KOOLITUS	22
3.2. TEADUS.....	23
3.3. KULTUUR.....	24
3.4. TEABEVAHETUS	25
4. SEOSSED TEISTE ARENGUKAVADE JA PROGRAMMIDEGA	27
5. PROGRAMMI RAHASTAMINE.....	31
5.1. PÜSITOETUSED	31
5.1.1. Uurali põlisrahvaste üliõpilaste koolitus Eestis.....	31
5.1.2. Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskus.....	31
5.2. PROJEKTITOETUSED	31
5.3. AUHINNAD	32
5.3.1. Hõimurahvaste Programmi kirjandusauhind.....	32
5.3.2. Hõimurahvaste Programmi "Ilmapuu" auhind.....	32

5.3.3. Hõimurahvaste Programmi rahvusteaduste auhind	33
6. PROGRAMMI HINDAMINE JA ARUANDLUS	34
LISA 1. MAAILMA SOOME-UGRI RAHVASTE KOOSTÖÖ PÕHIMÕTETE, EESMÄRKIDE JA ÜLESANNETE DEKLARATSIOON	35
LISA 2. SOOME-UGRI RAHVASTE II MAAILMAKONGRESSI RESOLUTSIOON.....	36
LISA 3. EUROOPA NÕUKOGU PARLAMENTAARSE ASSAMBLEE RESOLUTSIOON 1171 (1998).....	38
LISA 4. EESTI, SOOME JA UNGARI KULTUURI- JA HARIDUSMINISTEERIUMIDE DELEGATSIOONIDE KOHTUMISE PROTOKOLL	41
LISA 5. SOOME-UGRI RAHVASTE III MAAILMAKONGRESSI RESOLUTSIOON.....	42
LISA 6. SOOME-UGRI RAHVASTE IV MAAILMAKONGRESSI RESOLUTSIOON	44
LISA 7. EUROOPA NÕUKOGU PARLAMENTAARSE ASSAMBLEE SOOVITUSED 1775. SOOME-UGRI JA SAMOJEEDI RAHVASTE OLUKORRAST	47
LISA 8. EUROOPA NÕUKOGU PARLAMENTAARSE ASSAMBLEE KULTUURIKOMITEE RAPORT SOOME-UGRI JA SAMOJEEDI RAHVASTE OLUKORRAST	50
LISA 9. ÜRO PÖLISRAHVASTE ÕIGUSTE DEKLARATSIOON	79
LISA 10. SOOME-UGRI RAHVASTE V MAAILMAKONGRESSI RESOLUTSIOON	89
LISA 11. ETNOPOLIITIKA JA ÕIGUSE SEKTSIOONI SOOVITUSED	93
LISA 12. KULTUURISEKTSIOONI SOOVITUSED	94
LISA 13. KEELE JA HARIDUSE SEKTSIOONI SOOVITUSED	95
LISA 14. MEEDIA JA INFOSÜSTEEMIDE SEKTSIOONI SOOVITUSED	96
LISA 15. TERVISHOIU, DEMOGRAAFIA, PEREKONNA JA ÖKOLOOGIA SEKTSIOONI SOOVITUSED..	97
LISA 16. NOORTE ÜMARLAUA PÖLVKONDADE JÄRJEPIDEVUS JA ÜHTSUS SOOVITUSED	98
LISA 17. TARTU ÜLIKOOLI PAUL ARISTE SOOME-UGRI PÖLISRAHVASTE KESKUSE KODUKORD...	99

SISSEJUHATUS

Hõimurahvaste Programmi III põhieesmärk on toetada meie hõimurahvaste, so uurali (soome-ugri ja samojeedi) põlisrahvaste keelte ja kultuuride säilimist ja arengut.

Hõimurahvaste Programm III on jätkuks samanimelistele programmidele aastaist 1999–2004 ja 2005–2009. Viimaste tähtsust omariikluseta hõimurahvaste keelte ja kultuuride toetamisel ja arendamisel on raske üle hinnata, sest Hõimurahvaste Programmi I ja II ellurakendamine on parandanud omariikluseta hõimurahvaste võimalusi oma keele ja kultuuri arendamiseks. Samuti on see positiivselt mõjunud kodanikuühiskonna loomise katsetele Venemaal.

Oluliseks tuleb pidada seda, et Hõimurahvaste Programmi (HP) meetmed on tugevdanud rahvusvaheliselt Eesti riigi kuvandit. V soome-ugri rahvaste maailmakongressi resolutsioonis tõdetakse: "Kongress on tänulik Ungari, Venemaa, Soome, Eesti ja teiste soome-ugri ja samojeedi rahvaste traditsiooniliste asulariikide parlamentidele ja valitsustele ning kutsub jätkama ja arendama koostööd soome-ugri ja samojeedi rahvaste keelte ja kultuuride riikliku kaitse vallas" ja "Kongress toetab soome-ugri ja samojeedi regioonide spetsialistide väljaõpet ja nende koolitamist Ungari, Venemaa, Soome ja Eesti juhtivates hariduskeskustes ning rõhutab, et erilist tähelepanu tuleks sealjuures pöörata väljaõpetatud rahvuslike spetsialistide potentsiaali efektiivsele kasutamisele".

Käesoleva programmi lähtekohaks on eestlaste kuulumine soomeugrilaste hulka. Meie kultuur baseerub lisaks euroopalikule algele ka meie vanal soomeugrilisel rahvakultuuril, millel on palju ühist teiste uurali rahvaste kultuuridega. Nii moodustavad hõimurahvad meile hädavajaliku kultuurilise tagala. Paraku on viimase seitsme-kaheksakümne aasta jooksul meie hõimurahvaste kultuure süstemaatiliselt hävitatud, nii et nende säilimine ja arenemine on raske – mõnel juhul isegi võimatu – ilma välise abita. Teades ja tunnustades sugulasrahvaste kultuuride väärtust nii meie kui kogu inimkonna jaoks, on Eesti riigi ja ühiskonna kohus seda abi pakkuda.

Programm on mõeldud Vene Föderatsiooni ja Läti Vabariigi territooriumil elavate uurali (soome-ugri ja samojeedi) rahvaste keelte ja kultuuride toetamiseks. Programm haarab enesesse Venemaa soome-ugri rahvaste (vadjalased, isurid, ingerisoomlased, karjalased, vepslased, ersad ja mokšad, niidu- ja mäemarid, udmurdid, sürja- ja permikomid, handid, mansid) ja samojeedide (neenetsid, eenetsid, nganassaanid, sõlkupid) ja Lätis elavate liivlaste abistamist ning koostööd saamidega Venemaal, Norras, Rootsis ja Soomes. Edaspidi nimetatakse loetletud rahvaid uurali põlisrahvasteks või ka soome-ugri rahvasteks või hõimurahvasteks.

Programmi rakendatakse uurali põlisrahvaste asukohamaade seadusi austades ja nende rahvuspoliitikat arvestades. Programmi rakendamise puhul arvestatakse erinevate rahvaste erinevat olukorda, valides toetamiseks kõige optimaalsemad meetmed.

Programmi ning selle koordineerimise ja rakendamise eest vastutava Hõimurahvaste Programmi Nõukogu (HPN) koosseisu kinnitab haridus- ja teadusminister.

Programm koosneb 6 peatükist koos sissejuhatusega ja 17 lisast. Esimeses peatükis antakse ülevaade hetkeolukorrast, rahvusvahelisest koostööst ja seniste programmide rakendamisest, sealhulgas uurali põlisrahvaste üliõpilaste koolitusest Eestis ning muudest toetatud valdkondadest.

Teine peatükk käsitleb programmi eesmärgi ja rakendamist. Kolmandas peatükis on täpsemalt kirjeldatud programmi tegevust valdkondade kaupa: haridus ja koolitus, teadus, kultuur ning teabevahetus. Neljas ja viies peatükk selgitavad programmi seoseid teiste arengukavade ja

programmidega ning programmi rahastamise aluseid (sh programmi auhinnad). Kuues peatükk kirjeldab programmi hindamist ja aruandlust.

Programmi lisadena esitatakse Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee dokumendid, mis on seotud uurali põlisrahvaste keelte ja kultuuride olukorraga; ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsioon; maailma soome-ugri rahvaste koostöö põhimõtete, eesmärkide ja ülesannete deklaratsioon; soome-ugri rahvaste maailmakongresside resolutsioonid ja ka viimase kongressi sektsioonide soovitusel ning Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskuse kodukord. Nimetatud dokumendid on olnud lähtealuseks programmi eesmärkide sõnastamisel.

1. OLUKORRA ÜLEVAADE

1.1. Omariikluseta soome-ugri ja samojeedi keeled ning kultuurid

Omariikluseta soome-ugri rahvaste keelte ja kultuuride olukord on jäänud kriitiliseks ka 21. sajandil. Nagu tõdetakse Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee (ENPA) soovitus 1775 (2006, vt Lisa 7), on ENPA resolutsioonis 1171 *Ohustatud uurali vähemuskultuurid* (1998, vt Lisa 3) seatud eesmärgid nende keelte ja kultuuride olukorra parandamiseks enamuses täitmata.

	Inimeste arv (tuhandetes)					Aastane keskmine kasv/kahanemine (protsentides)			
	1959	1970	1979	1989	2002	1959–1970	1970–1979	1979–1989	1989–2002
Mordvalased	1211,1	1 177,5	1 111,1	1 072,9	845,0	-0,26	-0,65	-0,35	-1,73
Udmurdid	615,6	678,4	685,7	714,8	637,0	0,88	0,12	0,42	-0,84
Marid	498,1	581,1	599,6	643,7	605,0	1,40	0,35	0,71	-0,45
Komid	282,8	315,3	320,1	336,3	293,0	0,99	0,17	0,49	-1,00
Permikomid	143,0	150,2	146,0	147,3	125,0	0,45	-0,32	0,09	-1,19
Karjalased	164,1	141,1	133,2	124,9	93,0	-1,37	-0,65	-0,64	-2,14
Vepslased	16,2	8,1	7,6	12,1	8,0	-6,33	-0,72	4,75	-3,02
Saamid	1,8	1,8	1,8	1,8	2,0	0,38	-0,38	0,33	0,62
Handid	19,2	21,0	20,7	22,3	29,0	0,80	-0,14	0,72	1,91
Mansid	6,3	7,6	7,4	8,3	12,0	1,69	-0,26	1,08	2,69
Neenetsid	22,8	28,5	29,5	34,2	41,0	2,01	0,38	1,48	1,32
Sõlkupid	3,7	4,2	3,5	3,6	4,0	1,25	-2,10	0,13	0,84
Nganassaanid	0,7	0,8	0,8	1,3	1,0	1,20	0,25	4,05	-1,69
KOKKU	2 985,4	3 115,8	3 067,0	3 123,5	2 695,0	0,39	-0,18	0,18	-1,07
Kogu Venemaa elanikkond	117 534,3	130 079,2	137 409,9	147 021,9	145 164,0	0,92	0,61	0,68	-0,09
Venelased	97 863,6	107 747,6	113 521,9	119 865,9	115 868,0	0,87	0,58	0,54	-0,25
Tatarlased	4 074,7	4 757,9	5 010,9	5 522,1	5 558,0	1,41	0,58	0,97	0,05

Tabel 1. Venemaa Föderatsiooni uurali põlisrahvaste arvukuse muutused aastatel 1959–2002 võrrelduna venelaste ja tatarlaste arvukusega (1959.–2002. a rahvaloenduste andmetel).¹

Venemaa soome-ugri ja samojeedi rahvad on õiguslikult ja poliitiliselt eri staatuses. Suurematel neist on Venemaa Föderatsiooni koosseisu kuuluvad omanimelised vabariigid (Karjala, Mari, Mordva, Udmurdi, Komi) või autonoomsed ringkonnad (Jamali-Neenetsi, Neenetsi, Handi-Mansi), milles nad on vähemuses. Venemaa haldusreformi käigus on likvideeritud Permikomi ja Taimõri (Neenetsi-Dolgaani) autonoomne ringkond. Territoriaalaunoomia võimekust rahvaste kultuuri arendamisel pärsib ka asjaolu, et paljude rahvaste puhul elab suur osa rahvastikust väljaspool selle piire (mordvalastest ja maridest üle poole, udmurtidest umbes kolmandik, teistest rahvastest vähem). Vepslased elavad kolme haldusüksuse territooriumil, ka ingerisoomlastel, isuritel, vadjalastel, sõlkuppidel ega eenetsitel pole mingit territoriaalaunoomiat.

¹ Lalluka, S. 2005. Venäjän suomalais-ugrilaiset – väestönlaskentojen kertomaa. Sukukansaohjelman arki. Suomalais-ugrilainen perintö ja arkipäivä. Castrenianumin toimitteita, 64. Helsinki, lk 28–46.

Venemaa kultuuriautonomias seaduse alusel on moodustatud küll mitme rahva regionaalsed kultuuriomavalitsused, kuid nende mõju keelte ja kultuuride säilimisele on vähene eelkõige puuduliku rahastamise tõttu.

	1989	2002	Muutus %
Mordvalased	1 073 000	845 000	-21%
Udmurdid	715 000	637 000	-11%
Marid	643 000	605 000	-6%
Komid	337 000	293 000	-13%
Permikomid	147 000	125 000	-15%
Karjalased	125 000	93 000	-26%
Vepslased	12 000	8000	-33%
Handid	22 000	29 000	+32%
Mansid	8000	12 000	+50%
Koola saamid	1800	2000	+11%
Neenetsid	34 000	41 000	+21%
Sõlkupid	3600	4000	+11%
Nganassaanid	1300	1000	-31%
Eenetsid	200	300	+50%
KOKKU	3 122 900	2 695 300	-13,7%

Tabel 2. Venemaa Föderatsiooni uurali põlisrahvaste arvukuse muutused aastatel 1989–2002 (1989. ja 2002. a rahvaloenduste andmetel).²

Ametlikke keeli vene keelele lisaks võivad Venemaal kehtestada oma territooriumil ainult vabariigid. Praegu on riigikeele staatus oma vabariikides mari (niidu- ja mäemari), mordva (ersa ja mokša), udmurdi ja komi keelel. Karjala Vabariigis kehtib ametlikuna ainult vene keel. Venemaa keeleseadus, mille järgi Venemaa ametlikud keeled peavad kasutama kirillitsal põhinevat graafikat, teeb karjala või vepsa keelele ametliku staatuse andmise ka tulevikus keeruliseks.

	Emakeele kõnelejad 1989	Emakeele kõnelejad 2002	Muutus %
Mordvalased	740 000	615 000	-17%
Udmurdid	506 000	464 000	-8%
Marid	527 000	488 000	-7%
Komid	239 000	217 000	-9%
Permikomid	105 000	94 000	-10%
Karjalased	61 000	53 000	-13%
Handid	14 000	14 000	0%
Mansid	3 000	3 000	0%
Neenetsid	27 000	32 000	+19%
Sõlkupid	1 700	2 000	+18%
KOKKU	2 223 700	1 982 000	-11%

Tabel 3. Soome-ugri keeli emakeelena valdajate arvukus Venemaal aastatel 1989–2002 (1989. ja 2002. a rahvaloenduste andmetel).³

² Lalluka, S. Venäjän suomalais-ugrilaisten ja samojedikansojen tilastoa. Tiedonantoja ja Katsauksia, 1/2006.

³ Samas.

Rahvuskultuuri rahastamine on reeglina paremini korraldatud nimivabariikides. Kuigi samas on näiteks Tatarstanis ja Baškortostanis mitme soome-ugri rahva hariduslik ja kultuuriline olukord parem kui koduvabariikides – tänu Baškortostani ja Tatarstani Vabariigilt saadavale toetusele, millele mõnel juhul lisandub ka toetus nimivabariigilt. Vabariikides on ka juba pikka aega töötanud rahvusteadustega tegelevad uurimisinstituudid, kõrgkoolides on valmistatud ette rahvusteaduste spetsialiste.

Uurali rahvaste võimalused emakeelset haridust saada ja oma kultuuri säilitada on siiani jäänud kasinateks ning on eri rahvastel ja eri piirkondades erinevad. Venemaa soomeugrilastel ei ole ühtki emakeelset keskkooli ning emakeelset algharidustki on võimalik saada üksikutes kohtades, peamiselt maal.

Viimasel ajal toimunud muutused Venemaal on sageli kahandanud möödunud sajandi 90ndatel aastatel tekkinud rahvuslike organisatsioonide mõju.

Seoses viimaste aastate välispoliitiliste arengutega ning eriti seoses 2008. aastal Hantõ-Mansiiskis toimunud soome-ugri rahvaste maailmakongressiga on Venemaa riigiorganite huvi soome-ugri rahvaste kultuuride toetamise vastu suurenenud.

2006. aastal asutati Saranskis Soome-Ugri Rahvaste Kultuuride Volgamaade Keskus ja 2007. aastal Venemaa Riikliku Rahvaloomingu Maja filiaalina Venemaa Föderatsiooni Soome-Ugri Kultuurikeskus Söktövkari. Viimasele on eraldatud ka vahendeid soome-ugri kultuuride toetamiseks.

Venemaal on vastu võetud vähemusrahvaste arengukontseptsioon ning vähemusi ja põlisrahvaid puudutavaid seadusi. Hoolimata sellest on siiski mitmeid, peamiselt majanduslikke, ent ka riigi üldise tsentraliseerimispoliitika ja põhielanikkonna hoiakutega seotud takistusi, mis ei võimalda Venemaa põlisrahvaste täisväärtuslikku rahvuslikku elu.

Liivlastele on Läti põhiseadusega antud põlisrahva staatus ja küllaltki arvestatavat finantsabi, kuid lähtudes juba sajandipikkusest koostööst liivlaste ja Eesti vahel, tuleks liivlaste abistamist jätkata. Liivi keel on Läti 2000. a keeleseaduse artiklis 4 tunnustatud Läti algupärase keelena.

Saami keelte ja kultuuri olukord Põhjamaades on võrreldes Venemaa soomeugrilastega parem. Otstarbekas on jätkata läänepoolsete saamide hõlvamist soome-ugri koostöösse.

1.2. Soome-ugri rahvaid puudutavad abiprogrammid

1.2.1. Soome ja Ungari abiprogrammid

Venemaa Föderatsiooni soome-ugri rahvastele on suunatud mitmed Soome abiprogrammid. 1994. aastast toimib Soome Sukukansaohjelma, mis on analoogne Hõimurahvaste Programmiga. Lisaks sellele on Soome toetanud karjalasi, vepslasi ja Koola saame piiriülese koostöö raames.

Rahvusvahelise Öpirände Keskuse (CIMO) vahendusel on Soome eraldanud suunatud stipendiume Venemaa soomeugrilastest postdoktorantidele ja noortele uurijatele. Stipendiume antakse 1–9-kuuliseks õppe- või teadustööks Soome ülikoolides fennougristika ning soome keele ja kultuuri erialal. Kümne aasta jooksul on end Soomes täiendanud 141 hõimurahvaste stipendiaati.

Soome Kulttuurirahasto on toetanud keelepesade loomist Venemaa soomeugrilastele ka varem, kuid 2008. aastal otsustati eraldada selleks otstarbeks 1,6 miljonit eurot.

Ingerisoomlasi on Soome riik (ent ka Soome mittetulundusühingud) majanduslikult toetanud mitme eri projekti raames, finantseerides peaaesjalikult keeleõpetust, kirikute taastamist ja vanurite päevakodusid.

Sihtotstarbelisi toetusi on hõimurahvastega seotud projektidele jagatud ka muudest Soome teadus- ja kultuurirahastutest.

Vähemal määral ning ebaühtlastel alustel on toetanud Venemaa soomeugrilasi ka Ungari. Kuni aastani 2008 eksisteeris Ungaris nn Presidendi stipendium, mis võimaldas kuni viiel Venemaa soome-ugri noorel õppida Ungari Vabariigi ülikoolides kogu õppeperioodi vältel. Selle stipendiumi abil omandas Ungaris kõrghariduse kokku ligi 50 noort.

Ungaris Balatoni ääres on korraldatud rahvusvahelisi lastelaagreid soome-ugri noortele ning Szombathelys alates 1994. aastast soome-ugri ja hungaroloogia suveülikooli.

1.2.2. Rahvusvahelised toetusprojektid

BARENTSI EUROARKTILINE REGIOON

Euroopa Liidu, Norra ja Venemaa koostöös toimib Barentsi regionaalne koostöövõrgustik, mis hõlmab Venemaa poolelt ka soome-ugri rahvaid Koola poolsaarel (kaardil 1; saamid), Karjala Vabariigis (2; karjalased, vepslased), Neenetsi Autonoomses Ringkonnas (3, neenetsid) ja Komi Vabariigis (4, komid). Barentsi koostööorganisatsioonis on eraldi põlisrahvaste tööühm, mis hõlmab kõiki eelnimetatud rahvaid. Oluline on, et Barentsi regioon hõlmab kogu saami rahva asuala.

Barentsi koostöö raames toetatud põlisrahvaste projekte on rahastatud mitmeid ELi ja väljaspoolseid allikaid kasutades. 2009. aastal Barentsi koostööprogramm lõpeb ning ollakse käivitamas uut programmi *Barents 2010+*.

EUROOPA LIIT

2008. aasta eelarves eraldas Euroopa Liit 2,75 miljonit eurot Venemaa vähemusrahvaste kultuuride toetuseks. Eraldatud summa antakse Euroopa Nõukogu Venemaa esinduse kaudu üle Venemaal regionaalarengu ministeeriumile, kes jaotab 1 000 000 eurot 2009. aastal esitatud projektidele.

Lisaks on omariikluseta soome-ugri rahvastel võimalik oma projektidele toetust saada ülemaailmsetelt ohustatud keelte toetamisele orienteeritud fondidelt jm rahvusvahelistelt rahastajatelt.

1.3. Rahvusvaheline koostöö

Rahvusvaheline koostöö omariikluseta soome-ugri rahvaste keelte ja kultuuride toetamise alal algas 20. sajandi 90ndail aastail. Varem takistas seda Ida-Euroopa poliitilis-ideoloogiline olukord, ka oli suur osa Venemaa soomeugrilaste asualadest välismaalastele suletud.

1950ndail aastail alanud fennougristika-alastest rahvusvahelistest teaduskontaktidest oli kasu ka hõimurahvastele. 1960. aastast alates iga viie aasta järel peetud rahvusvahelised fennougristikakongressid ning muud, sh Eestis toimunud teaduslikud suurüritused tõstsid kahtlemata soome-ugri keelte ja kultuuride prestiiži N. Liidus. Eestis valmistati akadeemik Paul Ariste juhtimisel ette mitu põlvkonda omariikluseta soomeugrilaste rahvusteadlasi. Eesti teaduslikud ekspeditsioonid mõjutasid positiivselt ka hõimurahvaste esindajate rahvusteadvust.

Vabamates oludes hakkasid toimima koostöökontaktid Venemaa soomeugrilaste ja välismaailma vahel seoses Joškar-Olas toimunud esimese soome-ugri kirjanike kongressiga 1989. a ja Debrecenis läbi viidud VII rahvusvahelise fennougristikakongressiga 1990. a.

1990. aastal asutati Soomes M. A. Castréni Selts, 1991 taastati Eestis Fenno-Ugria Asutus ja asutati Ungaris Reguly Selts.

17. 05. 1993 toimus Hanasaaris Soome, Eesti ja Ungari kultuuri- ja haridusministrite kohtumine. Kuigi ministrite kohtumise 5. päevakorrapunkt oli Soome, Ungari ja Eesti vaheline Venemaa soomesugu rahvaid puudutav kolmepoolne koostöö (*Suomen, Unkarin ja Viron välinen, Venäjän suomensukuisia kansoja koskeva yhteistyö*) ja moodustati ka humanitaar- ja ühiskonnateaduste algatusrühm, soikus ühisprogrammi koostamine. Siiski käivitas Soome 1994. aastast oma hõimurahvaste programmi (*Toimenpideohjelman Venäjän suomensukuisten kansojen ja kulttuurien tukemiseksi*) aastani 2004, mida on praeguseks pikendatud aastani 2014.

9. fennougristikakongressi ajal 2000. aastal toimus Tartus Eesti, Soome ja Ungari kultuuri- ja haridusministeeriumide delegatsioonide kohtumine, millel taastati Eesti–Soome–Ungari kolmepoolne koostöö (vt Lisa 4). Koostöö raames toimuvad regulaarsed kohtumised, kus Eestit ja Soomet esindavad riiklike abiprogrammide nõukogud.

1992. aastal toimus Söktövkari (Komi Vabariik, Venemaa) esimene soome-ugri rahvaste maailmakongress. Söktövkari otsustati, et kongressid hakkavad toimuma iga nelja aasta järel ning et kongressidevahelisel ajal esindab soome-ugri ja samojeedi rahvaid Soome-Ugri Rahvaste Konsultatiivkomitee.

Eestit esindab Konsultatiivkomitees MTÜ Fenno-Ugria Asutus, Soomet Soome–Venemaa Selts ja M. A. Castréni Selts, Ungarit Soome-Ugri Rahvaste Maailmakongressi Ungari Rahvuslik Organisatsioon ning omariikluseta soome-ugri rahvaid rahvuslikud keskorganisatsioonid.

Konsultatiivkomiteel on alates 1994. aastast nõuandev staatus ÜRO ECOSOCi juures ja tema esindajad on osalenud ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsiooni (vt Lisa 9) ettevalmistamises. Siiani on Konsultatiivkomitee põhitegevuseks olnud kongresside ettevalmistamine, kuid korraldatud on ka konverentse ja seminare ning kooskõlastatud soome-ugri folkloorifestivalide jm rahvusvaheliste ürituste toimumist.

Soome-Ugri Rahvaste Konsultatiivkomitee kaasabil valmis ka Tytti Isohookana-Asunmaa raport Euroopa Nõukogu Parlamentaarsetele Assambleele *Ohustatud uurali vähemuskultuurid* (1998), mille alusel võeti vastu samanimeline ENPA resolutsioon nr 1171 (vt Lisa 3), esimene rahvusvaheline dokument soome-ugri keelte ja kultuuride kohta. Selle jätkuna valmis 2006. aastal Katrin Saksa raport *Soome-ugri ja samojeedi rahvaste olukorrast* (vt Lisa 8), mille põhjal võeti vastu Soovitused 1775 (vt Lisa 7).

Rahvusvaheliselt institutsionaliseeritud koostöö toimub ka Rahvusvahelises Parlamentidevahelises Liidus, mille soome-ugri rühm moodustati 1993. aastal Canberras.

2005. aastal moodustasid Euroopa Parlamendi peamiselt Ungarist, Soomest ja Eestist valitud 44 liiget Euroopa Parlamendi Soome-Ugri Foorumi koostöökaks omariikluseta soome-ugri rahvastega.

1.3.1. Eesti Vabariigi kahepoolsed lepingud

1990ndail aastail sõlmis Eesti Vabariigi Kultuuri- ja Haridusministeerium kultuuri- ja haridusalased koostöölepped Mari Vabariigi (1994) ja Komi Vabariigi vastavate ministeeriumidega (1995) ning hariduskoostöö alase leppe Udmurdi Vabariigi haridusministeeriumiga (1993). Need lepingud enam ei kehti.

Soome-ugri rahvaste toetamist Venemaal on mainitud kõigis Eesti ja Venemaa kultuurikoostöö lepetes. Esimene neist pärineb aastast 1992, kehtiv *Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumi ning Vene Föderatsiooni Kultuuri- ja Massikommunikatsiooni Ministeeriumi vaheline kultuuri- ning massikommunikatsiooni alase koostöö kokkulepe* kirjutati alla Moskvast 10. veebruaril 2008. aastal (vt artikkel 11: "Pooled, kooskõlas rahvusvahelise õiguse normidega ja kummagi riigi õigusaktidega ning oma pädevuse piires toetavad Vene Föderatsiooni territooriumil elavate eestlaste ja nende sugulasrahvaste ning vastavalt Eesti Vabariigi territooriumil elavate venelaste ja Venemaalt pärinevate inimeste rahvusliku omapära säilitamist, samuti aitavad kaasa nende rahvuste ja rahvuskultuuriliste rühmade keele, kultuuri, ajaloo ning traditsioonide vastastikusele tutvustamisele.").

Vastavalt eelnimetatud koostöö kokkuleppele kirjutati 26. jaanuaril 2009 alla *Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumi ning Vene Föderatsiooni Kultuuriministeeriumi vaheline koostööprogramm 2009.–2011. aastaks*. Programm toetab Vene Föderatsiooni territooriumil elavate sugulasrahvaste rahvusliku omapära säilitamist ning nende rahvuste ja rahvuskultuuriliste rühmade keele, kultuuri, ajaloo ning traditsioonide vastastikust tutvustamist, aidates kaasa kultuurialaste ühisprojektide – festivalide, näituste, seminaride jne korraldamisele. Koostööprogrammis lubatakse soodustada muuhulgas Vene artistide ja kollektiivide osavõttu Eestis toimuvatest hõimupäevadest; soodustada Eesti Rahva Muuseumi koostööd Venemaa Etnograafiamuuseumi ja soome-ugri rahvaste keskmuseumidega, aidamaks kaasa vastastikuste konsultatsioonide ja ühise teadusliku uurimistöö korraldamisele; soodustada osavõttu soome-ugri rahvaste teatrifestivalidest; soodustada kunstikollektiivide ja üksikesinejate kutsumist Venemaalt rahvamuusikafestivalidele ning rahvakunstispetsialistide osavõttu seminaridest ja loomekodadest.

Liivlaste toetamist reguleeritakse Eesti-Läti-Leedu kolmepoolse kultuurikoostööleppes (08.07.1994).

Eesti ja Soome vahelist kultuurikoostööd reguleerib *Eesti Vabariigi ja Soome Vabariigi vaheline vaimse koostöö konventsioon* (allkirjastatud 1. detsembril 1937. aastal, kehtivusaeg ja rakendamine on kinnitatud 5. veebruaril 1992 nootide vahetamisega riikide vahel).

Eesti Vabariigi ja Ungari Vabariigi kultuuri- ja hariduslase koostöö kokkulepe on alla kirjutatud Tallinnas 28. aprillil 1994. aastal.

1.3.2. Koostöö enne Hõimurahvaste Programmi rakendamist

Enne Hõimurahvaste Programmi käivitamist anti omariikluseta soome-ugri rahvaste kultuuridele sisulist abi muudest rahastutest (eriti Avatud Eesti Fond, ent ka Kultuurkapital, sh rahvusvahelised fondid ja UNESCO).

Alates 1989. a on Eestis igal aastal oktoobrikuus tähistatud hõimupäevi, millest on alati osa võtnud arvukalt uurali põlisrahvaste folkloorirühmi. 1997. a suvel korraldati Eestis VI soome-ugri rahvaste folkloorifestival. Rohkesti on peetud Eestis kongresse ja konverentse Venemaa soomeugrilaste esindajate osavõtul – näiteks Soome-ugri rahvaste kirjanike IV kongress *Sillad* Lohusalus 1996. a ja II soome-ugri ajalookongress 1998. a Tallinnas.

Ka pärast Eesti iseseisvuse taastamist aastal 1991 on Venemaal elavatel hõimurahvaste noortel olnud võimalus õppida Eesti kõrgkoolides. Esimestel aastatel finantseerisid nende õpinguid soome-

ugri koduvabariigid. Aastatel 1994–1998 maksis Eesti ülikoolides õppivatele soome-ugri üliõpilastele stipendiumi M. A. Castréni Selts Soome hõimurahvaste programmi vahenditest. Kui Eestis käivitus 1999. aastal Hõimurahvaste Programm, lõpetati Soome stipendiumide maksmine.

1.4. Senise programmi rakendamine

Hõimurahvaste Programmi I – riikliku abiprogrammi uurali (soome-ugri ja samojeedi) põlisrahvaste keelte ja kultuuride toetuseks (1999–2004) – kiitis Eesti Vabariigi Valitsus oma otsusega heaks 5. mail 1998. Jätkuprogrammina kiitis Eesti Vabariigi Valitsus 12. augustil 2004 heaks Hõimurahvaste Programmi II – riikliku abiprogrammi uurali (soome-ugri ja samojeedi) põlisrahvaste keelte ja kultuuride toetuseks (2005–2009).

Teavet seniste programmide kohta on võimalik eesti, vene ja inglise keeles leida HP kodulehelt (<http://www.suri.ee/hp>) ning Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskuse kodulehelt (<http://www.ut.ee/Ural/ariste>). Eesti Hõimurahvaste Programmi tutvustamiseks anti 2008. a suvel välja venekeelne brošüür *Программа родственных народов Эстонии*, mida jagati Hantõ-Mansiiskis soome-ugri rahvaste V maailmakongressil delegaatidele ning teistele huvilistele.

1.4.1. Uurali põlisrahvaste üliõpilaste koolitus Eestis

Hõimurahvaste Programmi toel on rohkem kui 150 noorel hõimurahvaste esindajal olnud võimalus õppida Eesti kõrgkoolides. HP stipendiaadid on õppinud Eesti avalik-õiguslikes kõrgkoolides (Tartu Ülikoolis, Tallinna Ülikoolis, Eesti Kunstiakadeemias, Eesti Teatri- ja Muusikaakadeemias, Tallinna Tehnikaülikoolis ja Eesti Maaülikoolis) paljudel erialadel: eesti ja soome-ugri keeleteadus, õigusteadus, etnoloogia, ajakirjandus, kultuuride uuringud, folkloristika, psühholoogia, kunstiajalugu, arstiteadus, majandus, ärikorraldus, taimekasvatuse ja keskkonnatehnoloogia, tootedisain jne.

TARTU ÜLIKOOL

Eriala	Üliõpilaste arv sellel erialal
Eesti ja soome-ugri keeleteadus	14 (1 bakalaureant, 13 doktoranti)
Õigusteadus	5 (4 magistranti, 1 doktorant)
Etnoloogia	4 (4 doktoranti)
Meedia ja kommunikatsioon	3 (2 magistranti, 1 doktorant)
Folkloristika	2 (2 doktoranti)
Psühholoogia	2 (2 magistranti)
Keskkonnatehnoloogia	1 (1 doktorant)
Arstiteadus	1 (1 resident)
Avalikkussuhted, teabekorraldus	1 (1 magistrant)
Kunstiajalugu	1 (1 magistrant)
Sotsiaaltöö	1 (1 magistrant)
Rahvatervishoid	1 (1 magistrant)
Majandusteadus	1 (1 bakalaureant)

TALLINNA ÜLIKOOL

Eriala	Üliõpilaste arv erialal
Kultuuride uuringud	3 (3 doktoranti)
Lingvistika	2 (2 doktoranti)
Haldusjuhtimine	1 (1 magistrant)
Kirjalik tõlge	1 (1 magistrant)
Kirjandusteadused	1 (1 magistrant)

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Eriala	Üliõpilaste arv erialal
Tootedisain	1 (1 bakalaureant)

Kokku 46 üliõpilast: neist 3 bakalaureanti, 15 magistranti, 1 resident ja 27 doktoranti

Tabel 4. HP stipendiaadid Eestis 2008/2009 õppeaastal (erialati).

Uute õpikohtade arv on olnud seotud lõpetajate arvuga. HP stipendiaatide arvu vähendati järsult aastatel 1999–2004. Kui 1999/2000. õppeaastal õppis Eesti kõrgkoolides 110 noort soome-ugrilast, siis 2004. a sügisel jätkas oma õpinguid Eestis vaid 55 soome-ugri üliõpilast.

Rahvus	HP stipendiaate Eestis 2000. A	HP stipendiaate Eestis 2004. a	HP stipendiaate Eestis 2008. a
Marid	37	15	16
Udmurdid	24	12	15
Komid	16 (neist 9 sūrja- ja 7 permikomi)	7 (neist 2 sūrja- ja 5 permikomi)	4 (neist 1 sūrja- ja 3 permikomi)
Mordvalased	7 (neist 5 ersat ja 2 mokšat)	7 (neist 5 ersat ja 2 mokšat)	7 (neist 5 ersat ja 2 mokšat)
Handid	3	2	1
Karjalased	5	4	1
Vepslased	3	3	1
Ingerisoomlased	1	1	-
Liivlased	1	1	1
Neenetsid	1	-	-
Ida-eestlased	1	3	-
Kokku	99	55	46

Tabel 5. HP stipendiaadid Eestis 2000–2008 (rahvusesti).

2002. a kevadel otsustas HPN uusi üliõpilasi Eestisse õppima mitte kutsuda, kuna stipendiaatide arv oli aastatega liiga suureks paisunud. 2003. a vastuvõtt küll korraldati, kuid Eestisse jõudsid õppima vaid üksikud uued üliõpilased. 2004. a otsustas programmi nõukogu, et Eestisse õppima võetavate soome-ugri üliõpilaste vastuvõtuks avalikku konkurssi välja ei kuulutata. Uued HP stipendiaadid valiti välja Eestis bakalaureuseõpet lõpetavate soome-ugri üliõpilaste seast, andes neile võimaluse jätkata oma õpinguid magistrantuuris. Alates 2005. aastast on toetatud eelkõige Eestis põhiõppe lõpetanute magistriõpet ja Venemaal ülikooli lõpetanute doktoriõpet.

Aasta	Uusi stipendiaate võeti vastu	Põhiõppe lõpetas	Magistrantuuri lõpetas	Doktorantuuri lõpetas
1999	15	12	4	-
2000	9	17	5	-
2001	10	3	3	-
2002	0	6	5	-
2003	3 + 2 aastasesse täiendõppesse	9	3	1
2004	6 + 1 kahe-aastasesse täiendõppesse	6	-	-
2005	4 doktorantuuri + 6 magistrantuuri	7	1	1
2006	4 doktorantuuri + 6 magistrantuuri + 1 põhiõppesse	5	3	-
2007	6 doktorantuuri + 1 residentuuri + 1 magistrantuuri + 1 põhiõppesse	4	3	-
2008	9 doktorantuuri	-	2	-
KOKKU	85	69	29	2

Tabel 6. HP stipendiaadid Eestis – vastuvõetud ja lõpetanud aastatel 1999–2008.

2008. aastal alustas Eesti kõrgkoolides õppimist 9 uut soome-ugri doktoranti. Kokku õpib seega Eestis 46 Hõimurahvaste Programmi stipendiaati, neist 27 doktoranti, 1 resident, 15 magistranti ja 3 bakalaureuseõppe üliõpilast.

Rahvus	Tartu Ülikool	Tallinna Ülikool	Kunstiakadeemia	Kokku
Handid	1			1
Udmurdid	14	1		15
Komid	1 sürjakomi 2 permikomi	1 permikomi		4
Marid	14	1	1	16
Mordvalased	2 mokšat	4 ersat 1 šokša		7
Vepslased	1			1
Karjalased	1			1
Liivlased	1			1
Kokku	37	8	1	46
	Tartus kokku 37	Tallinnas kokku 9		
Hõimurahvaste Programmi stipendiaate Eestis kokku 46				

Tabel 7. HP stipendiaadid Eestis 2008/2009. õ-a (rahvusesti ja ülikooliti).

1.4.2. Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskus

Hõimurahvaste Programmi algatusel ja rahalisel toel loodi 1999. aastal Tartu Ülikooli juurde Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskus. Keskuse esmaseks ülesandeks on aidata HP stipendiaatidena Eestisse kutsutud soome-ugri üliõpilastel siin kohaneda ning säilitada nende side kodumaaga; samuti üliõpilaste ettevalmistamine teaduslikeks, majanduslikeks ning poliitilisteks kontaktideks erinevatesse kultuuriipiirkondadesse kuuluvate inimestega. Stipendiaatidele pakutakse Ariste keskuskes mitmeid võimalusi oma õppetöö kergendamiseks.

Ariste keskus jagab üliõpilastele pidevalt teavet toimuvatest üritustest nii kuulutuste kui e-posti vahendusel. Käivitatud on postiloend *ugrimugri*, mis on mõeldud soomeugrilise teabe kiireks levitamiseks hõimurahvaste ning nende omavahelise koostöö vastu huvi tundvate inimeste hulgas. Keskuse koduleheküljelt (<http://www.ut.ee/Ural/ariste>) võib leida eesti, vene ja inglise keeles teavet keskuse tegevuse ja Hõimurahvaste Programmi kohta. Eesti ülikoolides õppivate uurali põlisrahvaste üliõpilaste nimekirjad (alates aastast 1999) sisaldavad üliõpilase nime, rahvust, õpitavat eriala ja välkpostiaadressi. Lisaks keskuse raamatukogu kataloogile pakub kodulehekülg ka valikut aastatel 2000–2008 HP stipendiaatide Tartu Ülikoolis kaitstud kraaditöödest.

Keskuse tegevuse algul koondus keskuse ümber rühm eesti üliõpilasi, kes pakkusid soome-ugri üliõpilastele võimalusi ka vaba aja sisustamiseks. Koostöös MTÜ Fenno-Ugria Asutusega käivitati projekt *Eestikeelne vestlusring SURING*. 1999. a sügisest kuni 2001. a kevadeni tegutsenud SURINGu eesmärgiks oli luua soome-ugri üliõpilastele võimalus kohtuda oma õpingukaaslastega väljaspool loengute akadeemilist õhkkonda, saada vahetult teadmisi teistest kultuuridest, arendada oma keele- ja suhtlemisoskust, saada uusi ideid ja leida sõpru. Soome-ugri ja eesti üliõpilased

tutvustasid vastastikku oma kultuuri ja kombeid. Toimused ekskursioonid, vestlus- ja kirjandusõhtud, vaadati videofilme ja käidi teatris.

Alates 1995. aastast on soome-ugri üliõpilased korraldanud omaalgatuslikult spordimänge. Võistluste korraldajad leiavad, et Eestisse õppima tulnud uued soome-ugri üliõpilased vajavad Eestiga kohanemisel vahetut suhtlemist ka vanemate hõimurahvaste üliõpilastega.

Ariste keskuse ja Fenno-Ugria Asutuse koostöös on aastatel 1999–2002 toimunud neli seminarlaagrit HP stipendiaatidele. 3–4 päeva kestvatest seminarlaagritest võttis stabiilselt osa 30–40 üliõpilast Tallinna ja Tartu ülikoolidest, kusjuures eelisjärjekorras võimaldati seminarist osavõttu uutele, esimese aasta üliõpilastele. Seminaride eesmärgiks oli luua soome-ugri noortele paremad eeldused kohanemiseks Eesti akadeemilise eluga; anda teadmisi Eesti ühiskonna toimimise aluseks olevatest seadustest; õpetada oma erialaseid teadmisi majanduslikult paremini rakendama nii avalik-õiguslikus kui ka mittetulundussfääris; tugevdada rahvuslikku identiteeti ja edastada eestlaste, ent ka teiste soome-ugrilaste kogemust identiteedi ja kultuuri säilitamise alal; võimaldada HP stipendiaatidel kohtuda Soome-ugri Rahvaste Noorteassotsiatsiooni (MAFUN) uuenenud ja noorenenud aktiiviga, et anda üliõpilastele võimalus oma kodumaa probleematikas paremini orienteeruda.

Stipendiaatidele on Ariste keskus pakkunud võimalust osaleda erinevatel seminaridel aktiivsete kaaskorraldajatena: soome-ugri noorte kirjanike tõlkimise ja enesetäiendamise seminaridel (2001–2003), rahvusvahelisel põlisrahvaste maaõiguse seminaril (2003), seminaril *Multidistsiplinaarne nõuanne vastutustundlikuks reisimiseks soome-ugri aladel* (2003), seminaril *Infotehnoloogia soome-ugri moodi* (2004, 2005), kevadseminaril soome-ugri üliõpilastele (2008). Nii Ariste keskus kui hõimurahvaste üliõpilased on osalenud IX rahvusvahelise fennougristika kongressi (Tartu, 2000) ja soome-ugri rahvaste IV maailmakongressi (Tallinn, 2004) ettevalmistustöodes ja kongressi korraldamises.

Ariste keskus on uurali põlisrahvustest üliõpilastele pakkunud võimalusi ka Eestis viibides oma rahvuskultuurist osa saamiseks. Eestisse on kutsutud soome-ugri külalisõppejõude, kes on pidanud Tartu Ülikoolis loenguid mari keelest ja kultuurist, ersa-mokša mütoloogiast, komi folkloorist, tänapäeva etnilistest protsessidest Udmurtias, mordva kirjandusest. Lisaks välislektoritele on soome-ugri keelte ja kultuuride tutvustamiseks kasutatud ka HP stipendiaatide ja Eestis elavate soomeugrilaste abi. Tartu Ülikoolis on HP toetusel õpetatud ersa, handi, mokša, komi, udmurdi ja mari keelt, Tallinna Ülikoolis udmurdi keelt.

Keskuse tegevus on olnud suunatud eelkõige soome-ugri üliõpilaste omaalgatuse toetamisele. Ariste keskuse kaudu on programmi stipendiaadid saanud esitada HP-le projekte, et osaleda rahvusvahelistel konverentsidel ning kursustel Poolas, Taanis, Hollandis, Saksamaal, Bulgaarias, Austraalias, Prantsusmaal, Ungaris, Soomes ja Venemaal. Keskuse töötaja on osutanud üliõpilastele abi projektide kirjutamisel.

2002. aastast ilmub sari *Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskuse üllitised*. Esimese raamatuna avaldati Marju Sarve ülevaade *Koola saamid* (2002). Üllitistena nr 2 ilmus Tatjana Devjatkina koostatud mokšakeelne mütoloogiasõnastik *Мокшэрзянь мифологиясь* (2002; teos on nähtav ka Internetis – <http://haldjas.folklore.ee/ri/folkte/sugri/mordva/ersa/myto2/koi-8/>). Sarja kolmanda raamatuna on ilmunud Marju Petersoni koostatud saami kirjanduse ülevaadet sisaldav kakskeelne luulekogu *Valik saami luulet. Ela hästi, Kodumaa* (2007).

1.4.3. Väljaanded

Kui Hõimurahvaste Programmi rakendumise algaastatel olid programmi eelistuseks soome-ugri üliõpilased, siis tänaseks on aktuaalsemaks muutunud ka erinevate kultuuri- ja haridusprojektide toetamine (vt <http://www.suri.ee/hp/toet.htm>).

Tänu HP projektitoetustele on 10 aasta jooksul ilmunud üle 70 raamatu. Nõukogu on eelistanud toetuste jagamisel soome-ugri keeltes väljaantavaid teoseid (ilmunud on raamatuid mokša, ersa, udmurdi, komi, mäemari, niidumari, karjala ja saami keeles). Toetatud on Arvo Valtoni tööd soome-ugri kirjanduse propageerimisel – ilmuma on hakanud sarjad *Soome-ugri luuleklassikat*, *Soome-ugri naisluule*, *Väikeste rahvaste suur kirjandus* ja neljakeelsete luuleraamatute sari (ilmunud on 14 luulekogu noorte soomeugrilaste loominguga). Samas on finantseeritud ka eesti kirjandusklassika tõlkimist soome-ugri keeltesse (udmurdi, niidumari, mäemari ja komi keelde).

Rahalist toetust on HP jaganud soomeugrilaste ajalugu, folkloori, etnograafiat ja keeli tutvustavate teoste üllitamiseks – ilmunud on raamatud Kazõmi sõjast, 1930ndate aastate repressioonidest Mordvas, mari kongressidest, komi folkloorist, mordva mütoloogiast, handi šamaanidest, põhja-handi rahvarietetest, keelepoliitikast, mari prosoodiast, karjala kirjandusest jne.

Tähtsaks on peetud soome-ugri sõnaraamatute koostamist – ilmunud on *Eesti-noonetsi sõnastik*, *Uurali keelte sõnastik* ja *Prantsuse-udmurdi vestmik*, töö käib eesti-udmurdi sõnaraamatu ja mari elektroonilise sõnaraamatu väljaandmiseks.

Toetatud on soome-ugri ajalehe *Kudo+Kodu* levitamist, mordva ajalehe *Mastorava* väljaandmist (tellimistoetus) ning udmurdikeelses lastelehes *Džetšbur* aasta jooksul ilmunud soome-ugri rubriigi loomist.

Üha olulisemaks on viimastel aastatel saanud Interneti-projektide toetamine. Rahastatud on andmebaasi *Uurali keeleteaduse bibliograafia* (URBIS) täiendamist ja võrguversioonis kättesaadavaks tegemist, *Paul Ariste bibliograafia* avaldamist Internetis, Soome-Ugri Rahvaste Infokeskuse teatmekogu kataloogimist ja võrguversiooni loomist, mari võrgulehekülje edasiarendamist. Toetatud on Interneti-väljaandeid *Mordva etnoloogia*, *rahvaluule ja usund*, *Udmurdi usundi peamised tunnused* ning *Komi maailm*.

HP projektitoetuse abil on välja antud esimene marikeelne geograafiline kaart. Mari Eli Vabariigi kaart on mõeldud eeskätt geograafia õppevahendiks mari koolidele ning kodulooringidele. Elektroonilist kaarti saab edaspidi kasutada erinevate temaatiliste kaartide loomisel. Eesti projektist innustatuna on Soome hõimurahvaste programm asunud toetama udmurdikeelse kaardi väljaandmist.

HP on rahastanud ka CD-plaatide väljaandmist (liivi, lõuna-udmurdi, mordva ja setu rahvalaulud) ning soomeugrilasi tutvustavate filmide tegemist. Programmi toel on valminud dokumentaalfilmid udmurtidest (*Päikeselapsed*), vadjalastest (*...ja päästa meid ära kurjast!*), liivlastest (*Julgi vägi*), maridest (*Laulupidu Marimaal*) ja vepslastest (*Elavalt maetud*).

1.4.4. Välitööd ja uurimisreiseid

Alates 2000. aastast on Hõimurahvaste Programm toetanud Eesti Kunstiakadeemia soome-ugri uurimisprogrammi välitöid neenetsite, Transilvaania ungarlaste, ersade-mokšade, saamide, Venemaal elavate setude, maride ja tšuvašside, vepslaste, Siberi eestlaste ning Tveri karjalaste juurde. Finantseeritud on Tartu Ülikooli teadlaste uurimisreise vepslaste ja komide juurde ning magistrantide välitöid udmurtide ja hantide juurde.

Toetamaks põliste oskuste säilimist ning autentse rahvakultuuri viljelemist on HP vahenditest finantseeritud eesti ühepuupaadi tegijate uurimisreise vepsa ühepuupaadimeistrite juurde, ersa

puusculptorite ekspeditsiooni Eestisse ning eesti rahvalauluansambli *Väike-Hellero* sõitu Vadjamaale Jõgõperä koolilaste etnograafilise lauluansambli *Linnut* koolitamiseks.

1.4.5. Kongressid, konverentsid, seminarid, festivalid, koolitused

HP vahendeist on aidatud kaasa mitmete oluliste rahvusvaheliste ürituste rahastamisele (III, IV ja V soome-ugri rahvaste maailmakongress, IX rahvusvaheline fennougristikakongress, rahvusvaheline soome-ugri üliõpilaskonverents (IFUSCO), soome-ugri rahvaste noorteassotsiatsiooni (MAFUN) nõupidamised, IV etnofuturismi konverents, rahvusvahelise konverents *Emakeel ja teised keeled III jm*). Kõik see on loonud positiivset kuvandit Eesti riigi ja selle haridus-, kultuuri- ja välispoliitika kohta nii koostöös Soome ja Ungariga kui ka Venemaa suunal. Soomeugrilaste rahvusvahelise koostöö soodustamiseks on toetatud Soome-ugri Rahvaste Konsultatiivkomitee tegevust, Ungari, Soome ja Eesti hõimuprogrammide ühishõupidamisi ning soomeugrilaste esindajate osavõttu Esindamata Rahvaste Organisatsiooni tegevusest.

Uurali põlisrahvaste kultuuride suurema avatuse saavutamisele ning kultuuri- ja muude kontaktide mitmekesistamisele kaasaaitamiseks on HP vahendeist toetatud erinevaid soomeugrilaste stažeerimisprojekte Eestis (ajakirjanike stažeerimine Eesti meediaväljaannete juures, muuseumitöötajate koolitus, mari üliõpilaste aastane täiendõpe Viljandi Kultuurikolledžis, udmurdi tõlkija kaheaastane täiendõpe Tallinna Ülikoolis, Mari Ülikoolis eesti keelt õppivate üliõpilaste eesti keele ja kultuuri praktika Tartus, udmurdi muuseumitöötaja stažeerimine Eesti Rahva Muuseumis, komi teaduri stažeerimine Eesti Kirjandusmuuseumis, Komi Vabariigi Rahvusmuuseumi teaduri stažeerimine Eesti Rahva Muuseumis ja Tartu Ülikoolis).

HP on toetanud soome-ugri etnofuturistlike kirjanike tõlkeseminaride korraldamist Eestis (2001–2003). Soome-ugri noorte loojate kohtumised on andnud panuse kirjanike vastastikuste tõlgete valmimiseks ning uue hõimurahvastest huvituva literaatide põlvkonna kasvatamiseks. Kirjandusseminaride tulemusel valminud ilukirjanduse ja tõlgete kogumik *Neiu ja karu* (2005) annab ülevaate hõimurahvaste uuemast kirjandusest.

Uurali põlisrahvaste keelte kasutussfääri laiendamisele, sh neis keeltes antava hariduse edendamisele kaasaaitamiseks on toetatud koostööd mari ja udmurdi emakeeleõpetajatega (eestlaste osalemine Mari Õpetajate Seltsi projektis *Mitmekeelne haridus kui arengu ja integratsiooni võti*, Eesti emakeeleõpetajate osavõtt Udmurdi Emakeeleõpetajate Seltsi asutamiskonverentsist, udmurdi emakeeleõpetajate tutvumine Eesti koolikorraldusega).

Igati on soodustatud eesti ja soome-ugri ajakirjanike kohtumisi – Venemaa soome-ugri ajakirjanikud on käinud HP toel Eestis infotehnoloogia- ja meediaseminaridel (seminar *Infotehnoloogia soome-ugri moodi*, seminar *Soome-ugri etnilised usundid ja elektrooniline meedia*, meediaseminar maailmakongressi meediasektsiooni soovitude ettevalmistamiseks) ning eesti ajakirjanikud osalenud ülevenemaalisel soome-ugri pressifestivalil Sõktõvkaris.

Ökoturismialaseks kogemustevahetuseks ja kontaktide loomiseks on toetatud Venemaa soome-ugri turismiarendajate osavõttu Eestis korraldatud turismiseminarist *Multidistsiplinaarne nõuanne vastutustundlikuks reisimiseks soome-ugri aladel* ning eesti ökoturismi arendajate osavõttu udmurdi ökoturismi klubi seminarist.

Vajalikuks on peetud rahastada eesti kultuuriinimeste osavõttu soome-ugri filmi- (rahvusvaheline ökoloogiliste telesaadete festival Hantõ-Mansiiskis, soome-ugri 13. telefilmide festival) ja teatrifestivalidest (soome-ugri teatrifestivalil Joškar-Olas etendati lavastust *Põdernaine*, Eesti Teatri- ja Muusikaakadeemia üliõpilased tutvustasid eesti folkloori rahvusvahelisel festivalil Karjalas).

Aastaid on toetatud Eesti esindajate osavõttu soome-ugri etnofuturismi festivalidest (kirjanikud ja kunstnikud käisid festivalil *Pelnjan* Udmurtias, ansambel *Tsibihärblesed* festivalil *Jur-Jar* Udmurtias,

ansambel *Vägilased* festivalil *Jumšan* Udmurtias, kunstnikud kunstifestivalil *Ser no tur* Udmurtias, ansambel *Vaikusõ kuunolõk* festivalil *Kamwa* Permis) ja folkloorifestivalidest (ansamblid *Hõbejoude* ja *Kolm Kala* käisid Hantõ-Mansiiskis, ansambel *Seitse* Udmurtias). Omapäraseimaks ettevõtmiseks on olnud ansambli *Raud-Ants* esinemine Euroopa vähemuskeelte alternatiiveurovisioonil *Liet-Lavlut* Rootsi Lapimaal vadja regilaulu *Kui miä kazvolin kanainõ* töötlusega.

Hõimupäevade raames on programmi rahalisel toel Eestit külastanud soome-ugri folklooriansamblid, muusikud, kirjanikud ja kirjandusteadlased, kunstnikud ning näitlejad. HP on peaaegu igal aastasel rahastanud ka Mari Sangari Päeva ja ersa keele päeva üritusi Eestis. Programmi projektitoetuste toel on eestlastele oma rahvakultuuri ja -muusikat erinevatel Eesti festivalidel käinud tutvustamas liivi rahvamuusik Julgi Stalte ja liivlaste ansamblid *Skandinieki* ja *Trejasmens*, Karjala ansambel *Myllärit*, udmurdi ansambel *Invožo* ja udmurt Juri Kutšoran (loitsulise tantsu etendus).

Kaasa aitamaks sellele, et hõimurahvaste noored teadvustaksid end oma kultuuri ja keele kandjatena, on programm tähelepanu pööranud soome-ugri noorte koostööle. Mitmel aastal on soome-ugri noorteansamblid võtnud osa Seto Kuningriigi lastepäevast. Toetatud on setu noorteansambli *Tsibihärbläsed* ja mordavalaste *Torama Noortestuudio* koostööprojekte. Aastatel 2005–2008 on finantseeritud soome-ugri lastelaagrite korraldamist Eestis ning Eesti laste osavõttu udmurdi noorte laagritest. Udmurdi lapsed on osalenud laagrites Võrumaal Rahumäe külas (2005), Võsul (2006), Hiiumaal Kõpus (2007) ning Valgemetsas (2008). Kuna Eestisse laagrisse tulijad peavad oskama udmurdi keelt, on eelisseisundis Udmurdi maapiirkondade lapsed. Eesti lapsed on külastanud Udmurdi noorteorganisatsiooni Šundõ kunstilaagrit *Šundõkar* (2005–2007), kus rahvusliku käsitöö õppimise kaudu püütakse kasvatada laste austust oma rahvakultuuri vastu. 2008. aastal osalesid eesti noored koos udmurdi rahvusliikumise noorte liidritega õppekogunemisel *Vamõšš* ning keele- ja kultuurilaagris *Šundõ*, mille eesmärgiks oli udmurdi keele ja kultuuritavade alalhoidmine.

Uurali põlisrahvaste tänapäevase rahvusliku kultuuri tutvustamiseks on HP toel korraldatud näitusi Eesti Rahva Muuseumis (interaktiivne näitus *Udmurdi maailm*, näitus *Sami Duodji. Saamide elu ja käsitöö*, näituse *Soome-ugri kultuurid ERMis. 80 aastat Hõimurahvaste osakonna avamisest Raadil* kataloogi väljaandmine) ja Eesti Kunstimuuseumis (näitus *Põhi ja kirre: kontinentaalne alateadvus. Kaasaegne kunst ja soome-ugri maailm*). Eesti Kunstiakadeemia ja Fenno-Ugria Asutuse ühistöös on viidud soome-ugri rahvaid tutvustavaid näitusi nii Moskvasse (*Soome-ugri rahvad. Maa ja ilm*) kui Brüsselisse (*Veelinnurahvas*). Eesti Tšuvaši Kultuuriseltsi eestvedamisel on avatud komi kunstniku Pavel Mikuševi näitus *Soome-ugri rahvaste maailm* Vene Föderatsiooni Suursaatkonna galeriis ning korraldatud Eesti Kunstiakadeemia soome-ugri ekspeditsioone tutvustavaid näitusi Tšuvaššia ja Mari Eli Vabariigi Rahvusmuuseumites (näitus *Volga aknad*).

Toetamaks uurali põlisrahvaste omavahelist kultuurivahetust on soome-ugri kunstnikele pakutud võimalust võtta osa Eestis korraldatud soome-ugri rahvaste puuskulptuuri sümposiumist ning VII Kohila rahvusvahelisest keraamika sümposiumist.

1.4.6. Hõimurahvaste Programmi kirjandusauhind

2007. aastast alates annab HP koostöös Soome-ugri Kirjanduste Assotsiatsiooniga välja Eesti Hõimurahvaste Programmi kirjandusauhinda, tunnustamaks viimase nelja aasta jooksul ilmunud uurali keelkonda kuuluvate omariikluseta hõimurahvaste omakeelseid kirjandusteoseid. Esimesel aastal määrati auhinnad neljas erinevas valdkonnas: ilukirjanduse, tõlkekirjanduse, lastekirjanduse ja kirjandusteaduse kategoorias. Iga preemia suuruseks on olnud 20 000 Eesti krooni. Konkursile esitasid oma teoseid 31 soome-ugri kirjanikku (sürja- ja permikomid, udmurdid, ersad, niidu- ja mäemarid ning karjalased). Žürii kaasas oma töösse eksperte soome-ugri maadest, kuid suurimaks abiks olid hindamisel HP stipendiaatidena Eestis õppivad soome-ugri üliõpilased.

2008. aastal jagati ilukirjanduse valdkond kaheks – proosa ja luule kategooriaks ning kirjandusteaduse kategoorias anti võimalus kandideerida lisaks kirjandusloolisele ja kirjanduskriitiline teosele ka esseistika ja publitsistikaga. Viies kategoorias kandideeris sel aastal preemia 33 soome-ugri kirjanikku (sürja- ja permikomi, udmurdi, ersa ja mokša, niidu- ja mäemari, karjala, vepsa, saami ja handi kirjanikud).

2009. aastal plaanitakse kirjandusauhind välja anda kuues valdkonnas, kuna Eesti Hõimurahvaste Programmi 2008. aasta kirjandusauhinna žürii otsustas soovitada HPN-il kuulutada 2009. aasta kirjandusauhind välja ka dramaturgiliste teoste (näidendid, filmistsenaariumid, ooperilibretod) kategoorias.

2. PROGRAMMI EESMÄRGID

2.1. Programmi üldeesmärk ja prioriteedid

Hõimurahvaste Programmi üldeesmärk on aidata kaasa soome-ugri rahvaste keelte ja kultuuride arendamisele, aeglustada assimileerumisprotsessi ning talletada keele- ja kultuuripärandit.

Programmi abil aidatakse säilitada maailmakultuuri mitmekesisust ning eesti kultuuri omapära. Esiteks, kultuuriline diversiteet on üks euroopalikke põhiväärtusi. Teiseks, eesti kultuur kujutab endast vana soomeugrilise kultuuri sümbioosi euroopaliku kultuuriga. Kuna kultuur saab areneda ainult suhtluses, on eesti kultuuri jätkusuutlikkuse seisukohast oluline ka edaspidine suhtlus hõimurahvastega. Toetades hõimurahvaste kultuure nende võitluses olemasolu eest, kindlustatakse eestluse kultuurilist tagalat. Programmi üldeesmärk kattub niiviisi Eesti riigi eesmärgiga, nagu see on väljendatud Põhiseaduse preambulis: "Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, /---/ mis peab tagama eesti rahvuse, kultuuri ja keele säilimise läbi aegade /---/".

Seniste programmide abil realiseeritud eesmärgid on jätkuvalt aktuaalsed, sest eelkõige on tegu pikemas ajaperspektiivis mõjuva tegevusega. Rahvusvahelised raportid kinnitavad, et soome-ugri rahvaste olukord Venemaal on endiselt kriitiline. ÜRO ekspertide hinnangul kuuluvad kõik soome-ugri vähemus- või regionaalkeeled ohustatud või tugevalt ohustatud keelte hulka.

HP annab abi eelkõige neis valdkondades, mis on muude programmide poolt vähem kaetud, kooskõlastades oma tegevust ka edaspidi teiste toetajatega ning võimaluse/vajaduse korral ühendades nendega jõupingutusi ühisteks ettevõtmisteks.

Programmi prioriteetideks on kaasa aidata

- uurali põlisrahvaste keelte kasutussfääri laiendamisele, sh neis keeltes antava hariduse edendamisele, sest ainult sel tingimusel on võimalik vältida nende rahvaste assimileerumist,
- hõimurahvaste noorte identifitseerumisele oma kultuuri ja keele kandjatena,
- uurali põlisrahvaste kultuuride suurema avatuse saavutamisele ning kultuuri- ja muude kontaktide mitmekesistamisele,
- uurali põlisrahvaste rahvusliku eneseteadvuse kasvule,
- hõimurahvaste kaasaegse elukorralduse arendamisele.

Valdkondade eesmärkide määratlemisel on juhindutud Maailma soome-ugri rahvaste koostöö põhimõtete, eesmärkide ja ülesannete deklaratsioonist (vt Lisa 1), Soome-ugri rahvaste II maailmakongressi resolutsioonist (vt Lisa 2), Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee resolutsioonist 1171 (vt Lisa 3), Eesti, Soome ja Ungari kultuuri- ja haridusministeeriumide delegatsioonide kohtumise protokollist (vt Lisa 4), Soome-ugri rahvaste III ja IV maailmakongressi resolutsioonidest (vt Lisa 5 ja 6), Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee Soovitustest 1775 (vt Lisa 7), Euroopa Nõukogu Parlamentaarse Assamblee kultuurikomitee raportist *Soome-ugri ja samojeedi rahvaste olukorrast* (vt Lisa 8), ÜRO Põlisrahvaste õiguste deklaratsioonist (vt Lisa 9), Soome-ugri rahvaste V maailmakongressi resolutsioonist (vt Lisa 10), Soome-ugri rahvaste V maailmakongressi sektsioonide soovitustest (vt Lisad 11–16) ning Eesti Vabariigi Soome, Ungari ja Venemaaga sõlmitud kultuuri ja hariduse alastest lepingutest.

2.2. Programmi rakendamine

Programmi rakendatakse alates 1. jaanuarist 2010. aastal ning programm kestab kuni 31. detsembrini 2014. aastal. HP rahastatakse Eesti Vabariigi riigieelarvelistest vahenditest Haridus- ja Teadusministeeriumi kaudu.

Programmi täitmist korraldab ja kontrollib haridus- ja teadusministri moodustatav programminõukogu, kuhu kuuluvad Haridus- ja Teadusministeeriumi, Kultuuriministeeriumi ja Välisministeeriumi esindajad ning erialaspetsialistid. Ministeeriumide esindaja(d) määrab nõukokku minister. Nõukogu moodustatakse ja selle töökord kinnitatakse haridus- ja teadusministri käskkirjaga.

Nõukogu ülesanded on:

- programmi tegevuse planeerimine ja korraldamine,
- projektitoetuste jagamine vastavalt laekunud taotlustele,
- projektide täitmise ja toetuste kasutamise järelevalve,
- programmist lähtuvate projektide algatamine ja nende täitjate leidmine,
- konkursside väljakuulutamise ja korraldamine,
- programmi auhindade asutamine ja väljaandmine,
- korraldusküsimuste jaoks vajaliku regulatsiooni (nt konkursside korraldamise korra, auhindade statuutide ja taotluste vormi) väljatöötamine ja kinnitamine,
- haridus- ja teadusministri nõustamine uurali põlisrahvaste keelte ja kultuuride toetamise küsimustes,
- aruande esitamine haridus- ja teadusministrile nõukogu tegevuse kohta,
- järgmise programmi koostamine.

Programmi raames tagatakse uurali põlisrahvaste üliõpilaste, eelistatavalt doktorantide koolitamine Eestis. Kandidaatide valiku esitatud stipendiumitaotluste hulgast teeb ning HP vahenditest üliõpilastele makstavate hüvitiste suuruse määrab Hõimurahvaste Programmi Nõukogu.

Programmi raames tagatakse Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskuse tegevus. Keskuse tegevuskulud kaetakse täielikult käesoleva programmi vahenditest vastavalt HPN-i otsusele.

Nõukogu otsustab programmi vahendite jaotuse avaliku konkursi korras laekunud projektidele. HPN-il on õigus ka iseseisvalt algatada programmi eesmärkidega kooskõlas olevaid projekte, välja kuulutada projektikonkursse ning asutada HP auhindu. Iga eelarveaasta lõppedes esitab HPN aruande Haridus- ja Teadusministeeriumile.

3. PROGRAMMI VALDKONNAD

Programmi temaatika jaguneb neljaks toetatavaks valdkonnaks (haridus ja koolitus, teadus, kultuur ning teabevahetus), mis on kavandatud üksteist vastastikku toetavatena.

3.1. Haridus ja koolitus

Püsitoetusena tagab programm uurali põlisrahvustest üliõpilastele, eelistatavalt magistrantidele ja doktorantidele, akadeemilise hariduse andmise Eesti kõrgkoolides erinevatel erialadel ning Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskuse tegevustoetuse. Programmi jätkumine võimaldab soome-ugri üliõpilaste jätkuva koolitamise Eesti kõrgkoolides. Seoses Eesti (ja Euroopa) kõrgharidussüsteemi erinevusega Venemaal kehtivast plaanitakse uue programmi käivitumise järel eelistatavalt toetada Eestis magistriõppe lõpetanute ja Venemaal ülikooli lõpetanute doktoriõpet.

Programm toetab ka lühiajalisemat täiendõpet, eriti neil aladel, milles uurali põlisrahvaste mahajäämus on suur (politoloogia, sotsioloogia, juhtimine, majandus, ajakirjandus, võõrkeeleeõpetus emakeele baasilt, reklaam, projektikoolitus ja koostöövõrgustikelõime, infotehnoloogia jne), samuti rahvusteaduste alal. Toetatava täiendõppe vormid on võimalikult mitmekesised: kursused, seminarid, õpikojad ja mõttetalgud, välilaagrid ja individuaalne enesetäiendamine. Osa täiendõppest korraldatakse kindlasti Venemaal.

Kooskõlastatult Soome ja Ungari abiprogrammidega abistatakse uurali põlisrahvaid emakeelse koolihariduse taastamisel ja loomisel. Abi antakse emakeele, võõrkeelte, ajaloo, geograafia ja muude õppeainete emakeelse õppemetoodika väljatöötamisel (kursused, seminarid, nõustamised). Toetatakse ka õpetajate täienduskoolitust, sest uurali rahvastel napib emakeelseid õpetajaid. Täiendades Soome ja Ungari samasuunalisi projekte, toetatakse emakeelsete õpikute väljaandmist, alates koostamisest ja lõpetades trükkimisega.

Programmi eesmärkideks hariduse ja koolituse alal on kaasa aidata uurali põlisrahvaste

- emakeelse rahvusliku haritlaskonna arengule,
- emakeelse koolihariduse taastamisele või loomisele,
- emakeelse õpetamise metoodika väljatöötamisele eelkõige emakeele, võõrkeelte ja ajaloo alal,
- kultuuritraditsioonide ja ajalootunnetuse säilitamisele,
- õigusliku eneseteadvuse kasvule,
- integreerumisele tänapäeva maailma,
- konkurentsivõimelisemaks saamisele nüüdismaailmas,
- haridusalaste kontaktide arengule.

Programm toetab eelkõige järgmisi projekte:

- täiendõpe ja -koolitus erinevates vormides, eriti õpetajate täiendkoolitus,
- eri alade spetsialistide koolitus,
- tervise- ja keskkonnahoiu-alased koolitusprojektid, sh täiendkoolitus erinevates vormides uurali põlisrahvaste tervishoiu ja keskkonna probleemidega tegelevatele inimestele,
- soome-ugri keelekümblusprojektid,
- emakeelse õppemetoodika väljatöötamine (kursused, seminarid, nõustamised),
- emakeelse õppekirjanduse, õppevahendite ja abimaterjalide väljaandmine,
- soome-ugri laste- ja noortelaagrid,
- soome-ugri lektorite kutsumine Eestisse.

3.2. Teadus

Teadusalase toetuse puhul tuleb lisaks kahepoolsetele ja otsestele kontaktidele rõhutada kindlasisulisi abiprogramme. Teaduskontakte omavad peamiselt rahvusteaduste esindajad, kelle poolt esindatavad uurimisvaldkonnad liituvad väga tihedalt ka hõimurahvaste keele ja kultuuri säilitamise ja arendamisega.

Pakilisim uurali põlisrahvaste säilimise seisukohalt on abi nende keelekorraldusele (sh terminoloogia väljatöötamisel). Rahvuskultuuride arengu seisukohalt on tähtis toetada koostööd kõigi humanitaarteaduste valdkonnas. Kultuuriga on tihedalt seotud päranditeadused (etnograafia, folkloristika, etnomusikoloogia, museoloogia, arhiivindus, bibliograafia). Rahvuse eneseteadvuse seisukohalt on eriti oluline rahvusliku ajaloo alaste uuringute, sh esiajaloo (arheoloogia alusel) arendamine. Teadusalane toetus ei piirdu siiski pelgalt rahvusteadustega. Uurali põlisrahvaste kultuuridele on oluline arendada ka teisi teadusalasid, eriti selliseid nagu sotsioloogia, informaatika, filosoofia, politoloogia, õigusteadus jms.

Eestis on võimalik hõimurahvaste kõigi alade teadlastele anda erialast infotehnoloogia-alast väljaõpet ja konsultatsioone muudegi uuemate tehniliste võimaluste kohta (eriti humanitaarteadustes).

Programmi eesmärkideks teaduse alal on kaasa aidata uurali põlisrahvaste

- rahvusteaduste arengule ja kultuuripärandi väärtustamisele,
- ellujäämisstrateegiate väljatöötamisele,
- olukorra parandamisele ja praktiliste probleemilahenduste leidmisele erinevate teadusalade saavutuste rakendamisega, sh uuringutele elukeskkonna hoidmise ja säilitamise alal,
- keelte kasutusala laienemise eelduste loomisele,
- kaasaegse ajalookäsituse loomisele,
- kultuuripärandi kogumisele, talletamisele ja säilitamisele.

Programm toetab eelkõige järgmisi projekte:

- teadusvahetus ja teadlaste koolitusprogrammid,
- uurimisprojektid, sh rakendusliku suunitlusega uurimused,
- teaduskonverentsid, seminarid, nõupidamised,
- ekspeditsioonid, sh ühisekspeditsioonid,
- kadumisohus olevate erinevate nähtuste dokumenteerimine,
- teaduspublikatsioonid (sh ühispublikatsioonid Eesti ja teiste maade teadlastega, Interneti-väljaanded ja -andmebaasid),
- keelekorraldus (sh terminiloome) ja keeletehnoloogiliste rakenduste väljatöötamine,
- krestomaatiliste suurteoste (sõnastikud, grammatikad, allikapublikatsioonid) koostamine ja väljaandmine,
- rahvusentsüklopeediate ja teaduskirjanduse väljaandmine uurali põlisrahvaste keeltes.

3.3. Kultuur

Keel ja rahvuskultuur on uurali põlisrahvaste puhul rahvusliku identiteedi säilitamise kesksed tegurid. Kuna rahvuslik identiteet on tugevalt ohustatud, tuleb toetatavate eesmärkide hulgas eriti oluliseks pidada oma keele ja rahvuskultuuri taasväärtustamisele kaasaaitamist, eriti rahvaste endi seest sündiva, rahvuslikke väärtusi elustava tegevuse toetamist. Erilist tähelepanu pööratakse kõige halvemas olukorras olevate rahvaste omakultuuri toetamisele.

Programm toetab projektipõhiselt uurali põlisrahvaste omavahelist kultuurivahetust kõigis tema vormides: uurali rahvaste kirjanike, kunstnike, muusikute ja näitlejate seminare, õpikodasid, mõttetalguid, välilaagreid jne. Toetatakse nii soome-ugri kui eesti folklooriansamblite, muusikute ja kunstnike sõite festivalidele oma rahva kultuuri ja muusikat tutvustama. HP peab oluliseks ka uuenduslike võtete rakendamist soome-ugri rahvaste keelte ja kultuuride alaste teadmiste andmiseks ja väärtustamiseks (raadio- ja televiktoriinid, arvutimängud jne).

HP toetab uurali rahvaste kultuuri- ja kunstiinimeste stažeerimist Eestis (erialane enesetäiendamine, töö arhiivides), ent samuti Eesti eri kunstialade juhendajate tööd uurali põlisrahvaste asualadel.

Programm peab tähtsaks ilukirjanduse ja kultuurialaste raamatute, eriti soome-ugri lasteraamatute kirjastamist. Eriliselt toetatakse uurali keeltes kirjutatud teoste väljaandmist. Oluliseks peetakse ka soome-ugri keeltes kirjutatud ilu- ja teaduskirjanduse eesti keelde tõlkijate ettevalmistamist.

Muuseumide vahelises koostöös toetatakse esmajoones ühisekspeditsioonide ja näituste korraldamist, muuseumitöötajate stažeerimist ja vastastikuseid külastusi, ühisseminare ja meetodilist abi.

Programmi eesmärkideks kultuuri alal on toetada:

- põliste oskuste ja teadmiste väärtustamist ja hoidmist ning eheda rahvakultuuri viljelemist,
- uurali põlisrahvaste tänapäevast rahvuslikku omakultuuri,
- põlise kultuuripärandi ja rahvusliku mälu säilitamist tänapäevastel infokandjatel,
- nii uurali põlisrahvaste omavahelist kultuurivahetust, kui nende kultuuride tutvustamist teistele rahvastele,

- Eestis säilitatava uurali põlisrahvaste kultuuripärandi viimist uurali põlisrahvaste aktiivsesse kultuurikäibesse,
- Eesti kultuuri tutvustamist uurali põlisrahvaste asualadel,
- soome-ugri keeltes kirjutatud ilu- ja teaduskirjanduse tõlkijate ettevalmistamist.

Programm toetab eelkõige järgmisi projekte:

- ühisprojektid kõigis kultuurivaldkondades, sealhulgas koostöös teiste maailma põlisrahvastega,
- uurali põlisrahvaste kultuuri tutvustamine nii Eestis kui mujal, sh ilukirjanduse ja kultuurialaste raamatute, eriti lasteraamatute kirjastamine, noortele suunatud kultuuriprojektid hõimuliikumise tutvustamiseks,
- ekspeditsioonid, sh ühisekspeditsioonid rahvakultuuri õppimiseks ja talletamiseks,
- õpikojad, mõttetalgud, välilaagrid ja seminarid,
- uurali põlisrahvaste loomeinimeste enesetäiendamine Eestis (erialane enesetäiendamine, töö arhiivides),
- Eesti loomeinimeste töö uurali põlisrahvaste asualadel,
- innovaatiliste meetodite rakendamine soome-ugri rahvaste keelte ja kultuuride alaste teadmiste andmiseks ja väärtustamiseks, sh raadio- ja televiktoriinid, arvutimängud jt interaktiivsed meetodid,
- audiovisuaalsed projektid, sh filmide, raadio- ja telesaadete ning audiovisuaalsete infokandjate tootmine.

3.4. Teabevahetus

Eestil on ainulaadne võimalus olla Venemaal elavate soomeugrilaste ja teiste maailma rahvaste (sh põlisrahvaste) vahendaja. Seda võimalust saab kasutada, toetades nii teadusasutuste kui valitsusväliste organisatsioonide teabevahendustegevust. HP toetab projekte, mis aitavad kaasa uurali põlisrahvaste paremale informeeritusele maailmast ning infovahetusele uurali rahvaste vahel, samuti nende ja teiste maailma põlisrahvaste ja vähemuste vahel. Programmi vahendeid kasutatakse ka soome-ugri rahvaste keeltesse ja kultuuridesse positiivse suhtumise kujundamiseks nii Eestis, Euroopa Liidus kui mujal maailmas. Eriti tähtsaks peetakse Euroopa Liidu ja erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide teavitamist meie hõimurahvaste olukorrast. Venemaa soomeugrilaste kaudu on võimalik kujundada positiivset suhtumist Eesti riiki Venemaal, andes muuhulgas hõimurahvastele teavet ka Eesti rahvusvähemuste olukorrast.

Toetust jagatakse Venemaa ja Läti soomeugrikeelsele ajakirjandusele, eelistades laste- ja noorteväljaandeid, väiksemate rahvaste väljaandeid ning neid väljaandeid, mis mujalt (sh Soomest) toetust ei saa.

Programm toetab soome-ugri rahvaste kultuuri kajastavate audiovisuaalsete salvestuste digitaliseerimist nii Venemaal kui Eestis. Nimetatud tegevust toetab ka arengukava *Eesti kultuuripärandi digitaalne säilitamine* (<http://www.kul.ee/index.php?path=0x838>).

Erinevates formaatides (tele- ja raadiosaated, teaduslikud uurimismaterjalid) salvestused kujutavad endast väärtuslikku kultuuri- ja teaduspärandit, millel on oht hävineda seoses heli- ja videokandjate (magnet- ja muud analoogsalvestused) vananemise, rikkumise ja unustamisega. Toetust jagatakse

projektipõhiselt vastava aparatuuri soetamiseks ning väljaõppe läbiviimiseks. Eelnevalt peavad olema lahendatud autorikaitse ja intellektuaalse omandiga seotud küsimused.

Programmi eesmärkideks teabevahetuse alal on:

- kaasa aidata uurali põlisrahvaste omakeelse teabevahetuse edenemisele rahva kogu asualal,
- toetada infovõrkude loomist uurali põlisrahvaste asualadel,
- kaasa aidata uurali põlisrahvaste omavahelisele teabevahetusele,
- kaasa aidata maailma avalikkuse teavitamisele uurali põlisrahvaste probleemidest,
- toetada infotehnoloogia vahendite laialdast kasutuselevõttu uurali põlisrahvaste teabevahetuses,
- kaasa aidata Eesti-ainelise teabe levitamisele uurali põlisrahvaste asualadel ning uurali põlisrahvastesse puutuva teabe levitamisele Eestis ja rahvusvaheliselt ning nende keelte ja kultuuride tutvustamisele,
- kaasa aidata soome-ugri rahvaste kultuuri kajastavate audiovisuaalsete salvestuste digitaliseerimisele nii Venemaal kui Eestis.

Programm toetab eelkõige järgmisi projekte:

- infotehnoloogia alased projektid, sh Interneti-projektid, millesse on haaratud mitme uurali põlisrahva esindajad,
- ajakirjanduse, eriti laste- ja noorteajakirjanduse toetustellimused rahva kogu asualal,
- koolitusprojektid,
- uurali põlisrahvaste ajakirjanike ja teiste meediatöötajate täienduskursused ja enesetäiendamine Eestis,
- Eesti ekspertide ja koolitajate töö uurali põlisrahvaste asualadel,
- Euroopa Liidu ja erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide teavitamine meie hõimurahvaste olukorrast,
- uurali põlisrahvaste kultuuri kajastavate audiovisuaalsete salvestuste digitaliseerimine nii Venemaal kui Eestis, sh vastava aparatuuri soetamine ja väljaõpe.

4. SEOSSED TEISTE ARENGUKAVADE JA PROGRAMMIDEGA

Käesolev programm on seotud paljude teiste arengukavadega. Hõimurahvaste Programmi seatud eesmärkide saavutamine sõltub ka teiste arengukavade elluviimisest.

Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015

(<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12752949>)

Eesti kõrghariduse tegevussuuna *Õppekavaarendus ja rahvusvahelistumine* eesmärgiks rahvusvahelistumise osas on Eesti kõrghariduse kvaliteedi ja rahvusvahelise usaldusväärsuse tõus, mis toimub üliõpilaste, õppejõudude ja teadurite mobiilsuse, kompetentsi sissetoomise ning ühisõppekavade arendamise teel. Töötatakse välja ja realiseeritakse Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise riiklik strateegia, mille raames toimub kõrge kvalifikatsiooniga spetsialistide Eestisse toomine, meie õppejõudude ja üliõpilaste mobiilsuse toetamine, väliskõrgkoolidega koostöös väljatöötatud ühisõppekavade käivitamine, välisüliõpilaste Eestisse õppima tuleku toetamine. Toetatakse välisdoktorantide Eestisse õppima asumist, avades riikliku koolitustellimuse õppekohad välismaalastele võrdsetel tingimustel Eesti elanikega. Realiseeritakse järel doktorite süsteem, mis on avatud ka välismaalastele. Soome-ugri doktorantide Eesti kõrgkoolides koolitamine on Hõimurahvaste Programmi oluline eesmärk, mis hõlmab umbes poole programmi rahalistest vahenditest.

Eesti arengukoostöö ja humanitaarabi arengukava 2006–2010

(http://web-static.vm.ee/static/failid/219/AH_strateegia_2006-2010.pdf)

Eesti arengukoostöö on välispoliitika lahutamatu osana suunatud vaesuse vähendamisele, majandusliku ja sotsiaalse stabiilsuse ning rahu, demokraatia ja inimõiguste järgimise tagamisele maailmas kooskõlas säästva arengu rahvusvaheliselt heakskiidetud põhimõtetega.

Rahu, inimõiguste tagamise ja demokraatia arengu toetamise alavaldkonna alaeesmärgiks on inimõiguste tagamine arenguriikides, pöörates erilist tähelepanu põlisrahvaste õigustele ja arengule. Nii inimõiguste kui ka sotsiaalse heaolu seisukohalt on tihti eriti tõrjutud olukorras paljud põlisrahvad, kelle õiguste ja heaolu eest seisab Eesti nii rahvusvahelistes organisatsioonides kui ka kahepoolse arengukoostöö kaudu. Rahu, inimõiguste tagamise ja demokraatia arengu toetamiseks arendatakse koostööd partnerriikidega – valmistatakse ette, rahastatakse ja viiakse ellu kahepoolseid arengukoostööprojekte soome-ugri põlisrahvaste arengu ja õiguste toetamiseks; Hõimurahvaste Programmi kaudu toetatakse soome-ugri põlisrahvaste haridusvõimalusi.

Fenno-Ugria Asutuse arengukava 2005–2009

(<http://www.fennougria.ee/?id=10472>)

Fenno-Ugria Asutus (FU) lähtub oma tegevuses kultuurilise mitmekesisuse põhimõttest, soome-ugri traditsiooniliste kultuuride säilitamise ja järjepidevuse vajadusest ning arusaamast, et kultuur on pidevas uuenemises ja et kultuuri elujõulisus on ühiskonna uuenduslike protsesside üheks eelduseks. FU lähtub oma tegevuses põhimõttest, et soome-ugri keeled ning kultuurid on osa maailma kultuuripärandist ja see seab kohustuse kujundada nende suhtes välja hoiakud ja tegevused, mis vastavad rahvusvahelistele põlis- ja vähemusrahvaste kaitse normidele ning rahvaste üldtunnustatud keelelistele ja kultuurilistele õigustele. FU arendab sidemeid Eesti ja teiste soome-ugri ja samojeedi (uurali) (edaspidi soome-ugri) maade ning rahvaste vahel, toetab soome-ugri rahvaste kultuuri, hariduse ja teaduse edendamist, aitab kaasa fennougristika arengule Eestis, tutvustab ja propageerib nii Eestis kui maailmas hõimurahvaste kultuure ning nende loodushoidlikku

ellusuhtumist, arendab soome-ugri rahvaste omavahelist suhtlemist ning suhtlemist muu maailmaga ja korraldab infovahetust.

Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programm (2005–2009)

(<http://www.valitsus.ee/?id=5226>)

Keel ja kultuur on rahvusliku identiteedi olulisemad koostisosad. Eesti keele ja kultuuri tundmaõppimine on välismaalasele kõige vahetum moodus hakata mõistma eestlasi rahvusena ning Eestit riigina. Eesti huvides on aidata kaasa pädevate Eesti-tundjate hulga suurenemisele väljaspool Eestit. Programmi alusel luuakse põhijoontes süsteem eesti keele ja kultuuri õpetamiseks Eestile enim huvi pakkuvate Euroopa maade ülikoolides. See hõlmab eesti keele ja kultuuri lektorite lähetamist, stipendiumide väljaandmist, suveülikoolide, täiendusõppeseminaride ja konverentside korraldamist, õppevahendite koostamist ja levitamist. Hõimurahvaste Programm osutab sisulist abi leidmaks võimalusi laiendada eesti keele ja kultuuri õpetamist ka soome-ugri vabariikide ülikoolidesse.

Kultuurilise mitmekesisuse valdkond

(<http://www.kul.ee/index.php?path=0x2x1424>)

Kultuurilise mitmekesisuse teemaga põhjalikumat tegelemist nõuab UNESCO kultuuri väljendusvormide mitmekesisuse kaitse ja edendamise konventsioon, millega on liitunud üle 50 riigi. Kultuuriministeeriumi üks ülesanne on rahvusvähemuste kultuurielu toetamine, rahvusvähemuste kultuurilise omapära ja keele säilitamisele kaasaaitamine. Valdkond on tihedalt seotud Haridus- ja Teadusministeeriumi ning rahvastikuministri valitsemisalaga, kus tegeletakse rahvusvähemuste haridusteemade ja lõimumispoliitikate elluviimisega. Kultuuriministeerium täidab kindlaid ülesandeid, mis on seotud kultuurisuhetega rahvuskaaslaste ja soome-ugri hõimurahvastega. Kultuuriministeerium toetab Eestis elavate vähemusrahvuste, samuti Eestis kui teispool piiri elavate hõimurahvaste ja rahvuskaaslaste kultuurilise identiteedi säilitamist.

Kultuuriministeeriumi strateegiline arengukava 2009-2012

(http://www.kul.ee/webeditor/files/KUM_ARENGUKAVA_2009-2012.pdf)

Kultuuriministeerium peab oluliseks aidata kaasa uurali rahvaste keelte ja kultuuride väärtustamisele ja tutvustamisele ning toetab soome-ugri rahvastele suunatud riiklikke programme ja Fenno-Ugria Asutust. Tähtis on kaasa aidata hõimurahvaste tutvustamisele mitte ainult etnograafia ja folkloori kaudu, vaid ka nende kaasaegse professionaalse ja popkultuuri kaudu. Oluline on hõimurahvaste ja rahvuskaaslaste toetamine, tugevdamaks kontakte nii Eestis kui teispool piiri elavate hõimurahvaste ja kaasmaalaste kultuurilise identiteedi säilitamiseks.

Eesti kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise arengukava aastani 2030

(http://www.valitsus.ee/failid/kultuurip_randi_arengukava_ettepanek.pdf)

Kava on väljatöötamisel ja seda koordineerib Kultuuriministeerium. Arengukava hõlmab arhiivindust, muinsuskaitset, muuseumi, raamatukogundust ja rahvakultuuri – nii Eestis kui väliseestlaste juures – mälu hoidmisega seotud tegevusvaldkondi, mida läbivad kolm teemat: 1) kogumine, uurimine ja dokumenteerimine, 2) säilitamine, 3) juurdepääs ja väärtustamine.

Riiklik programm Eesti keel ja kultuurimälu (2009–2013)

(<http://www.hm.ee/index.php?044799>)

Tagamaks eesti keele kestmist läbi aegade jätkab programm krestomaatiliste suurteoste ettevalmistamist ja väljaandmist – eesti(kirja)keele ajaloo, eesti murrete ning lähisugulaskeelte alased allikapublikatsioonid, ülevaated ja teatmeteosed. Programm toetab ka oluliste eesti keele, selle murrete ja lähisugulaskeelte sõnaraamatute koostamist (nt kakskeelsed sõnaraamatud, eesti keele baassõnaraamat, eesti keele hääldussõnaraamat, Karksi murdeala sõnaraamat ja haridusterminite sõnastik ning liivi keele sõnaraamat). Keeleteaduslike andmebaaside korrastamise, digiteerimise ja publitseerimise alal jätkatakse eesti murrete märgendatud elektroonilise andmebaasi koostamist, murrete ja sugulaskeelte lindistuste elektroonilise baasi koostamist ning lindistuste restaureerimist ning digiteerimist.

Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010

(<http://www.hm.ee/index.php?03238>)

Strateegia eesmärk on luua tingimused selleks, et eesti keel kui põhiseaduslik riigikeel oleks Eesti Vabariigi territooriumil areneva paljurahvuselise ühiskonna peamine suhtluskeel. EKASi võtmevaldkonnad on keelekorraldus ja keelehoole, keelekaitse, haridus ja keeleõpe, keeleuurimine, keeletehnoloogilise toe loomine. Võtmevaldkondade kõrval pööratakse tähelepanu ka kõigi teiste EKASi eesmärkide saavutamiseks vajalike valdkondade (nt eesti keele akadeemiliste alussõnaraamatute koostamine, eesti keele mainekujundus, eesti keele erikujud, eesti keel ja teised keeled jne) arendamisele.

Valdkonna arengukava Digitaalne kultuuripärand 2007–2010

(http://www.kul.ee/webeditor/files/Digi_Kult_AK_Ioplik.pdf)

Arengukava peaeesmärk on tagada kultuuripärandi digiteerimise, digitaalsena säilitamise ja kasutamise valdkonna tõhus koordineerimine Eestis ning luua võimalus osaleda ühtsete Eesti seisukohtadega Euroopa Liidu arendustes. Arengukava tähtsaimaks osaks on kultuuripärandi pikaajaliseks digitaalseks säilitamiseks mõeldud digitaalhoidla käivitamine ning riikliku kultuuriportaali ettevalmistamine. Hõimurahvaste Programmi eesmärgiks on Eestis hoitava uurali põlisrahvaste kultuuripärandi säilitamise tagamine, soome-ugri rahvaste kultuuri kajastavate audiovisuaalsete salvestuste digitaliseerimisele kaasa aitamine nii Venemaal kui Eestis.

Rahvuskaaslaste programm 2009–2013

(<http://www.rahvastikuminister.ee/index.php?id=11800>)

Programmi põhieesmärk on toetada eestluse säilitamist ja arendamist väljaspool Eestit. Toetatakse eesti keele ja kultuuriloo õpetamist rahvuskaaslastele väljaspool Eestit. Eesti Rahvusringhääling teeb regulaarselt väliseesti kogukondade elu ja rahvuskaaslaste programmi rakendamist tutvustavaid tele- ja raadiosaateid, mis on Interneti kaudu jälgitavad ka väliseesti keskustes. Laiendatakse stipendiumiprogrammi, mille abil väliseesti üliõpilased saavad tasuta õppida Eesti ülikoolides ning kutsehariduskoolides. Väliseesti kultuuripärandi säilitamine toimub pidevas koostöös Eesti mäluasutustega.

Riiklik programm Lõunaestli keel ja kultuur 2005–2009

(<http://www.kul.ee/index.php?path=0x879>)

Programmi üldeesmärk on säilitada Lõuna-Eesti keeleline ja kultuuriline eripära. Programmi prioriteetideks on kaasa aidata keelelise ja kultuurilise keskkonna taastamisele, lõunaestli keele

kasutussfääri laiendamisele, Lõuna-Eesti noorte identititseerumisele oma keele ja kultuuri kandjatena, lõunaeesti kultuuri suurema avatuse saavutamisele ning selle kaudu Lõuna-Eesti kui omanäolise keelelise ja kultuurilise regiooni väärtustamisele nii lõunaeestlaste eneste kui teiste jaoks.

Setumaa riiklik kultuuriprogramm 2006–2009

(<http://www.kul.ee/index.php?path=0x789#programm>)

Programmi üldeesmärk on säilitada setude kultuuriline ja keeleline eripära ning väärtustada Setumaad kui elukeskkonda. Programmi abil soovitakse kaasa aidata setu vaimse ja materiaalse kultuuripärandi säilimisele, taastumisele ning arengule võimalikult autentsel kujul ning setu kultuuris osalejate ringi laiendamisele, eriti noorte sidumisele esivanemate keele ja kultuuripärandiga.

Valdkonna arengukava 2008–2012 *Eesti ajaloolised looduslikud pühapaigad. Uurimine ja hoidmine*

(<http://www.muinas.ee/kultuur/ajaloolised>)

Lähtudes arengustrateegia Säästev Eesti 21 aluspõhimõttest – ühendada üleilmsest konkurentsist tulenev ühtlustumissurve säästva arengu põhimõtete ning Eesti traditsiooniliste väärtuste ja omanäolise kultuuriruumi säilitamisega – seab käesolev arengukava oma üldesmärgiks meie ajalooliste looduslike pühapaikade väärtustamise ja püsijäämise. Vastukaaluks üleilmastumisele hindavad inimesed üha rohkem kohalikku pärandit ning kõike, mis kannab nende identiteeti, sealhulgas hiisi ja teisi looduslikke pühapaiku. Korrastatud ja väärtustatud pühapaigad on üheks eelduseks maapiirkondade tasakaalustatud arengule, noorte sidumisele esivanemate kodukohtadega, samuti säästvate ja loodushoidlike eluviisile.

5. PROGRAMMI RAHASTAMINE

Programmi finantseerimine toimub Eesti Vabariigi riigieelarvelistest vahenditest Haridus- ja Teadusministeeriumi kaudu. Alljärgnev tabel esitab Hõimurahvaste Programmi III – riikliku abiprogrammi uurali (soome-ugri ja samojeedi) põlisrahvaste keelte ja kultuuride toetuseks (2010–2014) maksumuse (tuhandetes kroonides) aastate lõikes.

Tegevus	2010	2011	2012	2013	2014
Kulud programmi stipendiaatidele (sh õppe-, eluaseme- ja kojusõidu toetused, ravikindlustuslepingu hüvitised, õppeteenustasud)	2325	2575	2825	3075	3325
TÜ P. Ariste keskuse tegevustoetus	372	390	400	410	420
Projektitoetused (sh auhinnad)	1721	1938	2165	2390	2617
Programmi halduskulud	232	247	260	275	288
Hõimurahvaste Programm kokku	4650	5150	5650	6150	6650

Iga eelarveaasta lõppedes esitab HPN aruande Haridus- ja Teadusministeeriumile.

Toetuste jagamise otsustab vastavalt programmi eelistustele HPN, kes on kehtestanud ka taotluste ja aruannete vormid ning nende esitamise korra.

Nõukogul on õigus ka iseseisvalt algatada programmi eesmärkidega kooskõlas olevaid projekte, välja kuulutada projektikonkurssse ning asutada HP auhindu.

Programmi raames võivad toetust taotleda Eesti Vabariigi juriidilised isikud ning Eesti Vabariigi kodanikud ja residendid. Eelistatavad on taotlused, milles osalevad uurali põlisrahvaste esindajad või organisatsioonid.

5.1. Püsitoetused

5.1.1. Uurali põlisrahvaste üliõpilaste koolitus Eestis

Programmi raames tagatakse uurali põlisrahvaste üliõpilaste, eelistatavalt doktorantide koolitamine. Kandidaatide valiku esitatud stipendiumitaotluste hulgast teeb HPN. Programmi vahenditest makstakse õppe- ja eluasemetoetust, hüvitatakse osaliselt ravikindlustuslepingu kulud ning sõidukulud kodumaale, vajadusel kaetakse üliõpilase õppekoha maksumus. Hüvitiste suuruse määrab HPN. Üliõpilaskandidaadid peavad valdama oma emakeelt ning olema enne Eestisse kutsumist lõpetanud vähemalt kõrgkooli I kursuse või vastava eriala keskeriõppeasutuse.

5.1.2. Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskus

Tartu Ülikooli Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskuse ülesanded on määratletud tema kodukorras (vt Lisa 17). Keskuse jooksvad kulud kaetakse täielikult käesoleva programmi vahenditest vastavalt HPN-i otsusele.

5.2. Projektitoetused

Programmi raames võivad avaliku konkursi kaudu oma projektidele toetust taotleda Eesti Vabariigi juriidilised isikud ning Eesti Vabariigi kodanikud ja residendid, soovitavalt koostöös uurali põlisrahvaste esindajatega. Toetatakse uurali põlisrahvastega seotud teaduse, hariduse, kultuuri

ning teabevahetuse alaseid projekte vastavuses programmi eelistustega. Taotlus peab sisaldama projekti sisulist põhjendust ja eelarvet. Projektitoetusi jagab HPN.

Toetusi jagatakse korraldaja(te) ettepanekul ka neile uurali põlisrahvaste esindajatele, kes on kutsutud osalema Eestis toimuvatel teadus-, haridus-, kultuuri- vm üritustel, kui lähetuskulusid ei ole võimalik katta muudest allikatest.

5.3. Auhinnad

HP jagab igal aastal alltoodud auhindu, kusjuures vajadusel ja võimalusel võib HPN luua lisaks programmis nimetatutele ka uusi auhindu ning muuta olemasolevate statuuti. Auhindade suuruse määrab HPN.

5.3.1. Hõimurahvaste Programmi kirjandusauhind

HP annab igal aastal koostöös Soome-ugri Kirjanduste Assotsiatsiooniga välja kirjandusauhinna uurali keelkonda kuuluvate omariikluseta hõimurahvaste kirjandusteostele. Auhind antakse välja neljal viimasel aastal raamatuna ilmunud teose eest erinevates kategooriates: ilukirjandus (proosa, luule, publitsistika), tõlkeraamat, lasteraamat, näitekirjandus.

Auhind määratakse üksnes uurali keeltes avaldatud teosele, mille kirjanduslik ning keeleline tase on ekspertide hinnangul märkimisväärne ning mis seega teenib vastava keele säilitamise ning edasiarendamise funktsiooni.

Auhind kuulutatakse välja 1. novembril, udmurdi kirjaniku Kuzebai Gerdi hukkamise mälestuspäeval. Auhinna määrab žürii, mis moodustatakse HPN-i ning Soome-ugri Kirjanduste Assotsiatsiooni esindajatest. Auhinna statuudi töötab välja HPN.

5.3.2. Hõimurahvaste Programmi "Ilmapuu" auhind

HP annab igal aastal *Ilmapuu* auhinna ühele soome-ugri põlisrahva esindajale või inimesele, kelle tegevus on kohalikul rohujuuretasandil väga tihedalt, tulemuslikult ja tänuväärset seotud hõimurahva kultuurilise identiteedi ja püsijäämisega. Erandkorras võib auhinna saada ka mõneliikmeline töögrupp.

Auhind antakse välja kodanikuinitsiatiivil tehtud töö eest:

- etnokultuurilise, keskkonnakaitselise, kodu-uurimusliku, etnoajaloolise vm valdkondliku projekti käivitamise ja tulemusliku läbiviimise eest;
- festivali või mõne muu üritustesarja korraldamise ja elushoidmise eest;
- mõne kohalikule elule ja identiteedile olulise protsessi algatamise, läbiviimise või sellele kaasaaitamise eest.

Auhind on mõeldud ennekõike inimes(tele), kes ei tarvitse laiemale üldsusele tuttav(ad) olla, kuid kelle tarmuka töö ja innustava olekuta ei saaks võib-olla varsti kõnelda mõne paiga elavast soomeugrilisest (rahva)kultuurist ja selle elitaarsetest tippudest kunstides või teaduses.

Auhind kuulutatakse välja kevadisel maahinguspäeval. Auhinna määrab žürii, mis moodustatakse HPN-i liikmetest ning juurdekutsutud ekspertidest. Auhinna statuudi töötab välja HPN.

5.3.3. Hõimurahvaste Programmi rahvusteaduste auhind

HP annab igal aastal välja rahvusteaduste auhinna uurali keelkonda kuuluvate omariikluseta hõimurahvaste teadustöödele. Auhind antakse välja neljal viimasel aastal monograafia, kogumiku või koguteosena ilmunud töö eest erinevates kategooriates: kirjandus- ja keeleteadus, ajalugu ja arheoloogia, etnoloogia ja folkloristika, uurali keeltes avaldatud teadustöö.

Auhind määratakse uurali rahvaste keele, kirjanduse, ajaloo ja rahvakultuuri teemal avaldatud monograafilisele uurimusele, kogumikule või koguteosele, mille teaduslik tase ning ühiskondlik väärtus on ekspertide hinnangul märkimisväärne.

Auhind kuulutatakse välja 15. mail. Auhinna määrab žürii, mis moodustatakse HPN-i esindajatest ning juurdekutsutud ekspertidest. Auhinna statuudi töötab välja HPN.

6. PROGRAMMI HINDAMINE JA ARUANDLUS

Programmi läbiviimise edukust hindab Hõimurahvaste Programmi Nõukogu jooksvalt. Hiljemalt kolm kuud peale eelarveaasta lõppu koostab HPN eelneva perioodi tegevuse aruande Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeeriumile.

Jaak Viller
keeleosakonna juhataja

LISA 1. MAAILMA SOOME-UGRI RAHVASTE KOOSTÖÖ PÕHIMÕTETE, EESMÄRKIDE JA ÜLESANNETE DEKLARATSIOON

Meie, soome-ugri rahvaste esindajad, soome-ugri rahvaste maailmakongressi delegaadid ja osalejad, lähtudes tänapäeva tegelikkusest, mis annab ajaloolise võimaluse teoks teha meie rahvaste koostööpüüdlusi, väljendades muret soome-ugri rahvaste olukorra üle, austades meie rahvaste ajalugu, pärimust, kultuuri, keeli ja rahvuslikku eneseväärikust, tundes vastutust meie rahvaste arengu eest oma kultuuri ja eluviisi alusel, seades eesmärgiks rahvusvaheliste normide kehtestamise rahvaste enesemääramise õiguse, põlisrahvaste, rahvusvähemuste ja inimõiguste alal, deklareerime järgnevat:

- Soome-ugri rahvaste maailmakongress on nende rahvaste valitsustest ja poliitilistest parteidest sõltumatu foorum, mis seab endale ülesandeks valitsusvälise organisatsiooni staatuse saavutamise Ühinenud Rahvaste Organisatsioonis;
- oleme võrdõiguslike sugulasrahvaste vabatahtlik ühendus, mis on avatud maailma avalikkusele ja on lülitunud üle-euroopalisse julgeoleku- ja koostööprotsessi ning juhindub Inimõiguste ülddeklaratsioonist rahvusvähemuste ja põlisrahvaste õiguste alal;
- kavatseme teostada meie rahvaste koostöö- ja vastastikuse abi tahet õiguse, majanduse, ökoloogia, sotsiaalküsimuste, informatsiooni, hariduse, teaduse ja kultuuri alal;
- arvestades meie riikide põhiseaduste ja konstitutsiooniliste süsteemide erinevust ja mõistes erinevate lähenemiste võimalikkust ülalnimetatud eesmärkide taotlemisel, kavatseme kuulutada meie rahvaste elulisi õigusi kogu maailma avalikkusele, toetudes Euroopa humanismi ja rahvusvahelise õiguse printsiipidele.

Oleme veendunud, et meie koostöö teenib kõigi maailma rahvaste progressi huve.

Sõktõvkar, 3. detsember 1992

Soome-ugri rahvaste maailmakongress

LISA 2. SOOME-UGRI RAHVASTE II MAAILMAKONGRESSI RESOLUTSIOON

Soome-ugri rahvaste I maailmakongress seadis üheks põhieesmärkidest soome-ugri maailma taassünni. Vaadeldes eelmisest kongressist möödunud perioodi, meie, Soome-ugri rahvaste II maailmakongressist osavõtjad, mõistame, et I kongressil seatud ülesanded on jäänud aktuaalseks, ning kinnitame täie vastutustundega valitud tee õigsust, mis

- on kooskõlas kogu maailma ühiskonna demokraatliku ümberkujundamisega,
- aitab kaasa soome-ugri rahvaste iseseisvale arengule, piiramata ühegi teise rahva õigusi ega huvisid,
- viib soome-ugri sugulasrahvaste igakülgsele lähenemisele,
- säilitab traditsioone, tekitab uusi suhtlusvorme ja väärtusi soome-ugri ühiskonnas, rikastades kõiki elu sfääre.

Hinnates sündmusi, mis on toimunud soome-ugri maailmas viimaste aastate vältel, nendime:

- Soome-ugri rahvaste I maailmakongress oli ajaloolise tähtsusega sündmus, mis andis impulsi soome-ugri maailma reaalseks taassünniks,
- soome-ugri rahvaste solidaarsus on muutunud teguriks, millega arvestab maailma avalikkus,
- on astutud samme meie rahvaste lähenemises, tugevnevad sidemed ja laieneb koostöö majanduse, kultuuri, hariduse, teaduse ja informaatika alal,
- põlisrahvaste probleemid on võitnud rahvusvahelise tähelepanu; on loodud tingimused põlisrahvaste säilimiseks,
- rahvuse enesemääramise õigust ning kuulumist rahvusvähemusse, kultuuride ja keelte omapära on hakatud käsitleda inimõigustena,
- Maailmakongressi täitevorgan – Soome-Ugri Rahvaste Konsultatiivkomitee – töötab aktiivselt vastavalt Soome-ugri rahvaste I maailmakongressi dokumentidele, koordineerib kõigi rahvuslike organisatsioonide ja struktuuride tegevust ühiste ülesannete lahendamisel, esindades meie rahvaste huvisid rahvusvahelistes institutsioonides ja foorumitel, kaasa arvatud ÜRO.

Oleme veendunud, et meie soome-ugri ühiskonna edasiseks tegusaks arenguks on möödapääsmatu:

- jätkata konstruktiivset dialoogi ja ühistegevust kõigi huvitatud riiklike ja valitsusväliste struktuuridega,
- kindlustada kõigile soome-ugri rahvastele rahvuse enesemääramise õiguse realiseerimine tegelikkuses, kooskõlas rahvusvaheliste normide ja põhimõtetega; arendada meie rahvaste territoriaalset ja kulturomavalitsust,
- püüelda soome-ugri rahvaste esindatuse ja osavõtu laiendamisele rahvusvaheliste institutsioonide tegevuses inimõiguste, põlisrahvaste ja vähemusrahvuste õiguste alal,

- kaasa aidata põlisrahvaste ja vähemusrahvuste õiguste alase seadusandluse aluste loomisele ning rahvusvahelise õiguse põhiliste normide ja põhimõtete lülitamisele rahvuslikesse seadustesse,
- soodustada soome-ugri maade ja regioonide vaheliste lepinguliste suhete laienemist sotsiaalmajandusliku ja kultuuriarengu, teaduse ja hariduse alal, arendada rahvadiplomaatia vorme,
- muuta soome-ugri rahvaste vahelised kontaktid regulaarseks ja asuda soome-ugri rahvaste vastastikuste kultuuriesinduste loomisele,
- levitada maailmas teadmisi soome-ugri rahvaste ajaloost ja nüüdisaegsest elust,
- võtta erilise tähelepanu ja hoole alla kultuuride ja keelte ning rahvusliku identiteedi – rahvaste olemasolu põhitingimuste – taassünd,
- laiendada soome-ugri rahvaste haridussüsteemi ja massimeediat, kujundada rahvuslikku haritlaskonda ning otsida võimalusi soome-ugri rahvusteaduste rahastamiseks.

Budapest, 19. augustil 1996

LISA 3. EUROOPA NÕUKOGU PARLAMENTAARSE ASSAMBLEE RESOLUTSIOON 1171 (1998)⁴

Ohustatud uurali vähemuskultuurid

1. Maailmas on üle 23 miljoni uurali keelte kõneleja ja 1989. aasta rahvaloenduse kohaselt elab neist peaaegu 3,3 miljonit vähemusrahvustena Venemaa Föderatsioonis. Mitte kõik neist ei kasuta oma emakeelt regulaarselt. Assamblee on mures uurali keelte ja kultuuride ohustatuse pärast Venemaal.

2. Venemaal elavatest uurali rahvastest on karjalastel, mordvalastel, maridel, komidel ja udmurtidel omariiklus omanimeliste vabariikide näol; hantidel, mansidel, permikomidel ja neenetsitel on autonoomia oma autonoomsetes halduspiirkondades, kusjuures paljudes nendest üksustest ei moodusta nad elanikkonna enamust. Assamblee väljendab suurt muret raskete füüsiliste olude ja sotsiaalse kaitse madala taseme üle uurali väikerahvaste hulgas, kes elavad lähisarktilistel aladel rasketes tingimustes vaevu toimetulekupiiril.

3. Statistikast ilmneb, et nende osakaal elanikkonna hulgas, kes räägivad oma rahvuskeelt või peavad seda oma emakeeleks, on pidevalt vähenenud. Selle peamised põhjused on linnastumine, kaasaegsed demograafilised ja migratsioonisuundumused, segaabiellud ja traditsioonilise eluviisi hääbumine. Kõige kiirem on rahvuskeeltest loobumine olnud linnaelanike ja noorte hulgas. Mõnede väikeste uurali keelte arengut on takistanud ka rändav eluviis ja hajaasustus.

4. Ühiskonnas ja majanduses valitseva segase olukorra tõttu on vähemuskeelte seisund muutunud veelgi ebakindlamaks, kuna inimesed on sunnitud keskenduma igapäevaelu probleemidele ja elatise teenimisele. Põhjamaades on saamisel tänapäeval seadusejärgne õigus oma keelele, kultuurile ja emakeelsele haridusele. Venemaa Föderatsiooni põhiseaduses, Venemaa Föderatsiooni rahvaste keelte seaduses ja rahvusliku kultuuriautonoomia seaduses ning rahvusvabariikide põhiseadustes ja seadustes on olemas sätted rahvuskeelte ja -kultuuride säilitamiseks ja arendamiseks. Rahvusvabariikides on rahvuskeeled vene keele kõrval riigikeeled. Praeguses raskes sotsiaalmajanduslikus olukorras ei suuda riik siiski tagada piisavalt ressursse nende sätete rakendamiseks.

5. Venemaa Föderatsioonis toimub koolides õppetöö seitsmekümne viies rahvuskeeles, nende hulgas kolmeteistkümnes uurali keeles. Vabariikides ja piirkondades, kus elavad uurali rahvad, on

⁴ Assamblee debatt 25. septembril 1998 (32. istung) (vt dok. 8126, kultuuri- ja hariduskomitee aruanne, ettekandja: pr. Isohookana-Asunmaa). Tekst assamblee poolt 25. septembril 1998 (32. istungil) vastu võetud.

olemas nii rahvuslikud alg- ja keskkoolid kui ka vene koolid – seda peamiselt maapiirkondades –, kus uurali keeli õpetatakse eraldi õppeainena. Haridussüsteemi kriisi tõttu Venemaa Föderatsioonis nende koolide arv ei kasva ja neis valitseb terav õpetajate- ja õpikutepuudus. Assamblee usub, et haridus on kõige tähtsam valdkond uurali rahvaste rahvusliku eneseteadvuse ja kultuuri säilimisel, ning peab ülioluliseks astuda kiireloomulisi samme uurali rahvaste emakeelse hariduse säilitamiseks ja arendamiseks. Mõnede Kesk- ja Põhja-Venemaa ning Siberi põlisrahvaste keeled eksisteerivad üksnes suulisel kujul.

6. Soome, eesti ja ungari keelt emakeelena kõnelevad inimesed väärtustavad oma keeletausta, mis ei ole indoeuroopalik. Kultuuride ja keelte mitmekesisust tuleks pidada hinnaliseks ressursiks, mis rikastab meie Euroopa pärandit ja samas tugevdab iga rahvuse ja üksikisiku eneseteadvust.

7. Venemaa Föderatsioonis vähemusrahvastena elavad uurali rahvad ei esita nõudmisi poliitilisteks muudatusteks, ent nad vajavad ametivõimude toetust oma keeltele ja kultuuridele, millest mitmed tõenäoliselt hääbuvad ilma selliste organisatsioonide nagu Euroopa Nõukogu poolse sekkumiseta. Assamblee on sügavas mures uurali rahvaste rahvuskultuuride võimaliku allakäigu, sealhulgas rahvuskeelsete väljaannete, raadio- ja teleprogrammide arvu vähenemise ning rahvusteatri ja traditsiooniliste kunstialade toetamise lõpetamise pärast majanduskriisi tõttu Venemaa Föderatsioonis.

8. Assamblee meenutab oma soovitusi 1203 (1993) mustlaste kohta Euroopas ning soovitusi 1291 (1996) jidiši kultuuri kohta ja 1333 (1997) aromaani kultuuri ja keele kohta, milles nimetatakse hajutatud vähemusrahvaste uurimiskeskuse asutamist koostöös Euroopa Nõukoguga. Selle organi ülesanne oleks aidata neil vähemustel säilitada oma kultuuritraditsioone ja ajalootunnetust, toetada keelemälestiste ja suulise traditsiooni kogumist ja salvestamist, edendada materjalide väljaandmist nende emakeeles ja üldse anda oma parim, et hoida ära Euroopa keelte ja kultuuride hääbumine. Seda peetakse väga tähtsaks. Uurimiskeskusele tuleks anda ka seirefunktsioonid.

9. Assamblee toetab kultuuri- ja hariduskomitee töö jätkamist sel alal koostöös Venemaa võimudega.

10. Assamblee julgustab maid, kus elavad uurali keeli kõnelevad vähemused, ja eelkõige Venemaa Föderatsiooni, nende püüdlustes tagada sellistele vähemustele elav tulevik Euraasia kultuurikaardil. Tuleks arvestada järgmisi põhimõtteid:

- i) emakeelne kool on alus, millelt keeli ja kultuure elavdada ja arendada. Seetõttu tuleks kõnealuseid riike julgustada ja toetada lastele emakeelse õpetuse andmisel alguses põhikooli nooremates klassides, laiendades seda hiljem järkjärgult ka vanematele klassidele. Rahvuskeelsed koolid tuleks asutada nii linnades kui ka maapiirkondades;

- ii) rahvusvähemustele koolide rajamise ja emakeelse õppetöö alusena tuleb kõigepealt tagada nendes keeltes õppevahendite ja abimaterjalide olemasolu. Tuleb teha ka jõupingutusi, et toetada õpetajate väljaõpet. Nende eesmärkide saavutamine eeldab positiivseid hoiakuid vähemustepoliitikas ja nõuab ressurside eraldamist õppetöö ümberkujundamiseks, õpetajate väljaõppeks ja õppematerjalide koostamiseks;
- iii) keelte säilimise eeltingimus on nende aktiivne kasutamine kirjalikus ja suulises suhtluses. Seetõttu tuleb vähemuskeelseid ajalehti, raadio- ja teleprogramme ning muud elektroonilist meediat säilitada või edendada ning erinevates vabariikides ja regioonides elavate rahvusvähemuste vahel peavad olema tagatud kontaktid;
- iv) töötajate ja õpilaste vahetus uurali piirkondade ja teiste maade ülikoolide, uurimisinstituutide ja riigiasutuste vahel peaks suurenema. Esituskunstnike, kirjanike jne kultuurivahetus erinevate vähemusrahvuste vahel tugevdab samuti nende eneseteadvust ja loob sidemeid multikultuurse maailmaga. Peale selle tuleks suunata toetusi mitmesugustele organisatsioonidele ja ühingutele, võimaldamaks neil töötada kohalikul tasandil, et elavdada ja kaitsta rahvuskeeli;
- v) uurali rahvaid tuleks arvestada soovitusel 1291 (1996) rakendamisel, eriti seoses hajutatud vähemuskultuuride uurimiskeskusega;
- vi) Muinsuskaitseks kohad, nagu näiteks Tsikmä (Kozmodemjanski) vanalinn, tuleks lülitada UNESCO maailmapärandi nimekirja, et säilitada vanu ümarpalkmaju ja puunikerdusi.

LISA 4. EESTI, SOOME JA UNGARI KULTUURI- JA HARIDUSMINISTEERIUMIDE DELEGATSIOONIDE KOHTUMISE PROTOKOLL

Eesti, Soome ja Ungari delegatsioonide 9. augustil 2000. a Tartus toimunud kohtumise käigus väljendatud eesmärkide saavutamiseks peavad kohtumisest osa võtnud riikide kultuuri- ja haridusministeeriumid vajalikuks:

1. Selgitada laiale avalikkusele, rahvusvahelistele organisatsioonidele, riiklikele institutsioonidele ja valitsusvälistele ühendustele uurali rahvaste keelte ja kultuuride väärtust ning probleeme ja tõmmata neid kaasa hõimurahvastele suunatud tegevustesse.
2. Koostada tutvustavaid materjale iga uurali rahva kohta ja anda need välja uurali rahvaste keeltes, võimalusel ka vene, inglise, prantsuse ja saksa keeles.
3. Tõhustada koostööd uurali keelte sõnaraamatute, vestlussõnastike ja õppematerjalide väljaandmisel.
4. Korraldada koolitust uurali rahvaste emakeelsete õpikute koostajatele ning tagada koostöö ja infovahetus kirjanduse väljaandmise vajaduse üle nendes keeltes.
5. Vahetada informatsiooni eesti, soome ja ungari keele lektorite valiku ning õppetöö korralduse kohta.
6. Vahetada informatsiooni hõimurahvaste üliõpilaste ja uurijate stipendiaatideks vastuvõtmise kohta.
7. Jätkata ning võimalusel laiendada uurali rahvaste ühiste teadus-, haridus-, kultuuri- ja spordiürituste korraldamist. Viia läbi seminare, õpikodasid, mõttetalguid ja loomelaagreid uurali rahvaste loomeinimestele.
8. Toetada rahvusvaheliste ühisekspeditsioonide korraldamist uurali rahvaste aladele sealse kultuuripärandi tundmaõppimiseks ja talletamiseks. Otsida võimalusi ekspeditsioonidel kogutu tutvustamiseks näitustel, filmides, audio- ja videomaterjalides, ajakirjandusartiklites, teaduspublikatsioonides ja mujal.
9. Eriti tähtsaks peetakse selgitada eesti, soome ja ungari keele ning kultuuri professuuride vastastikuse asutamise vajadust ja võimalusi.
10. Selgitada üksteise keele ja kultuuri vastastikuse õpetamise vajadust ja võimalusi Eesti, Soome ja Ungari üldhariduskoolides.
11. Eesti ja Soome Hõimurahvaste programmide juhid ja Ungari poolt hiljemalt I. novembriks 2000. a nimetatav hõimurahvaste koostööd esindav isik tegutsevad alalise tööorganina. Käesoleva protokolliga elluviimist hinnatakse igal kolmandal aastal ministeeriumide delegatsioonide kohtumisel. Ungari delegatsiooni ettepanekul toimub järgmine kohtumine 2003. a Ungaris.

Eesti delegatsiooni nimel **Peep Ratas**
Soome delegatsiooni nimel **Vilho Hirvi**
Ungari delegatsiooni nimel **László Imre Komlósi**

LISA 5. SOOME-UGRI RAHVASTE III MAAILMAKONGRESSI RESOLUTSIOON

Soome-ugri koostööst on tänapäeva maailmas saanud jõud, mis väljendab ja kaitseb üldinimlikke väärtusi ja ideaale:

- kõigi rahvaste väärtuslikema kultuuripärandi säilitamist tulevastele sugupõlvadele;
- tsivilisatsiooni arengu ja traditsioonilise vaimsuse harmoonilist ühitamist;
- noorsoo kasvatamist austama esiisade ajaloolist pärandit;
- Soome-ugri ühiskonnas on pärast Söktövkari ja Budapestis peetud I ja II soome-ugri rahvaste maailmakongressi toimunud märgatavaid muutusi;
- soome-ugri ühiskonnast on saanud rahvaid tugevdav ja riikidevahelisi suhteid konstruktiivselt mõjutav tegur;
- omavaheliste suhete igakülgne areng on lähendanud soome-ugri rahvaid üksteisele, eriti selgelt kultuuri, hariduse ja teaduse alal; teadlikkus sellest, mis rahvaid ühendab, on levinud;
- nii riiklike organisatsioonide kui kodanikuühenduste vahel toimuv dialoog annab soome-ugri rahvastele kogemusi enesemääramisega seotud kesksete küsimuste lahendamiseks;
- soome-ugri rahvaste kultuuride, keelte ja rahvusliku eneseteadvuse elustamine ja arendamine on leidnud erilist tähelepanu; rahvuslikud koolitussüsteemid laienevad, massikommunikatsioon areneb ja seadusega kaitstud soome-ugri rahvaste arv suureneb;
- Soome-Ugri Rahvaste Konsultatiivkomiteest on saanud soome-ugri ühiskonda korraldav keskus, mis on loonud sidemete võrgu mitmesuguste riiklike ja mitteriiklike organisatsioonidega; see võrk võimaldab kaitsta põlisrahvaste ja keeleliste vähemuste õigusi ka rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu.

Ülemaailmne ja üleeuroopaline areng on tervikuna tulnud kasuks põlisrahvaste õiguste teostamisele. Eriti regionaalsed instrumendid: *Etniliste vähemuste kaitse raamkonventsioon* (1992), *Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta* (Strasbourg, 1992), *Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsioon nr 169*. Kongress teeb ettepaneku kõikidele riikidele, mida traditsiooniliselt asustavad soomeugrilased, ratifitseerida need dokumendid.

Samas on mõnede soome-ugri rahvaste asualadel sotsiaalmajanduslik olukord halvenenud. See mõjub negatiivselt nende rahvaste üldisele olukorrale, iibele ja arengule. Teravaks on jäänud demograafilised probleemid. Ebasoodsa arengu tõttu (assimilatsioon, negatiivne iive jm) on mõnede rahvaste arvukus vähenenud.

Soome-ugri rahvaste keelte säilitamine ja areng nõuab jätkuvat tööd. Rahvas, kes kaotab keele, sulandub varem või hiljem enamuskultuuri. Etnilisest kodumaast eraldatud soome-ugri diasporaad saavad arendada oma kultuuri ainult koos oma rahva pearühmaga.

Eesmärgiks sugulasrahvaste jätkuv igakülgne areng, otsustab III soome-ugri rahvaste maailmakongress:

I Edendada kõikvõimalikel viisidel kõigi soome-ugri rahvaste enesemääramisõiguse teostamist üldiselt tunnustatud rahvusvaheliste normide ja põhimõtete järgi, arvestades iga rahva olukorda ja tegelikke võimalusi.

II Kaasa aidata elava kultuuripärimuse ja pärimusliku maailmavaate arengule, sugulasrahvaste tänapäevase linnakultuuri loomisele, otsides uusi lähenemisviise ja lahendusi, sidumaks pärimuslikku vaimsust tänapäevaste maailmataju viisidega. Toetada soome-ugri rahvaste kultuuripärandi ja traditsioonilise maailmavaate säilitamist, loomaks tingimusi noorte füüsilisele, vaimsele ja mentaalsele tervisele ning sideme säilitamisele oma rahva kultuuri ja keelega.

III Lähtudes õigusest emakeelsele haridusele tuleb jätkata soome-ugri keelsete õppeasutuste loomist ja laiendada nende tegutsemise eeldusi algharidusest kuni kõrghariduseni. Selleks tuleb arendada keelte sõnavara ning toetada omakeelsete õppevahendite väljaandmist ja õpetajakoolitust. Keelte elujõulisuse tugevdamiseks saavutada, et nad oleksid suhtlusvahendeiks kõigis elusfäärides, ka elektroonilises ja trükimeedias. Tuleb toetada taotlusi taastada oma keel peresuhtluses ja noorte hulgas.

IV Pöörata erilist tähelepanu soome-ugri rahvaste diasporaade kultuuri ja keele arengule, sest iga diasporaarühm on rahvuskultuuri lahutamatu osa.

V Korraldada soome-ugri rahvaste asualadel tervishoiu- keskkonna- ja lastega perede alaseid uuringuid.

VI Jätkata põlisrahvaste, väikerahvaste ja rahvusvähemuste õiguste alase seadusandluse arendamist. Taotleda seaduste vastuvõtmist, mis tagab neile rahvastele ja nende esindusorganitele õigusliku staatuse riigi poliitilistes struktuurides, kaitseb nende asualasid ning arengu sotsiaalmajanduslikke ja kultuurilisi aluseid.

VII Konsultatiivkomitee peab oma tegevusega mõjutama ÜRO Põlisrahvaste õiguste deklaratsiooni vastuvõtmist.

VIII Teha Soomele, Ungarile, Venemaa Föderatsioonile ja Eestile ettepanek algatada koos Soome-ugri rahvaste aastakümne korraldamine.

IX Kuulutada oktoobrikuu kolmanda nädala laupäev soome-ugri hõimupäevaks.

X Käesoleva resolutsiooni täitmist peab koordineerima Soome-Ugri Rahvaste Konsultatiivkomitee.

Helsingi, 13. detsembril 2000

LISA 6. SOOME-UGRI RAHVASTE IV MAAILMAKONGRESSI RESOLUTSIOON

Soome-ugri rahvaste IV maailmakongress deklareerib, et tema põhiülesandeks on soome-ugri ja samojeedi rahvaste ja nende kultuuride säilitamine ja arendamine inimkonna pärandi osana. Maailmakongress on teadlik, et assimilatsiooni ja rahvusliku identiteedi kadumisega seotud probleemide lahendamine sõltub peamiselt riikide poliitikast ning noorte suhtumisest oma kultuuri, keelde ja ajalukku.

Kongress tõdeb, et inimõiguste ning põlisrahvaste ja vähemusrahvuste õiguste kaitse ei ole mitte üksnes riigi sisepoliitika küsimus, vaid puudutab kogu rahvusvahelist üldsust. Seetõttu on tähtis, et lisaks rahvusvaheliste inimõiguste ning vähemusrahvuste õiguste normide lülitamisele riigi seadustesse käsutataks ka rahvusvahelisi õigusmehhanisme, mis ei nõua ratifitseerimist riikide poolt ning mis omavad otsest juriidilist jõudu.

Selles suhtes nähakse perspektiivi kõikide riikide koostöös mitmesuguste rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu, eelkõige Euroopa Nõukogu ja OSCE raames ning Ungari, Soome ja Eesti puhul ka Euroopa Liidu raames.

Viimasel ajal on täheldatud enamiku soome-ugri ja samojeedi rahvaste rahvaarvu vähenemist ning nende keelte kasutusfääri ahenemist. Eelkõige on kaotajaks olnud noorem põlvkond seal, kus ta on ilma jäetud sotsialiseerumisvõimalustest oma rahvuskultuuri raames.

Kujunenud olukorrast lähtudes peab kongress vajalikuks järgmisi meetmeid:

Rahvuspoliitika ja õiguse alal:

- Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks pöörduda Euroopa Nõukogu inimõiguste komissari poole taotlusega luua Euroopa põlisrahvaste ja vähemusrahvuste küsimuste alaline foorum.
- Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks olla koordinaatoriks inimõiguste ning põlisrahvaste ja vähemusrahvuste õiguste kaitse alaste kohustuste täitmise jälgimisel soome-ugri ja samojeedi rahvaste asualariikides.
- Kongress kutsub Ungarit, Venemaad, Soomet, Eestit ja teisi soome-ugri ja samojeedi rahvaste traditsioonilisi asualariike üles ratifitseerima *Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsiooni nr 169 põlisrahvaste ja kogukondliku eluviisiga rahvaste kohta sõltumatutes riikides*. Kuni nimetatud konventsiooni ratifitseerimiseni on vaja täiustada seaduste raamistikku, et tagada selles sätestatud õigused, eelkõige õigus käsutada loodusressursse, sealhulgas maavarasid.
- Kongress kohustab soome-ugri ja samojeedi rahvaste konsultatiivkomiteed tugevdama koostööd inimõiguste ning vähemusrahvuste ja põlisrahvastega tegelevate rahvusvaheliste organisatsioonidega, kaasates sellesse protsessi aktiivselt ka noori.
- Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks luua info- ja õiguskeskuste võrgustik inimõigusi ning põlisrahvaste ja vähemusrahvuste õigusi käsitleva riikliku seadusandluse ja rahvusvaheliste normide uurimiseks.
- Kongress on mures rahvuslike ja rahvustevaheliste suhete koordineerimisega tegeleva föderalse riigiorgani puudumise pärast Venemaa-suguses paljurahvuselises riigis ning kutsub Venemaa Föderatsiooni valitsust üles taastama rahvasasjade ministeeriumi.

- Kongress väljendab oma muret protsesside üle, mis viivad rahvusautonoomsete moodustiste kaotamisele. Ta teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks jälgida Permikomi autonoomse ringkonna ja Permi oblasti ühendamise tagajärgi.

Keelte ja hariduse alal:

- Kongress on seisukohal, et soome-ugri ja samojeedi rahvaste õigused peaksid põhinema rahvusvahelistel normidel, sealhulgas Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte hartal, ning kutsub üles riike, kes ei ole nimetatud dokumenti veel ratifitseerinud, tegema seda niipea kui võimalik.
- Kongress kutsub Ungari, Venemaa, Soome, Eesti ja teiste soome-ugri ja samojeedi põliste asulariikide parlamente ja valitsusi üles jätkama koostööd soome-ugri ja samojeedi rahvaste keelt ja kultuuri toetava riikliku poliitika alal.
- Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks aidata kaasa andmebaasi loomisele töhusate õppe- ja kasvatusmeetodite kohta ning selliste meetodite tarvituselevõtmisele rahvuskeelte õpetamisel lastele, käsutades selleks kaasaegset haridustehnoloogiat.
- Kongress peab vajalikuks traditsioonilise kultuuri säilitamist ja edastamist nooremale põlvkonnale ajakohaste tehniliste vahendite abil.

Tervishoiu, demograafia ja ökoloogia alal:

- Kongress rõhutab, et riik peab tagama kõikidele õiguse saada representatiivset informatsiooni oma rahvusrühma kohta vastavalt riiklikele statistikanormidele.
- Kongress peab vajalikuks korraldada rahvusvahelist andmevahetust (sh teaduskonverentside näol) soome-ugri ja samojeedi rahvaste tervisliku seisundi, keskkonnakaitseprobleemide ja loodusressursi kasutamise ning vastavate ettepanekute esitamise osas riigi- ja võimuesindajatele.
- Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks korraldada rahvusvaheline õpikoda 2002. aasta ülevenemaalise rahvaloenduse tulemustest.

Meedia ja infosüsteemide alal:

- Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks intensiivistada tööd infovahetuse alal ning arendada välja oma massimeedia ja andmebaasid, sh elektroonilise meedia, eesmärgiga luua ühine foruum keskkonna-, tervishoiu-, haridus- ja kultuuriprobleemide valdkonnas.
- Riiklikud talitused peavad tagama rahvastele nende emakeelse massimeedia olemasolu, mis hõlmaks kõiki elualasid ja oleks kättesaadav võimalikult laialdaselt publikule.

Kongress soovib konsultatiivkomiteel korraldada 2006. aastal soome-ugri ja samojeedi rahvaste rahvusvaheline konverents käesoleva kongressi soovitude täitmise esialgsete tulemuste analüüsimiseks, konverentsi tulemusi tuleks kajastada laialdaselt meedias.

Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks vaadata läbi kongressile adresseeritud pöördumised, märkused ja ettepanekud.

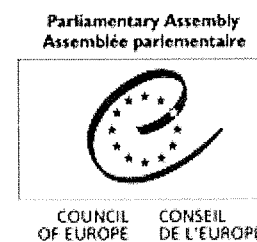
Kongress deklareerib, et Eesti ja Ungari ühinemine Euroopa Liiduga on väga lootustandev sündmus. Käimasolev dialoog Euroopa Liidu ja Venemaa Föderatsiooni vahel avab uued

perspektiivid koostööks kõikide soome-ugri ja samojeedi rahvaste vahel. Noorsoo aktiivne kaasamine nendesse protsessidesse annab meie liikumisele uut hoogu.

Tallinn, august 2004. a

LISA 7. EUROOPA NÕUKOGU PARLAMENTAARSE ASSAMBLEE SOOVITUSED 1775.
SOOME-UGRI JA SAMOJEEDI RAHVASTE OLUKORRAST

Parliamentary **Assembly**
Assemblée parlementaire

Recommendation 1775 (2006)¹

Situation of Finno-Ugric and Samoyed peoples

1. The Parliamentary Assembly recalls its Resolution 1171 (1998) on endangered Uralic minority cultures, in which it expressed concern at the situation of many Finno-Ugric peoples living mainly in the Russian Federation.

2. It regrets that the countries where the Uralic linguistic minorities live, and in particular the Russian Federation, have generally not implemented the measures it had encouraged them to take. In some areas the appropriate legislation exists but very often it is not implemented, mainly for financial reasons.

3. Education and media reforms in the Russian Federation and the redrawing of regional administration boundaries do not take into account the needs of minorities, including the Finno-Ugric peoples, and are, thereby, making it increasingly difficult for them to participate in the political process and to develop their languages and culture.

4. The situation of Finno-Ugric peoples in the Russian Federation, which was already worrying in 1998, has since significantly worsened and concrete measures must be urgently taken in order to reverse the decline of Finno-Ugric peoples and of their languages and cultures. As this decline also depends on the people concerned, their awareness of this situation must be raised.

5. The Assembly welcomes the increasing co-operation between Estonia, Finland and Hungary and the Finno-Ugric and Samoyed peoples (in the Russian Federation), in particular at parliamentary level. It also welcomes the establishment of the World Congress of Finno-Ugric Peoples, in Syktyvkar in 1992, and the continued series of Finno-Ugric conferences.

6. The Assembly therefore recommends that the Committee of Ministers:

6.1. establish a European centre for Finno-Ugric languages based on the model of the European Bureau for Lesser-Used Languages (EBLUL);

6.2. support training in minority peoples' issues and rights for the federal and local civil servants of the Russian Federation;

6.3. support the Russian Federation in developing plans to implement the following recommendations, and explore ways in which the Committee of Ministers could further support their implementation.

7. The Assembly also decides to:

7.1. examine more closely, in its ongoing monitoring of the Russian Federation, the situation of all minorities, including Finno-Ugric peoples, and the measures taken to implement its related resolutions;

7.2. establish an ad hoc committee to encourage increased dialogue with the Duma of the Russian Federation on the issue of minority rights, including those of the Finno-Ugric peoples.

8. The Assembly further calls on UNESCO to assist the authorities of the Russian Federation in protecting Finno-Ugric cultural heritage, and in particular the old town of Tsygma (Kozmodemyansk).

9. It encourages Estonia, Finland and Hungary, Council of Europe member states which have a Finno-Ugric population, to support the development of a virtual Finno-Ugric university in co-operation with the Russian Federation.

10. Finally it encourages the competent authorities of the Russian Federation to:

10.1. co-operate with the Council of Europe in the implementation of these recommendations;

10.2. review current and planned legislative and administrative reforms with a view to ensuring that the special needs of minorities, including those of the Finno-Ugric peoples, are taken into account;

10.3. sign and ratify the European Charter for Regional or Minority Languages (ETS No. 148);

10.4. develop a plan and programme (including education and culture, as well as administrative and legislative reform) for raising the status of the Finno-Ugric languages, providing improved opportunities for the development of such languages and cultures, and for encouraging the increased participation of Finno-Ugric peoples in the political process and in public administration;

10.5. substantially increase federal and regional funding to support print and electronic media development (including via the Internet) in the Finno-Ugric languages;

10.6. substantially increase federal and regional funding for the publication of books, newspapers and magazines in the Finno-Ugric languages including the compilation, and publication of a series of encyclopaedias (general, and specialised in literature, science, arts and history) as well as funding for translations of world literature classics;

10.7. aim, whenever possible, to put in place "strong" bilingual education models;

10.8. ensure access to elementary education, and wider access to secondary and post-secondary education in the mother tongue of the Finno-Ugric peoples, increase and improve teacher training, and augment the availability, quality and quantity of learning materials produced in native languages;

10.9. support the establishment of a virtual Finno-Ugric university in co-operation with the Finno-Ugric member states of the Council of Europe;

10.10. explore and implement the use of content and language integrated learning (CLIL), and language immersion strategies in order to help children of Finno-Ugric peoples to recover fluency in their ancestral languages;

10.11. promote threatened languages with parents and communities so that their commitment to a threatened language receives support and reinforcement;

10.12. develop a long-term media campaign to raise awareness among Russian speakers of the history of Finno-Ugric peoples, as well as of native cultures, of their rights and their concerns;

10.13. provide training for federal and local civil servants in the issues and rights of native peoples;

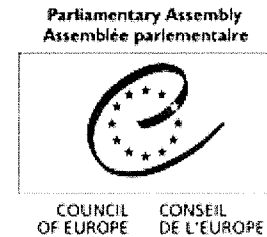
10.14. increase federal funding and support to help the autonomous republics of the Russian Federation to implement fully local legislation regarding official languages;

10.15. apply to UNESCO to have the old town of Tsygma (Kozmodemyansk) placed on the World Heritage List.

1. *Text adopted by the Standing Committee, acting on behalf of the Assembly, on 17 November 2006 (see Doc. 11087, report of the Committee on Culture, Science and Education, rapporteur: Mrs Saks).*

LISA 8. EUROOPA NÕUKOGU PARLAMENTAARSE ASSAMBLEE KULTUURIKOMITEE
RAPORT SOOME-UGRI JA SAMOJEEDI RAHVASTE OLUKORRAST

Parliamentary Assembly
Assemblée parlementaire

Doc. 11087

26 October 2006

Situation of Finno-Ugric and Samoyed Peoples

Report

Committee on Culture, Science and Education

Rapporteur: Mrs Katrin SAKS, Estonia, Socialist Group

Summary

Eight years after its Resolution 1171 (1998) on Endangered Uralic minority cultures the Assembly regrets that the measures it had encouraged the countries where the Uralic linguistic minorities lived, and in particular the Russian Federation, to take have generally not been implemented. As a consequence the cultural situation of Finno-Ugric and Samoyed Peoples has further deteriorated.

The Assembly indicates concrete steps to be taken urgently by itself, the Committee of Ministers, Unesco, the member states of the Council of Europe which have a Finno-Ugric population and the competent authorities of the Russian Federation to reverse the decline of Finno-Ugric languages and cultures.

A. Draft recommendation

1. The Parliamentary Assembly recalls its Resolution 1171 (1998) on Endangered Uralic minority cultures in which it expressed concern at the situation of many Finno-Ugric peoples living mainly in the Russian Federation.
2. It regrets that the measures it had encouraged the countries where the Uralic linguistic minorities lived, and in particular the Russian Federation, to take have generally not been implemented. In some areas the right legislation exists but very often it is not implemented, mainly for financial reasons.
3. Education and media reforms in the Russian Federation and the redrawing of boundaries for regional administration do not take into account the needs of minorities including the Finno-Ugric peoples and are, thereby, making it increasingly difficult for them to participate in the political process and to develop their languages and culture.
4. The situation of Finno-Ugric peoples in the Russian Federation, which was already worrying in 1998, has since significantly worsened and solid measures must be urgently taken in order to reverse the decline of Finno-Ugric peoples and of their languages and cultures. As such decline also depends on the people concerned, their awareness must be raised.

5. The Assembly welcomes increasing cooperation between Estonia, Finland and Hungary and the Finno-Ugric and Samoyed Peoples (in the Russian Federation), in particular at parliamentary level. It also welcomes the establishment of the World Congress of Finno-Ugric Peoples, in Syktyvkar in 1992 and the continued series of Finno-Ugric conferences.

6. The Assembly therefore recommends that the Committee of Ministers:

6.1. establish a European Centre for Finno-Ugric Languages based on the model of the European Bureau for Lesser Used Languages;

6.2. support training in minority peoples' issues and rights of the federal and local civil servants of the Russian Federation;

6.3. support the Russian Federation in developing plans to implement the recommendations that follow below, and explore ways in which it could further support the Russian Federation in implementing such recommendations.

7. The Assembly also decides to:

7.1. include in its ongoing monitoring of the Russian Federation focus on the situation of all minorities, including Finno-Ugric peoples and on the measures taken to implement related Parliamentary Assembly resolutions;

7.2. establish an ad hoc committee to encourage increased dialogue with the Duma of the Russian Federation on the issue of minority rights including of the Finno-Ugric peoples.

8. The Assembly further calls on Unesco to assist the authorities of the Russian Federation in protecting Finno-Ugric cultural heritage and in particular the old town of Tsygma (Kozmodemyansk);

9. It encourages Estonia, Finland and Hungary, the member states of the Council of Europe which have a Finno-Ugric population, to support the development of a virtual Finno-Ugric university in co-operation with the Russian Federation.

10. Finally it encourages the competent authorities of the Russian Federation to:

10.1. co-operate with the Council of Europe in the implementation of these recommendations;

10.2. review current and planned legislative and administrative reforms with a view to ensuring that the special needs of minorities, including Finno-Ugric peoples, are taken into account;

10.3. sign and ratify the European Charter for Regional or Minority Languages (CETS No 148);

10.4. develop a plan and programme (including education and culture, as well as administrative and legislative reform) for raising the status of the Finno-Ugric languages, providing improved opportunities for the development of such languages and cultures, and for encouraging the increased participation of Finno-Ugric peoples, in the political process and in public administration;

10.5. increase markedly federal and regional funding to support print and electronic media development (including within the Internet) in Finno-Ugric languages;

10.6. increase markedly federal and regional funding for the publication of books, newspapers and magazines in the Finno-Ugric languages including the compilation, and publication of a series of encyclopaedias (general, and specialised in literature, science, arts and history) and translations of the classics of world literature;

- 10.7. aim, whenever possible, at "strong" bilingual education models;
- 10.8. ensure access to elementary education, and increased access to secondary and post-secondary education in the mother tongue of the Finno-Ugric native peoples, increase and improve teacher training, and augment the quality and number of learning materials produced in native languages;
- 10.9. support the establishment of a virtual Finno-Ugric university in co-operation with Finno-Ugric member states of the Council of Europe;
- 10.10. explore and implement the use of content and language integrated learning (CLIL), and language immersion strategies in order to help children of Finno-Ugric peoples to recover fluency in their ancestral languages;
- 10.11. promote threatened languages with parents and communities so that their commitment to a threatened language receives support and reinforcement;
- 10.12. develop a long-term media campaign to raise awareness among Russian-speakers of the history of Finno-Ugric native peoples, as well as of native cultures, rights and concerns;
- 10.13. provide training to federal and local civil servants in native peoples issues and rights;
- 10.14. increase federal funding and support to help the autonomous republics of the Russian Federation to implement fully local legislation regarding official languages;
- 10.15. apply to Unesco to have the old town of Tsygma (Kozmodemyansk) placed on the World Heritage List.

B. Explanatory memorandum by Mrs Saks, Rapporteur

I. Foreword

1. The Committee on Culture, Science and Education appointed me Rapporteur in January 2005. Being Estonian I feel directly concerned at the situation of Finno-Ugric peoples. In preparing the present report I consulted a large amount of sources, unfortunately sometimes contradicting each other, I visited the Republic of Karelia, where I took part in a Karelian Congress, the Republic of Udmurtia and the Khanty-Mansiisk Autonomous district in June 2005, took part in the 10th International Congress of Finno-Ugric Studies, which took place in Yoshkar-Ola, capital of the Republic of Mari-El, in August last year, visited Mordovia in September and the Komi Republic in November 2005.

2. I also benefited from the invaluable assistance of Professor Janos Pusztay of the Daniel Berzsenyi College in Szombathely, Hungary, who helped in drafting the report, who accompanied me in some of my visits to the Finno-Ugric Peoples in Russia and whom I should like to take this opportunity to thank.

II. Introductory remarks

3. On 25 September 1998, the Parliamentary Assembly adopted *Resolution 1171 - Endangered Uralic minority cultures* regarding Finno-Ugric peoples living, above all, in the Russian Federation.

4. Of the peoples speaking Finno-Ugric (Uralic) languages, the Hungarians, the Finns and the Estonians have their own independent countries. These are the most populous members of the Finno-Ugric language family. There are about 14 million Hungarians, including those living beyond

the Hungarian borders in Romania, Ukraine, Serbia-Montenegro, Slovakia and Croatia. There are about 5 million Finns and about 1 million Estonians. A few dozen Livonians remain. They are Latvian citizens living on the Gulf of Riga. The overwhelming majority of Sami people (Lapps) are citizens of Sweden, Finland or of Norway. Only a small proportion of Lapps live in the Kola Peninsula, in Russia. The rest of the Finno-Ugric (Uralic) peoples live in Russia.

5. The Finno-Ugric peoples are part of the Russian Federation's multinational mosaic. According to the 2002 census, 176 different peoples or ethnic groups, of whom some 20 are Finno-Ugric peoples (2.7 million in all), live in the Russian Federation.

6. In 1998, the Parliamentary Assembly was concerned by the endangered status of Uralic (Finno-Ugric) languages and cultures in Russia and supported continued work on the subject by the Committee on Culture and Education in co-operation with the Russian authorities. In particular, the Assembly focused on issues related to culture and education and stated that the following principles should be taken into account:

- the development of native language programs should be a priority, first in the lower classes of elementary schools and later, by gradual extension, in higher classes;
- the development of teaching aids and learning material should be provided in those languages and efforts have to be made to support teacher training;
- newspapers, radio and television programs and other electronic media in minority languages need to be maintained or promoted as active use of languages in all written and oral communication is a prerequisite for their preservation;
- exchanges of personnel and students between the Finno-Ugric areas and universities, research institutes and state bodies should be stepped up;
- the Finno-Ugric peoples should be taken into consideration in the implementation of Recommendation 1291 (1996), especially in relation to the research centre for dispersed minority cultures;
- the old town of Tsygma (Kozmodemyansk) should be placed on the UNESCO World Heritage List.

7. Eight years have passed since the adoption of Resolution 1171 (1998) - *Endangered Uralic minority cultures*. Sufficient time has passed to evaluate progress made in meeting the recommendations of Resolution 1171 and to make new recommendations.

III. Executive Summary

8. The Finno-Ugric peoples of the Russian Federation are facing setbacks. The enthusiasm of the 1990's, when native peoples had greater hope, which inspired many to work on developing and preserving their cultural identities, is diminishing. Native peoples are now understanding how difficult it is to obtain and channel resources, and to effect change.

9. In particular, the Russian Federation's efforts to further centralise and homogenise Russia as a whole, do not favour the development of native cultures.

10. Russian Federation education and media reforms, and the redrawing of boundaries for regional administration without taking into account native peoples' needs are making it increasingly difficult for Finno-Ugric peoples to participate in the political process and to develop their languages.

and culture. Linguistic and cultural rights are seemingly being replaced by the "folklorisation" of native peoples.

11. The situation of the Finno-Ugric languages can be characterized as follows:

- they have not become the language of education;
- these languages are hardly ever used in public administration;
- the state does not address the population in these languages;
- signposts, stamps, trademarks, official documents and certificates are hard to come by in these languages;
- names in the minority languages are generally not used (personal given names and family names, names of cultural and trade societies, names of settlements, streets and institutions);
- *de facto*, people generally do not have a choice of language in practicing their religion;
- the media share accorded to native languages does not reflect the size of the native populations;
- legal and judicial services are not provided in the native languages;
- these languages are being further marginalized by the redrawing of administrative boundaries including plans to eliminate the autonomous regions and republics.

12. The highly limited or total lack of basic, secondary and university education in the native languages and the limited extent to which these languages are used in the public sphere (public administration, courts, health care, science, education, culture, transportation, broadcasting, etc.) relegates these languages to a second class status, undermines language development, and contributes greatly to their increasingly low status and social need.

13. It can also be ascertained that the printed media, textbooks, as well as radio and television programs in Finno-Ugric languages do not meet, either in their quantity or their quality, the linguistic or the cultural needs of the speakers of these languages; thus, they are unable to prevent assimilation.

14. Further, the old town of Tsikma (Kozmodemyansk) (Tsygma in Resolution 1171-1998), which the previous Parliamentary Assembly Resolution 1171 (1998) recommended be placed on the Unesco World Heritage List, has not received said status. In fact, it is in danger of being flooded due to the new Tcheboksary Dam.

15. Finally, the marked decline in the number of native people and decreasing fluency in native languages reflect a growing trend towards assimilation. Moreover, the poor health, low life expectancy and high suicide rate of Finno-Ugric peoples is of serious concern.

IV. The Situation of the Finno-Ugric (Uralic) Peoples in Russia

i. Demographic Situation

- **Finno-Ugric Peoples are in Decline**
- **Some Peoples Are on the Road to Extinction**

16. Based on a sociolinguistic definition, the Finno-Ugric (Uralic) peoples in Russia are considered minor peoples (between 100,000 and 1,000,000) or small minor peoples (up to 100,000). Their total number in 1989 was 3,122,900 and in 2002, it was 2,695,300. In 1959, the Finno-Ugric (and Samoyed) peoples constituted 2.5 per cent of the population of the Russian Federation of the time, and only 1.9 per cent of the population of Russia in 2002. These numbers must be seen in the context of the generally declining population of Russia.

17. If a similar rate of decline continues, by the end of this century, the number of Finno-Ugric (Uralic) people will be 1,608,240. According to demographers, the decline will be even greater.

Population Figures for the Finno-Ugric and Samoyed Peoples Residing in the Russian Federation (in thousands)

Finno-Ugric Peoples in the Russian Federation	1926	1989	2002	% of 1989 figure that remains in 2002
Besermians	3.0	
Hungarians	4.2	5.7	3.8	66.7
Vepsian	33.0	12.2	8.2	66.2
Votes, persons	73	
Ingrians (Izhors)	17.0	0.4	0.3	75.0
Karelians	248.0	125.0	93.0	74.6
Komis	226.0	336.0	293.0	87.3
Komi-Permyaks	149.0	147.0	125.0	85.2
Mansis	5.8	8.3	11.4	137.3
Maris	428.0	644.0	604.0	93.8
Mordvins	1,335.0	1,073.0	843.0	78.6
Saami (Lapps)	1.7	1.8	2.0	111.1
Udmurts	514.0	715.0	637.0	89.1
Finns	134.0	47.0	34.0	72.6
Khanties	22.0	22.0	29.0	130.5

Estonians	150.0	56.0	28.0	50.2
The Samoyed Peoples				
Nganasans	...	1.3	0.8	61.5
Nenetses	18.0	34.0	41	120.6
Selkups	1.6	3.6	4.2	116.7
Enetses	...	0.2	0.2	100.0

*Finno-Ugric and Samoyed Peoples of Russia, Syktyvkar, 2005

NB: Percentages in excess of 100 began to be noted after it was decided to make direct support payments to members of these ethnic communities.

18. The high population figures for the Western Siberian peoples, such as the Khanty, the Mansi, the Nenets and the Selkup do not reflect their substantial loss of language. The numbers indicate an increase in self-awareness and recognition of one's cultural identity and are also the result of individual based financial aid. The decline in language knowledge is so significant that these people are likely to be totally assimilated by the Russian majority. The Khanty and the Mansi languages are quite likely to become extinct in this century. The Finno-Ugric (Uralic) language family has suffered great losses in the past centuries: the Merya and the Murom, the Kamassian, the Koibal, the Taigi and the Karagas languages have become extinct and the peoples, generally speaking, assimilated.

19. When comparing demographic trends, it becomes apparent that Finno-Ugric peoples are in decline in comparison to Russians and Tatars.

Ethnic Group	Total Population	Percentage of Population Changes since 1959 Figures				
		1959	1970	1979	1989	2002
Russian Fed. Pop.	117,354,300	100.0	110.7	116.0	125.1	123.5
Russians	97,863,600	100.0	110.1	116.0	122.5	118.4
Tatars	4,074,700	100.0	116.8	123.0	135.5	136.4
Finno-Ugrics	2,985,400	100.0	104.4	102.7	104.6	90.3

*S.Lalluka., Venejän suomalais-ugrilaset - väestölaskentojen kertomaa, Studia Fenno-Ugrica. Helsinki 2005

ii. *The Ecological Situation: Ethnic Environmental Pollution*

- Catastrophic Environmental Pollution in Finno-Ugric Regions (Gas & Oil)

- Health of Finno-Ugric People Below Average
- Life-expectancy of Finno-Ugric Peoples Below Average
- Suicide Rate of Finno-Ugric Peoples Above Average

20. The Russian report sent to the third session of the United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues (New York, May 10-21 2004) contains appalling data on environmental damage and pollution in the areas of the aboriginal peoples in Russia, as well as on their health care and educational situation. In the 2001/02 academic year, 10,000 students of 142 schools in eight northern territories (**Komi-Permyak Autonomous District**, **Khanty-Mansi Autonomous District**, **Yamal-Nenets Autonomous District**, the Amur region, Tuva, the Altai Republic, Yakutia, the Krasnoyarsk Territory [boldface indicates habitats of the Finno-Ugric (Uralic) peoples] were examined. According to the results, "the examination has indicated various health disorders in up to 40-70 per cent of first-year students, from functional disorders to chronic diseases... In the case of the tenth-year students, the proportion of healthy children is 10-12 per cent"¹

21. Above average pollution of the natural environment –water, air, soil–characterizes the environment of the Finno-Ugric peoples of Russia. Characteristics of the Finno-Ugric peoples of Russia include:

- the deterioration of personal and public health;
- the increase in illness among youth;
- the increase in the diseases of the respiratory, the digestive and the nervous systems, as well as of the sensory organs of school children;
- the increase in the illnesses that are hard to treat, such as oncological, hematological, allergological and psychological diseases;
- diseases that are the result of endemic factors due to the high level of fluorite, iron, calcium and magnesium and the low level of iodine in drinking water;
- unhealthy lifestyle;
- the worsening of the social and economic situation and of the living standard, as well as increasing unemployment;
- increased self-exploitation in order to maintain survival;
- a high rate of mortality, which is significantly higher in villages, where members of the Finno-Ugric peoples predominantly live, than in cities; and the rate of mortality of those belonging to the Finno-Ugric peoples exceeds that of the Russian population; e.g. the cause of death in more than every fourth case (27.5 per cent) among the Komis is accidents, poisoning or suicide;
- a substantial decrease in birth rates, especially in the cases of villagers (e.g. altogether 2,359 children were born in 2000 in the Komi community, which is 3.7 times less than at the beginning of the 20th century);
- low life expectancy (several years lower among the Finno-Ugric population than in the case of the Russians);
- alcoholism, social phobia: depression, suicidal acts;
- an ever-increasing rate of suicide;
- in the cases of the Western Siberian peoples, the destruction of the socio-economic structures that developed throughout history and the introduction of new forms of economy (collectivisation, organising brigades for reindeer keeping, animal farms);

- the removal of the population due to the gas and oil industry, the forced resettling of the native peoples into villages.²

22. As a result of the policy of eliminating the so-called “villages with no future”, in the habitat of the Finno-Ugric peoples living in the European regions of Russia, the natural ethno cultural setting of the Finno-Ugric (Uralic) peoples has been devastated.

iii. *The Status of the Finno-Ugric Peoples*

23. In Russia, the non-Russian speaking peoples of Russia are called national minorities (*nacional'nye men'sinstva*), both at the political level and in related literature. The term “national minority” is a definition that is inevitably based on, and expresses, the relationship with the Russian majority. In the case of most of the peoples concerned, including the Finno-Ugric (Uralic) peoples, the term “national minorities” should be replaced by the term “native peoples”. Most of these native peoples have been living in their ancestral ethnic homeland for several thousand years. This distinction is essential from both a legislative and psychological point of view, i.e., from a national consciousness perspective. Finno-Ugric circles feel that “National minorities” is a term that is most aptly applied to peoples who are not living on their indigenous territory.

24. The enforcement of native rights is hindered not only by federally taken measures to promote national unity, but also by local anti-minority sentiment and actions, which are clearly not unrelated to the federal measures. Political forces encouraging alienation of non-native speakers of Russian from their ancient cultures and mother tongue have reappeared. The tendency is particularly evident during the current presidency in the Mari El Republic.³

iv. *The Current and Future Situation of the Finno-Ugric (Uralic) Peoples from a Public Administration Perspective*

- Redrawing of Territorial/Administrative Boundaries Fosters Assimilation

- Elimination of the Post of Russian Minister for Minority Affairs

- Finno-Ugric Peoples Under-represented in Politics and the Economy

25. The Finno-Ugric and Samoyed peoples in Russia currently live mostly under some form of territorial government that provides some degree of autonomy. This is about to change (see below). The more populous groups, such as the Mordvins, the Udmurts, the Maris, the Komis and the Karelians, live in **republics** while the less populous groups, such as the Mansi, the Khanty and the Nenets, live in **autonomous districts**. The remainder of the peoples have, at best, some form of **local representation**, e.g., in local village councils. With the exception of the Komi-Permyaks, all the Finno-Ugric and Samoyed peoples are a minority in the territory (republic and autonomous districts) where they live and that have been named after them. In the 1920's and 1930's, the Maris, Komis and the Udmurts were the majority in their territories.

Native Peoples as a Percentage of the Total Population in their Republics or Autonomous Regions

Native Peoples	1926	1989	2002
Karelians		10.0	9.2
Mordvins (Erzya and Moksha)	40.0	32.5	31.9

Maris	51.8	43.3	42.9
Komis	86.6	23.3	25.2
Udmurts	*59.0	30.9	29.3
Khanties and Mansis		2.0	1.4
Nenetses (in the Nenets Autonomous District)		11,9	10.0

* figure from 1921 (as a percentage)

Calculations based of census data.

26. The Russian Federation is restructuring regional governance. According to the new plan⁴, the autonomous districts and the republics will no longer exist. Two autonomous districts have been eliminated: the Komi-Permyak Autonomous District has been made part of Perm County (as a consequence the proportion of Komi-Permyaks will fall from 60 % of the population, to about 4%) while the Ust-Orda Autonomous District near Lake Baikal has been incorporated into Irkutsk County. As of 1 January 2007, the Evengi and Taimor (Dolgan-Nenets) Autonomous District will be incorporated into Krasnojarsk County.

27. According to official explanations, the reform is an economic-administrative necessity. However, it will also radically decrease the influence of native peoples in the Russian Federation, including that of the Finno-Ugric and the Samoyed peoples. After the planned amalgamations, native peoples will lose the rights that currently exist in local laws and regulations. The political position of native people will be weakened and they are likely to have less influence in both political and financial decision-making, which, in turn, may affect the cultural and linguistic development of native peoples.

28. A more important aim of the territorial restructuring of the Russian Federation is the linguistic-ethnic homogenisation of the country. The "folklorisation" of native peoples seems to be replacing linguistic and cultural rights. Komi Permyak is a case in point. The Komi and the Komi Permyak people are of the same ethnic origin and speak the same language. However, Komi Permyak is being amalgamated with Perm County, as opposed to with the Komi Republic. The Komi Permyak people will automatically become a small minority with a limited voice in the governance of their own affairs. Concomitantly, it can be said that Perm County has recently started to support the cultural development of the Jazva-Komis as an independent ethnic group.

29. The state intends to meet the needs of native peoples and resolve ethnic problems by replacing the current governing structure consisting of "national" ethnic territories with a cultural-educational structure, i.e., with national-cultural autonomy (NCA). The subjects of NCA's are usually ethnic groups who live outside their historical habitat. However, the Finno-Ugric (Uralic) peoples are native to the territories where they live.

30. Through territorial restructuring and the creation of the NCA's, native peoples will find their territories parcelled and their communities will be administratively speaking dispersed. This will make it much more difficult, if not almost impossible, for native peoples to adequately defend their interests. In turn, this will lead to further Russification. Native peoples will be relegated to the realm of statistics and colourful folklore.

31. Another example of the folklorisation trend is the elimination in the spring of 2004 of the post of the minister without portfolio for minority affairs of the Russian Federation. Native peoples issues became the responsibility of one department in the Ministry of Culture. In the fall of 2004, the Ministry for Regional Development was founded. There is no improvement in how native peoples issues are being handled, the situation is becoming worse. At the third congress of Finno-Ugric Peoples of the Russian Federation in October 2005, concern was expressed that the Russian government is not dealing with native peoples issues.⁵

32. Those in charge of restructuring territorial governance in Russia have ignored the existence of territorial rights and personal rights, both of which are believed to be necessary by a number of researchers. The territorial right is a linguistic right, to which native peoples living in a certain territory are entitled, regardless of their mother tongue. It is an important realisation made by linguistic ecology that the native peoples and their languages cannot exist apart from their ancient territories.

33. The republics and the autonomous districts have become, on the one hand, organic parts of the Finno-Ugric peoples' ethnic consciousness and, on the other, ethnically consolidating factors. Therefore, it is important to maintain them.

34. In addition to the planned reform in territorial governance, changes in election and party laws reduce the chances for native peoples to become elected and to defend their own interests. Previously, the system allowed for some candidates to be elected directly and some from party lists. The previous proportional electoral system afforded native peoples greater opportunities to get elected. It was also possible for small regional parties and independent candidates to get elected. Now, parties must have at least 50,000 registered members. Furthermore, a party must obtain at least 7% of the vote in order to obtain representation in regional councils or parliaments. In fact, in the Russian Federation, it is illegal to establish political parties that are based on ethnicity.

35. There are currently six Udmurts in the republic's elected body out of 100 representatives, despite the fact that the Udmurts make up one third of the population.⁶ In the Komi Republic, five out of 30 members of the local parliament are of Komi origin, while Komis constitute 25% of the population. In 1993, the number of Maris elected to their local parliament reflected their percentage in the general population (43%). However, today only 11 out of 52 of the local MPs are Mari. In Mordovia there are 10 Mordvins out of 48 MP-s. Due to the new election law, the number is likely to decline even further.

36. Also, the participation of Finno-Ugric Peoples in the decision making process is further hindered by their level of education, which remains below that of Russians. To some extent this disparity in education level can be explained by the fact that native peoples live in villages, and village dwellers have a lower level of education than city dwellers.

Education Statistics per 1,000 Inhabitants

Educational Level		Karelia	Mordovia	Mari	Komi	Udmurtia	Khanty	Mansi	Nenets
University graduates	Native population	104	126	95	101	90	65	76	27
	Total population	137	145	142	122	136	159	159	

Persons without general elementary education	Native population	13	32	13	12	13	19	10	70
	Total population	8	21	12	8	10	2	2	

*Finno-Ugric and Samoyed Peoples of Russia, Syktyvkar, 2005

v. *Laws for the Protection of Minorities and their Reinforcement*

- Russian Laws do Not Favour Development of Native Languages and Cultures

- Laws of Autonomous Republics Mostly of a Symbolic Nature

- Implementing Provisions and Resources Insufficient

37. According to the 2nd paragraph of the 26th section of the Russian Federation's Constitution, all citizens have the right to "use their mother tongue and to freely choose the language for contact, education and creating ... regardless of their origins, their social and financial situations, their ethnic and national backgrounds, their gender, qualifications, religious convictions or place of residence." At the same time, certain laws seem to limit this fundamental right, e.g., the 9th section of the Language Law of 1807-1/1991 (О языках народов Российской Федерации) and the 6th paragraph of the Education Act of 3266-1/1992 (Об образовании) state that "*education in the mother tongues or choosing the language of education can be ensured only for the general basic education, depending on the possibilities.*"

38. In the Finno-Ugric republics, but also for example in the Khanty-Mansi Autonomous District (Yugra), local laws have been passed which, in theory, guarantee the fundamental linguistic and cultural rights of the native peoples. These contain two fundamental rights:

- the right to learn the official language of the state;
- the right to the mother tongue, i.e., for a mother tongue related identity, as well as education and public services in the mother tongue.

39. The following republics redesignated by law their native language as an official language:

- the Komi Republic in 1992;
- the Mari El Republic in 1995;
- the Mordva Republic 1998;
- the Udmurt Republic 2001.

40. Previously, these republics had enjoyed official status for their languages in the 1920's and 1930's.

41. In 2004, the Karelian Republic adopted a language law that regulates the use of the three Karelian languages, as well as Vepsian and Finnish. In July 2005, the Karelian Congress adopted a resolution calling for official status for Karelian; however, this will be difficult to act upon as the federal constitution forbids the use of non-Cyrillic alphabets for official languages.

42. On the surface, it appears as if there are no problems with regard to the Finno-Ugric peoples of Russia:

- there is a law on language;
- there is school education in the mother tongue and teaching of the mother tongue;
- there is printed and electronic press in the mother tongue;
- there are books published in the mother tongue, etc.

43. A closer look at the situation reveals that theory and practice are far apart and that the laws themselves are only enforced to an extremely limited extent.

44. These language laws, are not normative and compulsory, but only declarative and symbolic in nature. The established goals of native-language development have not been achieved. There is a lack of implementing provisions and needed resources. For example, the Khanty and Mansi Autonomous District has adopted many laws, which should protect the language, culture and traditions of the native peoples, but there are no implementing provisions to ensure enforcement of legislation. In Udmurtia, the action plan for implementing the language law was adopted in 2004, three years after the law came into force. In fact, a previous action plan adopted in 1994 has, to a large extent, not been implemented.

45. The language law in Mordovia obligates the implementing power to determine where road signs and other signage must be in Russian and Mordvin, however, despite the fact that the law was passed in 1998, all signage is still only in Russian. The law also allows university and vocational school applicants to take entrance exams in Mordvin, despite the fact that instruction through the medium of the Mordvin language takes place only in grades one to four and only partially.

46. The same legislative provision exists in the Komi Republic, but there is no instruction through the medium of the Komi language in public schools. There have also been problems in the Komi Republic with funding the national language program. During recent years, funding has been reduced by more than half. Budgetary restraints have been severe throughout the country. As a case in point, language programs in the Komi Republic received 62% of the planned 1.5 million rouble budget for 2002 and 55% of the planned one million rouble budget in 2003. In 2004, language programs received 430,000 roubles.⁷ The new state program for 2005-2010 does foresee an increase in funds, which should help support the achievement of program goals, should the funding actually be provided.

vi. Language Situation

- Populations in Decline

- Native Languages Have Low Status

- Decline in Use of Native Languages Among Young People

Self-Assessment of Language Knowledge - 2002⁸

Languages	Number of persons having command of the language	% of speakers among the native population
Enets	119	59.5

Finnish	51,891	*152.6
Ingrian	362	*120.7
Karelian	52,880	56.9
Khanty	13,568	67.8
Komi	217,316	74.1
Komi-Permyak	94,328	75.4
Mansi	2,746	24.1
Mari	487,855	80.7
Mordvin	614,192	72.9
Nenets	31,311	76.3
Nganasan	506	63.1
Saami	787	39.4
Selkup	1,641	39.1
Udmurt	463,837	72.8
Vepsian	5,753	70.1

* NB: Non-native speakers of the language are included in these figures.

47. Sociological research shows that:

- the younger somebody is, the less likely he or she is to declare him or herself a native speaker of a Finno-Ugric language;
- the better someone's qualifications and educational background, the less likely he or she is to identify with the native language and people;
- the older the given age group is, the more likely the person is to support the introduction of the compulsory teaching of the Finno-Ugric language, and the better qualifications and educational background, the less likely a person is to support compulsory language teaching;
- the Finno-Ugric speaking population lives predominantly in villages.

48. For example, 33% of **Karelians** in the age group 20-39 spoke their native language, while only 11% of children under 14 years of age spoke Karelian.⁹

49. In 1989, among the **Maris**, 59.1% of university students, 57.2% of secondary school students and 43.3% of elementary school students spoke and read Mari. In 2000, 59.3% of Mari grade 9 and 11 students considered Mari to be their mother tongue. Mari children use Russian two-thirds of the time to speak to each other between classes.¹⁰ Further, 57.6% of Mari families use Russian as their language of communication, 22.5% use the Mari language and 12.5% use a mixture of Mari and Russian. While speaking in public, 63.4%, of Maris used Russian, 8.1% Mari and 23.7 % a mixture of Mari and Russian.¹¹

50. In 2003, an ethno-linguistic survey conducted in the **Komi** Republic revealed that in villages 47.8% of ethnic Komis considered Komi their mother tongue, while 10.5% of ethnic Komi city dwellers indicated that Komi was their mother tongue. The more educated the respondent, the less likely he or she was to indicate Komi as a mother tongue. For example, only 9.1% of those with some university education or with university degrees indicated speaking Komi as a mother tongue, as compared to 16.7% among high school graduates and 30.8% among students with a minimum grade nine education, but without a high school diploma.

51. The same study, 25 % of 18-34 year olds indicated that they spoke Komi. However, in the same age group 17.3% of those with some university education or with university degrees indicated that they speak Komi. The majority of Komis, and an even larger percentage of Russians, considered the prestige of the Komi language to be low or insufficient.¹²

52. The ineffective nature of measures taken to develop language and culture is reflected in language knowledge statistics for 1989-2002. In most republics, the percentage of native people speaking their mother tongue has only risen a few percentage points, while the number of **Khanty** and **Mansi** people speaking their mother tongue has dropped 16% and 13% respectively.

53. The actual situation of the Finno-Ugric languages can be characterized as follows:

- they are generally not the language of education;
- they are hardly ever used in public administration;
- the state does not addresses the population in these languages;
- signposts, stamps, trademarks, official documents and certificates are hard to come by in these languages;
- names in the minority languages are not used (personal given names and family names, names of cultural and trade societies, names of settlements, streets and institutions);
- *de facto*, people do not generally have a choice of language in practicing their religion;
- the media share accorded to native languages does not reflect the size of the native populations;
- legal and judicial services are not provided in the native languages.

54. A partial exception is the Komi Republic, where:

- all laws as well as the resolutions and regulations of the state council of the Komi Republic and the normative legal documents of the president of the Komi Republic and of the organizations of state power are published in Komi and Russian;
- the political general department for nationalities of the Ministry for Culture and Nationalities has a department for state languages, which is in charge of organising and coordinating the implementation of the above-mentioned program, at the same time this is where the official translation of documents from Russian to Komi takes place (however, this is also an indication of the fact that the Russian language is *primus inter pares*);
- election announcements, as well as the names of settlements and other geographical names, streets, signs are posted bilingually when new signage is posted. It is noteworthy that many place names have been Russified.

55. To a limited extent, some bilingual signage has been posted in Mari El and Udmurtia, however, Russian-language signage clearly overwhelmingly dominates the visual field. Many Finno-Ugric speakers told the author of this report about what they perceived as a prevalent negative attitude toward speakers of native languages. They claim that they are often accused of nationalism.

56. Many people feel that these languages are not sufficiently developed to allow for high order thinking or to teach higher mathematics. Unfortunately, even many native speakers of the language hold this view.

57. The Finno-Ugric languages are adequate for everyday language use. A rich literature, as well as folk poetry has evolved in these languages. They are currently not capable of fully serving state language functions, as a specialized vocabulary needs to be developed for politics, public administration, science, etc. With political determination and support, the requisite terminology could be developed. Positive examples of terminology development are to be found in the work of the Udmurt and Komi terminology commissions, and the efforts to develop Vepsian and Karelian terminology in Karelia.

58. In addition to terminological development, the same amount of effort has to be made to persuade the population about the benefits of the use of the mother tongue. Politicians and intellectuals have enormous responsibility in this respect. They are the ones who need to set an example. They seem to show little willingness to do so.

59. The start and the continuation of the development of a requisite vocabulary and terminology is necessary, if the languages are to be adequate for all realms of life. Limiting the use of a language (e.g. to folklore or culture only) generates, in most cases, irreversible, and negative, processes in terms of the capability of the given language for specialised communication.

vii. Native-Language Schools

- Lack of Mother Tongue Education at All Levels
- Few Hours of Mother Tongue Instruction (Less Than Foreign Languages)
- Finno-Ugric Languages Are Not Compulsory for Non-natives
- School Closings in Villages (Finno-Ugrics are Village Dwellers)
- Lack of Learning Materials of Sufficient Quality and in Sufficient Numbers

60. Many native-language schools were closed down in the 1960's, and the language of instruction became Russian. As a result of this move, entire generations grew up without native-language schooling.

61. The new curriculum instituted by the Ministry of Education of the Russian Federation in 2003 makes native-language training difficult since the "national-regional" component comprises not more than 10-12 percent of instruction time. The teaching of native languages, history, geography and a region's culture has to take place in this framework. This program does not give a decent opportunity for the study of or in the mother tongue. It interrupts the linguistic traditions of the given people. This practice is against both international norms and the Russian constitution.

62. In 2006, a new curriculum will be introduced in public education in Russia. The compulsory federal component will comprise 75 per cent of instruction time while the optional and regional component will comprise 25 percent. Minority languages and "national-regional" subjects (e.g. local history) will become optional.

63. Another concern is school closures. Schools in the countryside and smaller communities are being shut down due to declining enrolment and for economic reasons. For native peoples, transferring to a larger school usually means transferring to a Russian-language school.

64. According to the 2006 curriculum, the mother tongue can be studied for two lessons a week in the first grade and for three lessons a week in the second, third and fourth grade. As for the four lessons of optional subjects in the fifth, sixth, seventh and eighth grades, the decision regarding language of instruction and content can be made freely at the regional level.

65. Education in the mother tongue (native language) is only provided in a few of the Finno-Ugric republics and only to a small number of children in grades one to four. The native languages are not used as a language of instruction after grade four. They are also not used at the secondary school or university level. (The exceptions to this rule are the Republic of Tartarstan, the Republic of Bashkortostan and the Tshuvash Republic where the native languages are used as a medium of instruction to the end of secondary school).

66. In **Mordovia**, in those schools serving Mordvin children, education takes place in grades one to four in the mother tongue. Russian language arts is one of the subjects. From grade five onward, Mordvin is studied as a subject (Mordvin language arts). During the academic year 2004/05, 2,548 Mordvin children studied in one of 277 native-language schools. Of these 2,548 students, 1,353 studied in the Moksha language and 1,195 in the Erzya language. During the past five years, the number of students studying in the Mordvin languages has declined by about 1,000. As of this academic year, efforts are being made to deliver instruction through the Mordvin languages in all elementary schools where Mordvins are in the majority. In 2004/05, 15,665 students studied one of the two Mordvin languages or in one of those languages. Taking into account that the number of Mordvin school-aged children (7-17 years old) is more than 40 000, it cannot be said that all have an opportunity to study their native tongue. ¹³

67. In the Mordvin Republic, at schools where Mordvin and Tatar children comprise the majority, mother tongue language arts are taught at every level as one subject. The remainder of instruction takes place in Russian. At schools with a Russian majority, the teaching of the Mordvin languages is done on a conversational basis.

68. The number of schools where the language of instruction is delivered through a native language is decreasing in the **Mari El** Republic. In 2004/05, there were 43 such schools with only 725 children studying in Mari. In some small village schools, Mari is a language of instruction. In most village schools, only some classes are taught in the Mari language.¹⁴

69. In 2000, 73 700 students studied the Mari language as a mother tongue or as a second (official) language. In 2004/05, 18,692 students studied the language as a mother tongue and 19,879 as a second language. This constitutes a marked and rapid decline. There are close to 30, 000 Mari-speaking school-aged children (7-17 years old). Therefore, the claim by Mari officials that 80% of Mari children study their mother tongue is false. The number of hours of mother tongue instruction has been reduced. Compulsory Mari language instruction for Russian-speakers has been eliminated. Between 2001-2003, 49 schools, particularly village schools, have been closed in Mari El.

70. The **Komis** do not have any native-language schools. The Komi language as a language of instruction is not used even in the early grades, let alone in the upper grades. The language of instruction is Russian, even at schools in the countryside where the majority of the population is Komi. The Komi language is taught only as one of the subjects. In 2004/05, the Komi language was taught in 366 schools to 42,730 students. The majority of Komi children study the Komi language.¹⁵

71. Today, a third of Komi children study the Komi language for one lesson per week. In 2003, they were taught three lessons per week of Komi language arts. The number of schools teaching Komi has grown somewhat over the past five years, however, the number of hours taught per pupil has declined. Classes are not divided into groups, therefore, the children whose mother tongue is Komi often study their native language with those students studying Komi as a second language. Foreign language teaching receives more instructional time and, therefore, greater status than the teaching of Komi.

72. In the capital of the Komi Republic in Syktyvkar, there is one secondary school for the arts and a national secondary school where the Komi language and culture are taught.

73. The **Udmurts** do not have any native-language schools. Despite improvements, education in the mother tongue takes place only up to the fourth grade in villages, where in addition to studying their mother tongue, students study science and math in the Udmurt language. In the following grades, the Udmurt language is only taught as a language arts subject.

74. During the academic year 2000/01, Udmurt was taught in 376 schools to 31 459 children. In 2004/05, the number of schools had fallen to 369 and the number of students to 24 243. The number of school-aged Udmurt children numbers 85 000 (7-17 years old). Therefore, a minority of Udmurt children are taught their native tongue.¹⁶

75. In the Udmurt capital Izevsk, there is one national (native people's) secondary school, where there is an enriched program in Udmurt culture, but where the language of instruction is mostly Russian. In 2005, the school was incorporated into a Russian-language school in the suburbs. There was considerable dissatisfaction with the move. Commenting on the issue, the Udmurt president A. Volkov stated that the native people's secondary school was an undesirable example of a reservation.¹⁷

76. In the **Karelian** Republic, schools teach Karelian, Finnish and Vepsian as mother tongues. Despite the fact that the 2004 language law allows for instruction through the medium of those native languages, this is not done. The languages are taught only within language arts classes.

77. The language-teaching situation has remained relatively stable over the past five years. In 2000/01, 2,149 students studied Karelian, 334 Vepsian and 9,993 Finnish. In 2004/05, those numbers were 2,237 and 331 and 7,315. It is noteworthy that only a third of Karelian children study Karelian, however, the number of students studying Finnish is manifold greater than the number of children of Finnish origin. Finnish appears to enjoy greater prestige than Karelian or Vepsian.¹⁸
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc06/EDOC11087.htm - P708 52389>

78. In the **Khanty** and **Mansi** Autonomous District, the language of instruction is Russian. In 2003/04, there were 44 schools where the majority of students were natives. In 35 of those schools, it was possible to study the Khanty, Mansi or Nenets languages within standard language arts classes. Recent statistics show an increase in the number of students interested in studying their native tongue.

79. In the framework of the so-called national component, three lessons per week are devoted to the Mansi or Khanty language and culture in the first, second, third and fourth grade. In the fifth, sixth, seventh, eighth and ninth grade, the number drops to two lessons per week. In the tenth and eleventh grade, there is only one optional lesson per week devoted to the national language and culture.

80. Officials in the various republics explain in a similar fashion the small number of students who study their mother tongue. They state that native-language learning is an option that is freely exercised by parents and that they cannot force parents to choose native-language studies. Parental choice is determined by the fact that they cannot choose a multilingual program. For example, in Karelia, parents must choose one language from among Karelian, Finnish, Vepsian or English. Parents, who are looking out for their children's long-term interests, will often choose a foreign language. A case in point is the fact that there are three times more students studying Finnish than Karelian, despite the fact that there are four and a half times less Finns than Karelians in Karelia. Karelian has a low status and is not seen as helping young people to succeed in life.

81. Various sociological studies reveal a certain kind of linguistic nihilism among native peoples - the younger and better educated the respondent, the more negative his or her attitude toward his or her mother tongue. A study conducted in the Komi Republic yielded the following results: 28% of respondents supported compulsory Komi language education; 16% were somewhat supportive; 31% were not opposed to it; 20% did not support it; 4% were against it. In 2002, 53% of all respondents in the Mari El Republic supported native-language instruction in all schools. The number fell to 30% in 2005.

82. Preschool education, which is also seen as a preparatory stage for eventual schooling in Russian, is another important issue. Instruction in the native languages is the exception as opposed to the rule in kindergartens. For example, in the Mordvin capital Saransk of the 17,000 native-speaking children in kindergarten only 2.8-3.5% study their mother tongue.¹⁹ The mother tongue language arts lessons take place twice a week for 20-30 minutes. Nonetheless, there are some exceptions, where native language instruction receives greater attention.

83. A lack of teaching materials is hindering the teaching of native languages. The republics must finance the production of native-language teaching materials. Funding is very limited and needs are far from being met. In the Republic of Mordovia, a total of approximately 50 textbooks and teacher's guides have been published over the past five years in the Moksha and Erzya languages. The number of materials produced over the past few years has quite suddenly increased. For example, in 2004, 21 teaching materials were published. From 2001-2004, a total of 40 teaching materials and teacher's guides were published in the Mari-El Republic. (Officials reporting this figure did not define the term teaching materials.) There is a need for many times that amount of material. In Udmurtia, during the last five years approximately 50 native-language textbooks were published. In 2000, 3 textbooks were published; in 2004, that number was 17. There is a serious lack of teaching materials in the Khanty and Mansi languages. In the case of some Khanty and Mansi dialects there are no longer people capable of producing the materials.

viii. Publication of Books

- Few Books Published in Native Languages

- Development of Literary (Written) Language Hampered

84. In all republics, the number of books published in Finno-Ugric languages and the size of the print-runs can best be described as modest. Publications figures vacillate between a few books per year to a few dozen. Various sources give conflicting numbers and there is no accurate statistical overview of publications.

Publication of Books²⁰

	Year						Total	
	2002		2003		2004			
	Titles	copies	titles	copies	titles	copies	titles	copies
Mari El	39	40,260	51	57,350	51	38,850	141	136,460
Meadow Mari	31	38,000	46	55,550	44	34,350	121	127,900
Hill Mari	8	2,260	5	1,800	7	4,500	20	8,560
Mordovia	11	34,000	15	21,000	5	10,200	31	65,200
Moksha	6	13,000	6	8,000	2	3,600	14	24,600
Erzya	5	21,000	9	13,000	3	6,600	17	40,600
Udmurtia	7	7,000	6	21,400	5	8,500	18	36,900

85. A case in point is the information available about the publishing industry in **Mordovia**. In comparison with the figures in the above table, researchers Poljakov and Maresjev claim that in 1998-99 no books were published in the Mordvin languages. They also claim that 20 books were published in the Mordvin languages in 2002 and that the figure for 2004 is 8. The Mordvin Ministry of Culture's documentation states that 2 books were published in 2000 and that in 2004 16 works of fiction were published.

86. During recent years some 50 books a year have been published in the **Mari** language. The total number of copies printed in 2002, 2003 and 2004 is 136,460, which constitutes one book for every 4-5 persons in the Mari community. Researcher Svetlana Hämäläinen reported over the past three years the total number of copies of books funded from the federal budget was 5,500. The M.A. Castrén Society funded a total of 8,500 copies and the Mari El Republic 8,000 copies. From 2000-2004, the Mari Republic funded the publication of 1-4 books per year. A substantive part of publications in Finno-Ugric languages in Russia were funded through international co-operation.

87. External assistance has been an important factor in getting books published in the other republics as well. According to Semjonov, the publication figures for **Udmurtia** are as follows: 14 books in 2002, 16 in 2003 and 27 in 2004 (including textbooks and 2 dictionaries). According to

Maresjev these figures are 5 books in 2000, 10 books in 2001, 11 books in 2002, 15 books in 2003 and 8 books (till November) in 2004.²¹ According to a different source, in seven and a half years 125 titles were published for a total of 325,700 copies. That makes one book for every Udmurt during a seven-year period.

88. The number of copies of books in the **Komi** language is as follows:

- 55,900 in 2000;
- 87,300 (28 books, brochures) in 2001;
- 24,800 in 2002;
- 26,700 (18 books, textbooks, brochures) in 2003.²²

Support for the publication of books is declining (4.6 million roubles in 2002, 2 million roubles in 2003, 1 million roubles in 2004).²³

89. Popular books of a scientific character are very rarely published. Although different sources give conflicting figures, all sources imply that publications in the native language are hard to come by, especially in the countryside. Publications are clearly not playing the role that they should be in cultural and linguistic development.

ix. Native Language Media

- **Closing of Local Newspapers**
- **Limited Number of Newspaper Copies Printed**
- **Occasional Low Quality of Language in Media**
- **Less Radio and TV Airtime**
- **Independent Media Almost Non-existent**

90. There are newspapers in the native language in every Finno-Ugric republic, as well as in the autonomous district. Newspapers are published once or a few times a week. There are also magazines in the republics. However, the number of copies is limited and they are hard to find. Intellectuals show little interest toward newspapers in their mother tongue. The number of local newspapers is in decline. Occasionally, there are columns in Finno-Ugric languages in the Russian-language newspapers. Finno-Ugric newspapers contain more and more Russian-language columns. There are few ethnic-related topics in the Russian newspapers.

91. The quality of language in Finno-Ugric newspapers is, in many cases, inadequate. The newspapers do not convey recently developed terminology and tend to borrow from the Russian. There are also some situations where the opposite is true and new terminology is introduced to readers.

92. According to official statistics, in 2004, there were 15 native-language periodicals in the **Mari EI** Republic. They include the "national" newspaper "*Mari El*" (7,500 copies), the youth magazine "*Kugarnya*" (3,200 copies) and the arts and literature review "*Ontshyko*" (2,000 copies). By the summer of 2005, the "*Mari El*" newspaper's circulation dropped to 5,500 copies and in the capital city Joskar-Ola there were only 120 subscribers despite the fact that there are 50,000-60,000 Maris living there. The constantly expanding media market and the inability of the Mari-language publications to compete with Russian-language publications have led to a *circa* 50% drop in circulation figures of the

"*Mari El*" newspaper over the past five years. The "*Mari El*" newspaper is subsidised by the Mari government (70% from government, 30% from sales). Many local newspapers have closed. ²⁴ The "*Mari El*" newspaper is clearly dependent on its funder as is the case with most other publications. During the last year, opposition publications have been prevented from publishing locally and have had to use print shops outside of the republic.

93. Nine periodicals are regularly published in the **Komi Republic**. The largest newspaper "*Komi mu*" has a circulation of 3,000. The youth newspaper "*Iologa*" has a circulation of 2,000 and the children's magazine "*Bi kin*" has a circulation of 1,900. During the last ten years the Komi-language satirical magazine has faced a twelve-fold drop in circulation and the cultural magazine four-fold drop in circulation.

Circulation Figures for Major Komi-Language Publications (Newspapers & Magazines)

Publication Name	1992 (May)	1997 (May)	2002 (May)	2002 (Oct.)	2003 (Feb.)
<i>Komi Mu</i>	7,810	4,490	6,127	4,418	3,237
<i>Iologa</i>	7,703	1,320	2,930	1,700	2,250
<i>Vojviv Kodzuv</i>	4,000	1,800	1,400	860	1,006
<i>Cuskanzi</i>	12,000	2,112	1,167	939	1,086
<i>Bi Kin</i>	7,000	4,902	4,223	2,007	2,160

94. The number of Russian-language newspapers in the Komi Republic was 31 in 1990 and 95 in 2002. By contrast, the number of Komi-language newspapers was four in 1990 and five in 2002. The figure for Russian-language magazines stood at one in 1990 and five in 2002. There were and still are three Komi-language magazines.²⁵

95. In the **Udmurt Republic**, 10 periodicals per year are regularly published. The largest paper "*Udmurt Dunie*" has a circulation of 12,500. "*Zetshbur*", a children's magazine, has a circulation of 2,700.²⁶ Another source claims that the circulation of Udmurt newspapers and magazines has steadily declined (9,720 in 1990, 4,410 in 1995, 3,091 in 2000 and 2,175 in 2002)²⁷, while the circulation figures for Russian-language publications has grown.

96. In the **Karelian Republic**, 8 periodicals were regularly published in 2004. The Finnish-language newspaper "*Karjalan Sanomat*" had the largest circulation (1,100). As of 2003, this newspaper is only published once a week as opposed to twice. Two Karelian-language newspapers were published: "*Oma Mua*" (700 copies) and "*Vienan Karjala*" (600 copies). "*Vienan Karjala*" is published only twice a month. The newspaper "*Kodima*" is a bilingual publication in Vepsian and Russian with a circulation of 990.

97. In the Republic of **Mordovia**, 8 periodicals were regularly published in 2004. The Erzya-language newspaper "*Erzan Pravda*" has a circulation of 3,250 and the Moksha-language newspaper "*Moksha Pravda*" has a circulation of 4,500. These publications have lost about half of their readership over the past years. They are dependent on government subsidies that have grown from year to year. In 2004, native language magazine circulation figures have dropped from 9,500 to

6,500²⁸. Regional newspapers are published in Russian, but contain an Erzya and Moksha-language supplement.

98. There are also independent newspapers in native languages, which are published in the Republic of Mordovia and where it is possible to express ideas that are in opposition to the official stance.

99. Three periodicals are regularly published in the **Yamal-Nenets** Autonomous District. These include the Khanty-language newspaper "*Luh Avt*" with a circulation of 500 and the Nenets-language paper "*Narjana Nerm*" with a circulation of 930. There is also a Nenets-language children's paper with a very limited circulation.

100. In the **Khanty-Mansi** Autonomous District there is Khanty-language paper called "*Hanty Jasang*"(900 copies) and a Mansi-language newspaper named "*Luima Seripos*"(600 copies).²⁹

101. In Bashkortostan, where there is a significant minority of Finno-Ugric peoples, one Mari-language and one Udmurt language newspaper are published.

102. With respect to the electronic media, the Law on Languages of the Peoples of the Russian Federation provides that broadcasts of the "all-Russian" TV and radio programmes are conducted in the Russian language. Radio and television airtime for native languages has been reduced. Federal funding of local programming has been eliminated. Although efforts have been made to fund programming from local budgets, the access of Finno-Ugric natives to media in their mother tongue has declined.

103. In 2005, the total number of hours of broadcasting in Finno-Ugric languages on Russian national radio and television has declined. Funding from the Russian federal budget was eliminated for specific local production broadcasts with the exception of news programs. Now in addition to producing their own programming, republics must purchase time on the national airwaves or develop local channels.

104. From 2000-2004, there were on average 450-500 hours of **Mari**-language radio broadcasts per year or over one hour per day. As of 2005, the number of hours of native-language broadcasting on federal national radio has been reduced to 271 hours.³⁰ Mari-language TV broadcasts were moved to a less frequently viewed cultural channel. Similar problems exist in the other republics.

105. As of the summer of 2005, an FM radio station is being funded by the Mari El Republic. The station started by broadcasting four hours per day. In autumn, broadcasting increased to eight hours a day and in February it should reach 11 hours a day. The number of listeners is low (around 3,000 receivers), in particular, due to the lack of FM radios, however, the number of listeners is on the rise. There are plans to expand transmissions so as to cover all of Mari El. The station is becoming more popular and this could serve as a basis for developing an independent media channel. At the moment, the station is under the auspices of the Ministry of Culture.

106. Unfortunately, the same opportunities do not exist in all the republics. **Karelian**-languages programming is broadcast on a pan-Russian radio channel. There are a total of seven hours per week of radio broadcasting in the Karelian languages, as well as in Finnish and Vepsian – the morning news and one hour in the evening. One hour of TV programming is broadcast twice a week.³¹

107. In the **Komi** Republic, following the reorganisation of the Public television and radio broadcaster "Komi gor", the national channel "As mou bilin" (On its land) is broadcasted on the frequency of the channel "Russia" since March 2005. The channel "Komi gor" produces and

broadcasts interregional Finno-ugric programmes in the Komi and Russian languages on ecological issues and children's programmes on the channel of the Komi Republic since January 2005. Also since January 2005 "Komi gor" carries out the radio project "Miyan kad" in Komi language on the social, economic and cultural life of the Komi Republic. All these projects and broadcasts are financed by the budget of the Komi Republic. In addition the national channel "Culture" broadcasts one hour long programmes and films in Komi three times per week. On the other hand however, according to information sent to me by Komi associations, Russian language is used more and more in Komi TV programmes without translation.

108. There are 22 local newspapers, in **Mordovia** none of which are in the Erzya or Moksha languages. This is the case even in regions where the native peoples constitute 70-80% of the population. Sometimes Russian-language newspapers include Erzya or Moksha-language inserts.

109. The portion of time allotted to native-language radio broadcasts does not reflect the portion of native peoples in the population at large. According to the newspaper "*Erzyan Mastor*", Erzya-language broadcasts constitute 8.4% of radio broadcasts. In total, there is 45-60 minutes of Erzya, Moksha and Tatar-language broadcasting per day and one TV broadcast. A TV channel whose viewership is in the capital and its surrounding area is preparing Erzya and Moksha-language broadcasting.

110. In the **Udmurt** Republic, when federal broadcasts in the local language were cut back, a local radio-TV company "Moja Udmurtia", which produces news programs and various other broadcasts, was established. Udmurt-language radio broadcasts constitute 12% of airtime. Out of the 25 regions in the republic, 22 have local radio stations that offer Udmurt-language broadcasting.

111. More recent forms of media are under-utilised in the Finno-Ugric republics. In May 2005, in the Mordvin, the "INFO-RM" news agency provided online news regarding the Mordovia in the Moksha and Ersa languages. As of the summer of 2005, online Mari-language news is available from a Mari-language radio station.

x. *Other Cultural and Educational Scenes*

112. There is at least one native-language theatre in each Finno-Ugric republic. There are two in the Mari El Republic and two in the Komi Republic. Some of these are bilingual – native-language and Russian. It is generally true, however, that there are fewer and fewer new shows in Finno-Ugric languages, and the prestige of the native-language theatres is decreasing.

113. The spread of popular culture through the Finno-Ugric languages is a sign of progress. For example, young people have created rap music in the Mari and Mordvin languages that is very popular among their peers.

114. Local governments have given attention to the development of native peoples' handicrafts. Related centres and handicraft clubs in schools have received support. Young people have been taught how to make national costumes and the wearing of traditional dress is becoming more popular. Folklore events are supported by government. An example of this is the song festival in Mari El.

115. People's congresses play an important role in the development of cultural identity. In 2004, congresses were held in the Mordvin Republic, the Komi Republic, the Mari El Republic and in the Udmurt Republic and in Karelia in 2005. Congresses serve as milestones, where accomplishments are assessed and future directions defined. The Congress of the Finno-Ugric Peoples of the Russian Federation was held in the autumn of 2005. The Russian Duma (parliament) also discussed the current state of affairs of Finno-Ugric peoples during hearings in 2005. (13.10.2005)

xi. Training of Personnel

116. All Finno-Ugric autonomous republics have universities and colleges where teachers are trained. In Khanty-Mansi Autonomous District, teachers are trained in the university. Universities have native languages and cultures departments where teaching is delivered in native tongues. In some cases it is possible for students majoring in other fields to take some classes in their native language. These classes are not obligatory. Future lawyers and doctors have no obligation to study the native languages.

117. Universities work on language and terminology development and help to prepare learning material for schools. Terminological development requires co-operation with other state institutions, which has been difficult to achieve.

118. Universities that have Finno-Ugric Departments co-operate amongst each other and with Hungarian, Finnish and Estonian institutions of higher learning. Within the framework of this international co-operation some foreign lecturers occasionally work as visiting lectures in the Finno-Ugric republics of the Russian Federation.

xii. International Co-operation

119. Various forms of international co-operation take place. As of 1960, science and research congresses are held every five years. The last one took place in Joshkar Ola in 2005. Conferences, seminars and summer schools are also held. From time to time, a shortage of funds prevents events from taking place. Scientists/researchers from the Russian Federation often do not have the funds to take part in international conferences. Exchanges of university students, professors and researchers take place with colleagues in Hungary, Finland and Estonia.

120. The World Congress of Finno-Ugric Peoples was established in Syktyvkar in 1992. It meets once every four years in a different location. The Congress has its own youth organisation. The next Congress is planned for 2008 in Khanty-Mansiisk. During the four years between congresses, a consultative committee of 22 representatives (17 Finno-Ugric peoples of the Russian Federation and 5 from abroad) organises joint activities. The committee is funded by Hungary, Finland and Estonia. Also, the consultative committee represents the Finno-Ugric peoples in communications and co-operation with international organisations.

121. Co-operation with the Estonian, Finnish and Hungarian parliaments is increasing for the autonomous Finno-Ugric republics and the Khanty-Mansi Autonomous District. Several meetings took place during 2005 that culminated in a joint discussion in the Russian Duma on Finno-Ugric issues (15.09.2005).

V. The Sami people in Nordic countries

122. The Sami people in Nordic countries belong to the group of Finno-Ugric people. (There are approximately 40 000 Sami in Norway, 15 000 in Sweden and 8 000 in Finland.)

i. Language rights

123. The Sami Language Act in **Finland**, adopted in 2003, contains provisions on the right of the Sami to use their own language before the courts and other public authorities, as well as on the duty of the authorities to enforce and promote the linguistic rights of the Sami. The goal is to ensure the right of the Sami to a fair trial and good administration irrespective of language and to secure the linguistic rights of the Sami without them needing specifically to refer to these rights.

124. An authority must not restrict or refuse to enforce the linguistic rights provided in this Act on the grounds that the Sami know also some other language, such as Finnish or Swedish. Authorities shall also use the Sami language in communications addressed to the public. Official advertisements, notices and promulgations and other information released to the public, as well as signs and forms intended for use by the public, with their instructions, shall, in the Sami homeland, be prepared and also issued in the Sami language.

125. Similar rights are given to Sami people in **Sweden** and **Norway**. In Sweden the language law concerning minority languages was passed in April 2000. A person has the right to use the Sami language in contacts with the authorities, such as local governments and courts.

126. In **Norway** the Act concerning the Sami parliament and other legal matters was amended in 2003. This act gives Sami people an extended right to use the Sami language in the judicial system and regulates the use of the Sami language in statutes and regulations, in forms to be used in connection with local or regional public body and in announcements by public bodies which shall be made in both Sami and Norwegian.

127. Employees in a local or regional public body are entitled to paid leave in order to acquire a knowledge of Sami when the said body requires such knowledge. In addition, that authority shall provide training or take other measures in order to ensure that the personnel have the knowledge of the Sami language that is necessary for the performance of its functions.

ii. Education

128. In all Nordic countries the education in the Sami language is available at least in primary and lower secondary schools in Sami areas and as a mother tongue in all territories.

129. In 1980 the government in **Sweden** decided to establish a Sami School Board, with a majority of Sami. The Sami School Board is now responsible for Sami education, from day nursery to upper secondary school. Today there are Sami schools in six places in the northern part of Sweden: Karesuando, Lannavaara, Kiruna, Gällivare, Jokkmokk and Tärnaby.

130. In **Norway** the Sami pupils in upper secondary education have the right to receive Sami tuition. The Ministry may issue regulations concerning alternative forms of such tuition when this cannot be provided by teachers at the school attended by the pupils. In certain schools, courses or classes provide tuition in or through the medium of Sami or in specific Sami subjects in upper secondary education. The county authority may also offer such tuition.

iii. Broadcasting

131. There are three Sami broadcasting centres in the Nordic countries, situated in Kárášjohka / Karasjok (Norway), Aanaar / Inari (Finland) and Giron / Kiruna (Sweden) belonging to the respective public broadcasters. The centres co-operate closely and broadcast in 4-5 different regional variants of Sami.

132. Yleisradio (Yle) transmits 2000 hours radio programmes a year, with news, in Sami to the **Finnish** Sami speaking region. In **Norway** the scale of production is the same as in Finland and these programmes are broadcast on the same channel throughout the day for Sami people. In co-operation with Norway there are also 15 minutes TV news every day. The total number of TV broadcasts in Sami in Norway is half an hour per day, included children's programmes.

133. The public broadcaster in **Sweden**, STV, produces around 10 hours of Sami programmes a year which are broadcast regionally. Regional radio in Kiruna produces 4 hours of Sami language programmes per day.

[Link to the card](#)

* * *

Reporting Committee: Committee on Culture, Science and Education

Reference to Committee: Doc. 10548, Reference No. 3006 of 08.10.2004

Draft Report unanimously adopted by the Committee on 02.10.06

Members of the Committee: Mr Jacques **Legendre** (Chairman), Baroness **Hooper**, Mr Josef **Jařab**, Mr Wolfgang **Wodarg** (Vice-Chairpersons), Mr Hans Ager, Mr Toomas **Alatalu** (Alternate: Mrs Katrin **Saks**), Mr. Kornél Almássy, Mr Emerenzio Barbieri, Mr Rony **Bargetze**, Mrs Marie-Louise Bemelmans-Videc (Alternate: Mr Dick **Dees**), Mr Radu-Mircea Berceanu, Mr Levan Berdzenishvili, Mr Italo **Bocchino**, Mr Ioannis **Bougas**, Mrs Anne Brasseur, Mr Osman **Coşkunoğlu**, Mr Vlad Cubreacov, Mr Ivica Dačić, Mrs Maria **Damanaki**, Mr Joseph Debono Grech (Alternate: Mr Joseph **Falzon**), Mr Stepan Demirchyan, Mr Ferdinand Devinski, Mrs Kaarina **Dromberg**, Mrs Åse Gunhild Woie **Duesund**, Mr Dettlef **Dzembitzki**, Mrs Anke Eymer, Mr Relu Fenechiu, Mrs Blanca Fernández-Capel, Mrs Maria Emelina Fernández-Soriano (Alternate: Mr Iñaki **Txueka**), Mr Axel **Fischer**, Mr José **Freire Antunes**, Mr Eamon Gilmore, Mr Stefan **Glăvan**, Mr Luc Goutry, Mr Vladimir Grachev, Mr Andreas Gross, Mr Kristinn H. Gunnarson, Mrs Azra Hadžiahmetović, Mr Jean-Pol Henry, Mr Rafael Huseynov, Mr Raffaele Iannuzzi, Mr Fazail Ibrahimli, Mrs Halide **İncekara**, Mr Lachezar Ivanov, Mr Igor Ivanovski, Mr József Kozma, Mr Jean-Pierre Kucheida, Mr Guy Lengagne, Mrs Jagoda Majska-Martinčević, Mr Tomasz Markowski, Mr Bernard **Marquet** (Alternate: Mr Christophe **Spiliotis-Saquet**), Mr Andrew **McIntosh** (Alternate: Mr Robert **Walter**), Mr Ivan Melnikov, Mrs Maria Manuela **de Melo**, Mr Paskal **Milo**, Mrs Fausta Morganti, Mrs Christine Muttonen, Mrs Miroslava Němcová, Mr Jakob-Axel Nielsen, Mr Edward **O'Hara**, Mr Andrey Pantev, Mrs Antigoni Pericleous Papadopoulos, Mrs Majda Potrata, Mr Dušan Proroković, Mr Lluís Maria de Puig, Mr Anatoliy Rakhansky, Mr Johannes Randegger, Mr Zbigniew Rau, Mrs Anta Rugāte, Mr Piero Ruzzante, Mr Volodymyr Rybak, Mr Pär-Axel **Sahlberg**, Mr André Schneider, Mr Vitaliy **Shybko**, Mrs Geraldine Smith, Mr Yury Solonin (Alternate: Mr Anatoliy **Korobeynikov**), Mr Valeriy **Sudarenkov**, Mr Mehmet Tekelioğlu, Mr Ed van Thijn, Mr Piotr Wach, Mrs Majléne **Westerlund Panke**, Mr Emanuelis Zingeris.

N.B. : The names of the members who took part in the meeting are printed in **bold**

Head of the Secretariat: Mr Grayson

Secretaries to the Committee: Mr Ary, Mr Dossow

¹United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues. Russian Federation. E/C. 19/2004/5/Add. 3 .

²Sildushkina N.E. Depressivnost mariiskoi natsionalnosti..., Joshkar- Ola, 2004;

Kulikov K.I. Globalisatsiya i problemy žizneobespetsheniya narodov Rossii, Joshkar-Ola, 2004;

Abramov V.K. Demografitsheskaja i sotsialnaja dinamika mordovskovo naroda v XX veke, Saransk, 2004

³ Russian Federation: The Human Rights Situation of the Mari Minority of the Republic of Mari El, Joint Report International Helsinki Federation and Moscow Helsinki Group, February 2006 http://www.ihf-hr.org/documents/doc_summary.php?sec_id=3&d_id=4185

⁴ New plan published in the magazine Argumenty I Fakty No.23, June 9 2004

- ⁵ Finno-ugorskie skeptiki i optimisty, Rosbalt, 19/10/2005
- ⁶ Zjezd sovetov. Verhovnyi Sovet Udmurtskoi ASSR. Gosudarstvennyi Sovet Udmurtskoi Respubliki. Iževsk, 2005
- ⁷ Gabov. P.V. Sovremennyy etap natsionalny politiki respubliki Komi, Syktyvkar, 2005
- ⁸ Based on data in The Finno-Ugric and Samoyed peoples of Russia, Statistical Handbook, Federal State Statistic Service, Syktyvkar, 2005
- ⁹ Strogaltshikova, Z Problemy stanovlenija natsionalno obrazovanija karelov i vepsov na sovremennom etape, Petrozavodsk, 2004 (Materials of the Conference from 2002)
- ¹⁰ Kudrjavtseva .R.A. Sabykov.V.I. Respublika Mari El; jazykovaja situatsija i jazykovaja politika v sfere obrazovanija, Moskva, 2002,
- ¹¹ Collection of Material Relating to the Ethnic Situation in the Republic of Mari El and the Social-Cultural Situation of the Mari People , prepared by the informational and Analytical Department of the Administration of the President of Mari El, 2005
- ¹² Konjuhov A.K. Sovremennaja etnolingvisticheskaja situatsija v Respublike Komi (po rezultatam sotsiologitscheskovo isleovanija) Syktyvkar, 2005
- ¹³ Natsionalnoje samosoznanije mordovskovo (mokshanskovo i erzianskovo naroda: nastojšee i budushee Materials from the 4rd Congress of Mordovian People, Saransk, 2004
- ¹⁴ Collection of Material Relating to the Ethnic Situation in the Republic of mari El and the Social-Cultural Situation of the Mari People , prepared by the informational and Analytical Department of the Administration of the President of Mari El, 2005.
- ¹⁵ Konjuhov A.K.Kuzivanova O.J.Markov V.P,Tsypanov E.A. Sovremennaja etnolingvisticheskaja situatsia v Respublike Komi (Materials form Conference), Szombathely, 2004
- ¹⁶ Materials obtained from Udmurt authorities
- ¹⁷ Nesavisimaja gazeta, 2005, 08.17
- ¹⁸ Materials presented at the Karelian Congress.
- ¹⁹ Ersan Mastor 13.10.2005.
- ²⁰ Collection of Material Relating to the Ethnic Situation in the Republic of Mari El and the Social-Cultural Situation of the Mari People, prepared by the Informational and Analytical Department of the Administration of the President of Mari El, 2005.
- ²¹ Maresjev.V. Petshat i knigoizdanie kak važnie faktory formirovanija natsionalno samosoznanija, Saransk 2005
- ²² Rožkin E.N. Kozulina S.G Funktsionirovanie komi jazyka kak gosudarstvennogo v Respublike Komi Materials from the Conference , Sombathely, 2005
- ²³ Gabov P.V.Sovremennyy etap natsionalny politiki respubliki Komi, Syktyvkar, 2005
- ²⁴ Ivanov I.G.Jazykovaja problema mariiskovo naroda v natshe tretjevo tysatshiletija (Materials from the Conference), Sombathely, 2004
- ²⁵ Tsipanov E.A. Gosudarstvennyi li komi jazyk s toški zrenija ego funktsionirovanija, Materials from the Conference, Saransk, 2003
- ²⁶ Finno-Ugric and Samoyed Peoples of Russia, Syktyvkar, 2005
- ²⁷ Ushova N. Dinamika rasvitija SMI na udmurdskom jazyke v postsovetskij period(Materials from the Conference), Syktyvkar, 2005
- ²⁸ Maresjev V. Petshat i knigoizdanie kak važnye faktory formirovanija natsionalno samosoznanija, Saransk 2005
- ²⁹ Finno-Ugric and Samoyed Peoples of Russia, Syktyvkar, 2005
- ³⁰ Collection of Material Relating to the Ethnic Situation in the Republic of mari El and the Social-Cultural Situation of the Mari People , prepared by the informational and Analytical Department of the Administration of the President of Mari El, 2005.
- Maresjev V. Petshat i knigoizdanie kak važnye faktory formirovanija natsionalno samosoznanija, Saransk 2005
- Finno-Ugric and Samoyed Peoples of Russia, Syktyvkar, 2005

Collection of Material Relating to the Ethnic Situation in the Republic of Mari El and the Social-Cultural Situation of the Mari People , prepared by the informational and Analytical Department of the Administration of the President of Mari El, 2005.

³¹ Information from the Karelian Congress.

LISA 9. ÜRO PÕLISRAHVASTE ÕIGUSTE DEKLARATSIOON

United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples

Adopted by General Assembly Resolution 61/295 on 13 September 2007

The General Assembly,

Guided by the purposes and principles of the Charter of the United Nations, and good faith in the fulfilment of the obligations assumed by States in accordance with the Charter,

Affirming that indigenous peoples are equal to all other peoples, while recognizing the right of all peoples to be different, to consider themselves different, and to be respected as such,

Affirming also that all peoples contribute to the diversity and richness of civilizations and cultures, which constitute the common heritage of humankind,

Affirming further that all doctrines, policies and practices based on or advocating superiority of peoples or individuals on the basis of national origin or racial, religious, ethnic or cultural differences are racist, scientifically false, legally invalid, morally condemnable and socially unjust,

Reaffirming that indigenous peoples, in the exercise of their rights, should be free from discrimination of any kind,

Concerned that indigenous peoples have suffered from historic injustices as a result of, inter alia, their colonization and dispossession of their lands, territories and resources, thus preventing them from exercising, in particular, their right to development in accordance with their own needs and interests,

Recognizing the urgent need to respect and promote the inherent rights of indigenous peoples which derive from their political, economic and social structures and from their cultures, spiritual traditions, histories and philosophies, especially their rights to their lands, territories and resources,

Recognizing also the urgent need to respect and promote the rights of indigenous peoples affirmed in treaties, agreements and other constructive arrangements with States,

Welcoming the fact that indigenous peoples are organizing themselves for political, economic, social and cultural enhancement and in order to bring to an end all forms of discrimination and oppression wherever they occur,

Convinced that control by indigenous peoples over developments affecting them and their lands, territories and resources will enable them to maintain and strengthen their institutions, cultures and traditions, and to promote their development in accordance with their aspirations and needs,

Recognizing that respect for indigenous knowledge, cultures and traditional practices contributes to sustainable and equitable development and proper management of the environment,

Emphasizing the contribution of the demilitarization of the lands and territories of indigenous peoples to peace, economic and social progress and development, understanding and friendly relations among nations and peoples of the world,

Recognizing in particular the right of indigenous families and communities to retain shared responsibility for the upbringing, training, education and well-being of their children, consistent with the rights of the child,

Considering that the rights affirmed in treaties, agreements and other constructive arrangements between States and indigenous peoples are, in some situations, matters of international concern, interest, responsibility and character,

Considering also that treaties, agreements and other constructive arrangements, and the relationship they represent, are the basis for a strengthened partnership between indigenous peoples and States,

Acknowledging that the Charter of the United Nations, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights ⁽²⁾ and the International Covenant on Civil and Political Rights,² as well as the Vienna Declaration and Programme of Action,⁽³⁾ affirm the fundamental importance of the right to self-determination of all peoples, by virtue of which they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development,

Bearing in mind that nothing in this Declaration may be used to deny any peoples their right to self-determination, exercised in conformity with international law,

Convinced that the recognition of the rights of indigenous peoples in this Declaration will enhance harmonious and cooperative relations between the State and indigenous peoples, based on principles of justice, democracy, respect for human rights, non-discrimination and good faith,

Encouraging States to comply with and effectively implement all their obligations as they apply to indigenous peoples under international instruments, in particular those related to human rights, in consultation and cooperation with the peoples concerned,

Emphasizing that the United Nations has an important and continuing role to play in promoting and protecting the rights of indigenous peoples,

Believing that this Declaration is a further important step forward for the recognition, promotion and protection of the rights and freedoms of indigenous peoples and in the development of relevant activities of the United Nations system in this field,

Recognizing and reaffirming that indigenous individuals are entitled without discrimination to all human rights recognized in international law, and that indigenous peoples possess collective rights which are indispensable for their existence, well-being and integral development as peoples,

Recognizing that the situation of indigenous peoples varies from region to region and from country to country and that the significance of national and regional particularities and various historical and cultural backgrounds should be taken into consideration,

Solemnly proclaims the following United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples as a standard of achievement to be pursued in a spirit of partnership and mutual respect:

Article 1

Indigenous peoples have the right to the full enjoyment, as a collective or as individuals, of all human rights and fundamental freedoms as recognized in the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights⁽⁴⁾ and international human rights law.

Article 2

Indigenous peoples and individuals are free and equal to all other peoples and individuals and have the right to be free from any kind of discrimination, in the exercise of their rights, in particular that based on their indigenous origin or identity.

Article 3

Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4

Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions.

Article 5

Indigenous peoples have the right to maintain and strengthen their distinct political, legal, economic, social and cultural institutions, while retaining their right to participate fully, if they so choose, in the political, economic, social and cultural life of the State.

Article 6

Every indigenous individual has the right to a nationality.

Article 7

1. Indigenous individuals have the rights to life, physical and mental integrity, liberty and security of person.

2. Indigenous peoples have the collective right to live in freedom, peace and security as distinct peoples and shall not be subjected to any act of genocide or any other act of violence, including forcibly removing children of the group to another group.

Article 8

1. Indigenous peoples and individuals have the right not to be subjected to forced assimilation or destruction of their culture.

2. States shall provide effective mechanisms for prevention of, and redress for:

- (a) Any action which has the aim or effect of depriving them of their integrity as distinct peoples, or of their cultural values or ethnic identities;
- (b) Any action which has the aim or effect of dispossessing them of their lands, territories or resources;
- (c) Any form of forced population transfer which has the aim or effect of violating or undermining any of their rights;
- (d) Any form of forced assimilation or integration;
- (e) Any form of propaganda designed to promote or incite racial or ethnic discrimination directed against them.

Article 9

Indigenous peoples and individuals have the right to belong to an indigenous community or nation, in accordance with the traditions and customs of the community or nation concerned. No discrimination of any kind may arise from the exercise of such a right.

Article 10

Indigenous peoples shall not be forcibly removed from their lands or territories. No relocation shall take place without the free, prior and informed consent of the indigenous peoples concerned and after agreement on just and fair compensation and, where possible, with the option of return.

Article 11

1. Indigenous peoples have the right to practise and revitalize their cultural traditions and customs. This includes the right to maintain, protect and develop the past, present and future manifestations of their cultures, such as archaeological and historical sites, artefacts, designs, ceremonies, technologies and visual and performing arts and literature.

2. States shall provide redress through effective mechanisms, which may include restitution, developed in conjunction with indigenous peoples, with respect to their cultural, intellectual, religious and spiritual property taken without their free, prior and informed consent or in violation of their laws, traditions and customs.

Article 12

1. Indigenous peoples have the right to manifest, practise, develop and teach their spiritual and religious traditions, customs and ceremonies; the right to maintain, protect, and have access in privacy to their religious and cultural sites; the right to the use and control of their ceremonial objects; and the right to the repatriation of their human remains.

2. States shall seek to enable the access and/or repatriation of ceremonial objects and human remains in their possession through fair, transparent and effective mechanisms developed in conjunction with indigenous peoples concerned.

Article 13

1. Indigenous peoples have the right to revitalize, use, develop and transmit to future generations their histories, languages, oral traditions, philosophies, writing systems and literatures, and to designate and retain their own names for communities, places and persons.

2. States shall take effective measures to ensure that this right is protected and also to ensure that indigenous peoples can understand and be understood in political, legal and administrative proceedings, where necessary through the provision of interpretation or by other appropriate means.

Article 14

1. Indigenous peoples have the right to establish and control their educational systems and institutions providing education in their own languages, in a manner appropriate to their cultural methods of teaching and learning.

2. Indigenous individuals, particularly children, have the right to all levels and forms of education of the State without discrimination.

3. States shall, in conjunction with indigenous peoples, take effective measures, in order for indigenous individuals, particularly children, including those living outside their communities, to have access, when possible, to an education in their own culture and provided in their own language.

Article 15

1. Indigenous peoples have the right to the dignity and diversity of their cultures, traditions, histories and aspirations which shall be appropriately reflected in education and public information.

2. States shall take effective measures, in consultation and cooperation with the indigenous peoples concerned, to combat prejudice and eliminate discrimination and to promote tolerance, understanding and good relations among indigenous peoples and all other segments of society.

Article 16

1. Indigenous peoples have the right to establish their own media in their own languages and to have access to all forms of non-indigenous media without discrimination.

2. States shall take effective measures to ensure that State-owned media duly reflect indigenous cultural diversity. States, without prejudice to ensuring full freedom of expression, should encourage privately owned media to adequately reflect indigenous cultural diversity.

Article 17

1. Indigenous individuals and peoples have the right to enjoy fully all rights established under applicable international and domestic labour law.

2. States shall in consultation and cooperation with indigenous peoples take specific measures to protect indigenous children from economic exploitation and from performing any work that is likely to be hazardous or to interfere with the child's education, or to be harmful to the child's health or physical, mental, spiritual, moral or social development, taking into account their special vulnerability and the importance of education for their empowerment.

3. Indigenous individuals have the right not to be subjected to any discriminatory conditions of labour and, inter alia, employment or salary.

Article 18

Indigenous peoples have the right to participate in decision-making in matters which would affect their rights, through representatives chosen by themselves in accordance with their own procedures, as well as to maintain and develop their own indigenous decision-making institutions.

Article 19

States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

Article 20

1. Indigenous peoples have the right to maintain and develop their political, economic and social systems or institutions, to be secure in the enjoyment of their own means of subsistence and development, and to engage freely in all their traditional and other economic activities.
2. Indigenous peoples deprived of their means of subsistence and development are entitled to just and fair redress.

Article 21

1. Indigenous peoples have the right, without discrimination, to the improvement of their economic and social conditions, including, inter alia, in the areas of education, employment, vocational training and retraining, housing, sanitation, health and social security.
2. States shall take effective measures and, where appropriate, special measures to ensure continuing improvement of their economic and social conditions. Particular attention shall be paid to the rights and special needs of indigenous elders, women, youth, children and persons with disabilities.

Article 22

1. Particular attention shall be paid to the rights and special needs of indigenous elders, women, youth, children and persons with disabilities in the implementation of this Declaration.
2. States shall take measures, in conjunction with indigenous peoples, to ensure that indigenous women and children enjoy the full protection and guarantees against all forms of violence and discrimination.

Article 23

Indigenous peoples have the right to determine and develop priorities and strategies for exercising their right to development. In particular, indigenous peoples have the right to be actively involved in developing and determining health, housing and other economic and social programmes affecting them and, as far as possible, to administer such programmes through their own institutions.

Article 24

1. Indigenous peoples have the right to their traditional medicines and to maintain their health practices, including the conservation of their vital medicinal plants, animals and minerals. Indigenous individuals also have the right to access, without any discrimination, to all social and health services.
2. Indigenous individuals have an equal right to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. States shall take the necessary steps with a view to achieving progressively the full realization of this right.

Article 25

Indigenous peoples have the right to maintain and strengthen their distinctive spiritual relationship with their traditionally owned or otherwise occupied and used lands, territories, waters and coastal seas and other resources and to uphold their responsibilities to future generations in this regard.

Article 26

1. Indigenous peoples have the right to the lands, territories and resources which they have traditionally owned, occupied or otherwise used or acquired.
2. Indigenous peoples have the right to own, use, develop and control the lands, territories and resources that they possess by reason of traditional ownership or other traditional occupation or use, as well as those which they have otherwise acquired.
3. States shall give legal recognition and protection to these lands, territories and resources. Such recognition shall be conducted with due respect to the customs, traditions and land tenure systems of the indigenous peoples concerned.

Article 27

States shall establish and implement, in conjunction with indigenous peoples concerned, a fair, independent, impartial, open and transparent process, giving due recognition to indigenous peoples' laws, traditions, customs and land tenure systems, to recognize and adjudicate the rights of indigenous peoples pertaining to their lands, territories and resources, including those which were traditionally owned or otherwise occupied or used. Indigenous peoples shall have the right to participate in this process.

Article 28

1. Indigenous peoples have the right to redress, by means that can include restitution or, when this is not possible, just, fair and equitable compensation, for the lands, territories and resources which they have traditionally owned or otherwise occupied or used, and which have been confiscated, taken, occupied, used or damaged without their free, prior and informed consent.
2. Unless otherwise freely agreed upon by the peoples concerned, compensation shall take the form of lands, territories and resources equal in quality, size and legal status or of monetary compensation or other appropriate redress.

Article 29

1. Indigenous peoples have the right to the conservation and protection of the environment and the productive capacity of their lands or territories and resources. States shall establish and implement assistance programmes for indigenous peoples for such conservation and protection, without discrimination.
2. States shall take effective measures to ensure that no storage or disposal of hazardous materials shall take place in the lands or territories of indigenous peoples without their free, prior and informed consent.

3. States shall also take effective measures to ensure, as needed, that programmes for monitoring, maintaining and restoring the health of indigenous peoples, as developed and implemented by the peoples affected by such materials, are duly implemented.

Article 30

1. Military activities shall not take place in the lands or territories of indigenous peoples, unless justified by a relevant public interest or otherwise freely agreed with or requested by the indigenous peoples concerned.

2. States shall undertake effective consultations with the indigenous peoples concerned, through appropriate procedures and in particular through their representative institutions, prior to using their lands or territories for military activities.

Article 31

1. Indigenous peoples have the right to maintain, control, protect and develop their cultural heritage, traditional knowledge and traditional cultural expressions, as well as the manifestations of their sciences, technologies and cultures, including human and genetic resources, seeds, medicines, knowledge of the properties of fauna and flora, oral traditions, literatures, designs, sports and traditional games and visual and performing arts. They also have the right to maintain, control, protect and develop their intellectual property over such cultural heritage, traditional knowledge, and traditional cultural expressions.

2. In conjunction with indigenous peoples, States shall take effective measures to recognize and protect the exercise of these rights.

Article 32

1. Indigenous peoples have the right to determine and develop priorities and strategies for the development or use of their lands or territories and other resources.

2. States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free and informed consent prior to the approval of any project affecting their lands or territories and other resources, particularly in connection with the development, utilization or exploitation of mineral, water or other resources.

3. States shall provide effective mechanisms for just and fair redress for any such activities, and appropriate measures shall be taken to mitigate adverse environmental, economic, social, cultural or spiritual impact.

Article 33

1. Indigenous peoples have the right to determine their own identity or membership in accordance with their customs and traditions. This does not impair the right of indigenous individuals to obtain citizenship of the States in which they live.

2. Indigenous peoples have the right to determine the structures and to select the membership of their institutions in accordance with their own procedures.

Article 34

Indigenous peoples have the right to promote, develop and maintain their institutional structures and their distinctive customs, spirituality, traditions, procedures, practices and, in the cases where they exist, juridical systems or customs, in accordance with international human rights standards.

Article 35

Indigenous peoples have the right to determine the responsibilities of individuals to their communities.

Article 36

1. Indigenous peoples, in particular those divided by international borders, have the right to maintain and develop contacts, relations and cooperation, including activities for spiritual, cultural, political, economic and social purposes, with their own members as well as other peoples across borders.

2. States, in consultation and cooperation with indigenous peoples, shall take effective measures to facilitate the exercise and ensure the implementation of this right.

Article 37

1. Indigenous peoples have the right to the recognition, observance and enforcement of treaties, agreements and other constructive arrangements concluded with States or their successors and to have States honour and respect such treaties, agreements and other constructive arrangements.

2. Nothing in this Declaration may be interpreted as diminishing or eliminating the rights of indigenous peoples contained in treaties, agreements and other constructive arrangements.

Article 38

States in consultation and cooperation with indigenous peoples, shall take the appropriate measures, including legislative measures, to achieve the ends of this Declaration.

Article 39

Indigenous peoples have the right to have access to financial and technical assistance from States and through international cooperation, for the enjoyment of the rights contained in this Declaration.

Article 40

Indigenous peoples have the right to access to and prompt decision through just and fair procedures for the resolution of conflicts and disputes with States or other parties, as well as to effective remedies for all infringements of their individual and collective rights. Such a decision shall give due consideration to the customs, traditions, rules and legal systems of the indigenous peoples concerned and international human rights.

Article 41

The organs and specialized agencies of the United Nations system and other intergovernmental organizations shall contribute to the full realization of the provisions of this Declaration through the mobilization, inter alia, of financial cooperation and technical assistance. Ways and means of ensuring participation of indigenous peoples on issues affecting them shall be established.

Article 42

The United Nations, its bodies, including the Permanent Forum on Indigenous Issues, and specialized agencies, including at the country level, and States shall promote respect for and full application of the provisions of this Declaration and follow up the effectiveness of this Declaration.

Article 43

The rights recognized herein constitute the minimum standards for the survival, dignity and well-being of the indigenous peoples of the world.

Article 44

All the rights and freedoms recognized herein are equally guaranteed to male and female indigenous individuals.

Article 45

Nothing in this Declaration may be construed as diminishing or extinguishing the rights indigenous peoples have now or may acquire in the future.

Article 46

1. Nothing in this Declaration may be interpreted as implying for any State, people, group or person any right to engage in any activity or to perform any act contrary to the Charter of the United Nations or construed as authorizing or encouraging any action which would dismember or impair, totally or in part, the territorial integrity or political unity of sovereign and independent States.

2. In the exercise of the rights enunciated in the present Declaration, human rights and fundamental freedoms of all shall be respected. The exercise of the rights set forth in this Declaration shall be subject only to such limitations as are determined by law and in accordance with international human rights obligations. Any such limitations shall be non-discriminatory and strictly necessary solely for the purpose of securing due recognition and respect for the rights and freedoms of others and for meeting the just and most compelling requirements of a democratic society.

3. The provisions set forth in this Declaration shall be interpreted in accordance with the principles of justice, democracy, respect for human rights, equality, non-discrimination, good governance and good faith.

<http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/en/drip.html> - [ftnref2](#) (2) See resolution 2200 A (XXI), annex.

<http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/en/drip.html> - [ftnref3](#) (3) A/CONF.157/24 (Part I), chap. III.

<http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/en/drip.html> - [ftnref4](#) (4) Resolution 217 A (III).

LISA 10. SOOME-UGRI RAHVASTE V MAAILMAKONGRESSI RESOLUTSIOON

I soome-ugri maailmakongress (Söktövkari, 1992) andis deklaratsioonis *Maailma soome-ugri rahvaste koostöö põhimõtetest, eesmärkidest ja ülesannetest* teada oma eesmärkidest ja ülesannetest, tunnetades vastutust oma rahvaste arengu eest. Järgnevad 16 aastat tõendasid valitud kursi aktuaalsust ja konstruktiivsust. Veel kolm kongressi (Budapest 1996, Helsingi 2000, Tallinn 2004) kinnitasid, et meie peamiseks ülesandeks on soome-ugri ja samojeedi rahvaste ja nende kultuuride püsijäämine ja areng kogu inimkonna pärandi osana. Soome-ugri koostöö olulisust tunnistab Ungari, Venemaa, Soome ja Eesti presidentide osalemine kongressil.

Kongress kinnitab, et põlisrahvaste ja rahvusvähemuste inimõiguste kaitse pole mitte ainult riigi sisepoliitika küsimus, vaid kogu rahvusvahelise üldsuse huviobjekt. Seepärast on rahvusvaheliste inimõigusnormide ja rahvusvähemuste õiguste lülitamise kõrval riigi seadustesse tähtis kasutada ka rahvusvaheliste õigusinstrumentide mehhanisme, mis ei nõua riikide poolt ratifitseerimist ega oma otsest juriidilist jõudu.

Viimase nelja aasta väga suur saavutus rahvusvahelise õiguse alal on ÜRO peaassamblee poolt 13. septembril 2007. aastal vastu võetud *ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsioon*, mida rahvusvaheline üldsus valmistas koostöös põlisrahvastega ette peaaegu 25 aastat. Soome-ugri rahvaste konsultatiivkomitee võttis selle ajaloolise dokumendi ettevalmistamisest osa alates 1993. aastast ÜRO põlisrahvaste iga-aastaste sessioonide töös Genfis ja ÜRO *Maailma põlisrahvaste deklaratsiooni* projekti viimistlemisel New Yorgis aastatel 1996–2006.

Nende ülesannete lahendamisel omab väga suurt tähtsust rahvusvaheline koostöö, eeskätt üleeuroopaline koostöö. Soome-ugri rahvad rikastavad Euroopa kultuuripaletti ja aitavad kaasa Venemaa ja Euroopa Liidu vahelisele kultuuridialoogile.

Valitsusvälised organisatsioonid, nende hulgas ka soome-ugri ja samojeedi rahvaste rahvuslikud ühendused on saamas üheks tähtsaks elemendiks kodanikuühiskonna kujunemisel meie riikides.

Vaatamata viimase aja paljudele positiivsetele muutustele on soome-ugri rahvaste rahvaarv kahanemas, ka on märgata identiteedi muutumist tänapäeva maailma väliskeskkonna mõjul.

Lähtudes kujunenud olukorrast, peab kongress vajalikuks järgmiste meetmete kasutuselevõttu:

Etnopoliitika ja õiguse alal:

1. Kongress pöördub Euroopa Nõukogu inimõiguste komissari poole taotlusega luua Euroopa põlisrahvaste ja rahvusvähemuste alaline foorum.
2. Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks koordineerida ka edaspidi inimõiguste kaitset, põlisrahvaid ja rahvusvähemusi puudutavate rahvusvaheliste kohustuste monitoorimist riikides, kus elavad soome-ugri ja samojeedi rahvad.
3. Kongress kutsub üles põlisrahvaste elualadeks olevaid riike täiustama oma seadusandlust, toetudes *ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsioonile*.
4. Konsultatiivkomitee peab püüdma toetada rahvusühendusi ja rahvuslikke ühiskondlikke organisatsioone kui oma riikide kodanikuühiskonna aktiivseid ja konstruktiivseid osi.
5. Kongress teeb Soome-ugri ja samojeedi rahvaste konsultatiivkomiteele ülesandeks korraldada pidevat koostööd inimõiguste kaitse, rahvusvähemuste ja põlisrahvastega tegelevate rahvusvaheliste organisatsioonidega ja saada nende tegevuse kohta regulaarset laiaulatuslikku infot.

6. Kongress pöördub riikide parlamentide poole ettepanekuga töötada välja õigusmehhanismid, mis tagavad põlisrahvaste ja rahvusvähemuste väärika esindatuse valitavates võimuorganites erinevatel tasanditel.

7. Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks jälgida soome-ugri ja samojeedi rahvaste enesetunnet uutes liitregioonides (Permi ja Krasnojarski krai), kus need rahvad traditsiooniliselt on elanud.

8. Kongress mõistab hukka igasugused rassismi ja võõraviha ilmingud.

Keeleõiguste ja hariduse alal:

1. Kongress rõhutab, et soome-ugri ja samojeedi keeleõigused peavad põhinema rahvusvahelistel normidel, sealhulgas *Euroopa regionaal- või vähemusekeelte hartal*, ning kutsub seda dokumenti veel mitte ratifitseerinud riike tegema seda võimalikult kiiresti.

2. Kongress on tänulik Ungari, Venemaa, Soome, Eesti ja teiste riikide, kus soome-ugri ja samojeedi rahvad traditsiooniliselt elavad, parlamentidele ja valitsustele, ning kutsub üles koostöö jätkamisele ja arendamisele soome-ugri ja samojeedi rahvaste keelte ja kultuuride riikliku kaitse vallas.

3. Kongress kutsub riigivõimuorganeid looma tingimusi kakskeelsuse kujundamiseks, kasutades laste emakeeleõpetuses tänapäevaseid info- ja haridustehnoloogiasid ning aidata kaasa kontaktide laiendamisele nende regioonide ja riikide koolide vahel, kus soome-ugri rahvad elavad.

4. Kongress toetab soome-ugri ja samojeedi regioonide spetsialistide väljaõpetamist ja nende lisakoolitusi Ungari, Venemaa, Soome ja Eesti juhtivates hariduskeskustes ning rõhutab, et erilist tähelepanu tuleks sealjuures pöörata välja õpetatud rahvuslike spetsialistide potentsiaali efektiivsele kasutamisele.

5. Kongress väljendab muret soome-ugri ja samojeedi vähemuste emakeeleoskuse jätkuva vähenemise pärast ja emakeeleõpetuse vähendamise pärast.

Kongress kutsub üles:

- soome-ugri ja samojeedi rahvaste ühiskondlikke organisatsioone näitama üles initsiatiivi etnopedagoogika traditsioonidel põhineva perekonnatöö süsteemi loomisel ning kujundama positiivset ühiskondlikku arvamust emakeele kasutamise osas perekonnas;

- võimuorganeid looma tingimused, et iga inimene saaks kasutada oma õigust õppida ja kasutada oma emakeelt; emakeeleõppega koolidevõrgu arendamiseks või emakeele kui aine õpetamiseks, samuti soome-ugri ja samojeedi rahvaste ajaloo ja kultuuri õpetamiseks.

6. Kongress väljendab muret nn vähekomplekteeritud koolide sulgemise pärast rahvusvähemuste elualadel, eriti väikerahvaste elualadel.

7. Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks uurida ja üldistada väikekeelte taastamiskogemust nn keelepasa meetodi abil (koolieelsed rühmad, kus kogu tegevus käib kohalikus keeles) ning aidata kaasa selle meetodi levimisele.

8. Kongress peab vajalikuks aktiveerida tööd terminoloogia arendamiseks soome-ugri ja samojeedi keeltes.

Kultuuri alal:

1. Kongress tunnustab rahvusvaheliste folkloori-, etnofuturismi- ja teatrifestivalide –sealhulgas ka lastele ja noortele mõeldute – ning hõimupäevade regulaarset läbiviimist ja juubelisündmuste

tähistamist Ungaris, Venemaa Föderatsioonis, Soomes ja Eestis ning soovib selliste ürituste korraldamist ka edaspidi.

2. Kongress tervitab föderaalset soome-ugri kultuurikeskuse loomist Söktövkari ja Volga-äärse regioonidevahelise kultuurikeskuse loomist Saranskis ning kutsub teisi riike üles looma asutusi nendega koostöö tegemiseks.

3. Kongress peab tähtsaks raamatute väljaandmist soome-ugri ja samojeedi keeltes, teoste tõlkimist nendesse keeltesse ja maailmaklassika tõlkimist uurali keeltesse.

4. Kongress kutsub valitsusi üles osutama kaasabi teadus-, kultuuri- ja kunstiasutustele arhiivimaterjalide digitaliseerimisel ja nendele ligipääsu kindlustamisel.

5. Kongress peab vajalikuks traditsioonilise kultuuri ja majandustegevuse säilitamist, arendamist.

Meedia ja infosüsteemide alal:

1. Kongress toetab ülevenemaalise soome-ugri ajalehe väljaandmist, konsultatiivkomitee ja soome-ugri keskuste veebilehtede tegevust ja elektroonilise raamatukogu loomist emakeeltes ning teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks aktiveerida teabevahetust eesmärgiga luua ja hoida töös ühtset infovälja keskkonnakaitse-, tervishoiu-, haridus- ja kultuuriprobleemide alal.

2. Riigistruktuurid peavad kindlustama rahvastele kaasaegse omakeelse meedia olemasolu, mis valgustaks kõiki eluvaldkondi ja oleks kättesaadav võimalikult laiale auditooriumile.

3. Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks aidata kaasa rahvuslike tähestikke kasutada võimaldavate arvutiprogrammide loomist puudutavate ettepanekute elluviimisele.

4. Soome-ugri ja samojeedi rahvaste territoriaalse isoleerituse vähendamiseks teeb kongress konsultatiivkomiteele ülesandeks uurida võimalusi olemasolevate omakeelsete raadio- ja teleaadete arhiveerimiseks Internetis, samuti tänapäevaste tehnoloogiate laialdaseks kasutamiseks sideühendustes nii etniliste koosluste sees kui ka soome-ugri ja samojeedi rahvaste vahel.

5. Kongress kutsub üles suhtuma suurema tähelepanuga lastekirjanduse ja lastele mõeldud perioodikaväljaannete väljaandmisesse.

Demograafia, tervishoiu ja keskkonnakaitse alal:

1. Kongress toetab teadusuuringute jätkamist soome-ugri ja samojeedi rahvaste tervise, keskkonnategurite mõju ja kliimamuutuste alal ning selleletemalist infovahetust, samuti perekonna, emaduse ja lapsepõlve probleemide uurimist.

2. Kongress toetab soome-ugri ja samojeedi rahvaste tervise, demograafia ja keskkonnakaitse probleeme käsitlevate rahvusvaheliste konverentside regulaarset läbiviimist ning neid probleeme kajastava teadusajakirja väljaandmist.

3. Kongress pöördub riikide valitsuste poole ettepanekuga taastada iga-aastane statistikaarvestus väikerahvaste ja väikeste rahvusgruppide sotsiaalmajanduslike ja demograafiliste näitajate osas.

Kongress soovib konsultatiivkomiteel korraldada 2010. aastal soome-ugri ja samojeedi rahvaste rahvusvaheline konverents käesoleva kongressi soovitude täitmise esialgsete tulemuste analüüsimiseks ning kajastada konverentsi tulemusi laialdaselt meedias.

Kongress teeb konsultatiivkomiteele ülesandeks vaadata läbi kongressile adresseeritud pöördumised, märkused ja ettepanekud.

Kongress tänab siiralt Venemaa ja Handi-Mansi Autonoomse Ringkonna Jugra orgkomiteed kongressi tööks loodud suurepärase tingimuste eest.

Hantõ-Mansiisk, 30. juunil 2008. a

LISA 11. ETNOPOLIITIKA JA ÕIGUSE SEKTSIOONI SOOVITUSED

(Soome-ugri rahvaste V maailmakongress, Hantõ-Mansiisk, 28.-30. juunil 2008. a)

Sektsioonist osavõtjad rõhutavad soome-ugri liikumise edaspidise konsolideerumise tähtsust, mis soodustaks rahvusvahelist koostööd põlis- ja vähemusrahvaste õiguste alaste põhjanevate dokumentide ellurakendamisel, valitsusväliste organisatsioonide osalemist oma riikide ja regioonide ühiskondlik-poliitilises elus ja kodanikuühiskonna arenemist. Samal ajal rõhutatakse, et soome-ugri rahvaste seaduslike õiguste elluviimine riikides, kus nad on vähemuses, on raskendatud kehtiva seadusandluse ebatäiuslikkusega inimõiguste ja -vabaduste alal, samuti soome-ugri rahvaste esindajate osalemismehhanismi ebatäiuslikkusega nende huvisid puudutavate otsuste vastuvõtmisel ja elluviimisel.

Soome-ugri rahvaste etnilise identiteedi säilitamiseks ja nende õiguste järgimiseks soovitatakse:

konsultatiivkomiteele:

1. Pöörduda Euroopa Nõukogu poole taotlusega luua põlisrahvaste ja rahvusvähemuste alaline foorum;
2. Aktiviseerida soome-ugri rahvaste valitsusväliste organisatsioonide tegevust oma seaduslike õiguste kaitsmisel keelte ja kultuuripärandi säilitamiseks ning arendamiseks, samuti keskkonnakaitse alal;
3. Tagada soome-ugri rahvaste esindajate osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides, mis tegelevad põlis- ja vähemusrahvaste õiguste kaitsmise küsimustega;
4. Aktiviseerida soome-ugri rahvaste esindajate osavõttu maailma põlisrahvaste teise rahvusvahelise aastakümne eesmärkide ja ülesannete täitmisel;
5. Korraldada soome-ugri rahvaste õiguste täitmise monitoorimist vastavalt rahvusvahelistele põlis- ja vähemusrahvaste õiguste normidele ning riikide rahvusvahelistest lepingutest ja lepetest tulenevatele kohustustele ning informeerida sellest soome-ugri üldsust;
6. Algatada põlis- ja vähemusrahvaste küsimusi arutavate foorumite loomist rahvuslikul tasandil.

riikide valitsustele:

1. Täiustada kehtivat seadusandlust oma riikide piires põlisrahvastena elavate soome-ugri rahvaste õiguste ja vabaduste vallas, vastavalt *ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsioonile*;
2. Luua struktuurid, mis koordineeriks põlis- ja vähemusrahvaste õiguste ning huvide kaitsmise alast tegevust;
3. Riikides, kus soome-ugri rahvad on vähemuses, võtta vastu soome-ugri rahvaste sotsiaal-majandusliku ja kultuurilise arengu riiklikud programmid;
4. Ratifitseerida *Euroopa regionaal- või vähemuskeelte harta*;
5. Töötada välja õiguslikud mehhanismid, mis tagavad soome-ugri rahvaste esindatuse esindus- ja täidesaatvates võimuorganites nii rahvuslikul, regionaalsel kui ka kohalikul tasandil;
6. Tagada soome-ugri rahvaste õigused loodusvarade kasutamisel nende traditsioonilistel asualadel vastavalt *ÜRO põlisrahvaste õiguste deklaratsioonile*.

Kaasesimehed: Heikki Talvitie, soomlased
Viktor Bogdanov, karjalased

Põhiettekandjad: Zinaida Strogalštšikova, vepslased
Viktor Rõtškov, permikomid

LISA 12. KULTUURISEKTSIOONI SOOVITUSED

(Soome-ugri rahvaste V maailmakongress, Hantõ-Mansiisk, 28.-30. juunil 2008. a)

Kultuurisektsioonist osavõtjad, väljendades muret soome-ugri ja samojeedi kultuuride olukorra pärast ning märkides vajadust pöörata erilist tähelepanu tavade ja kommete järgimisele ja arendamisele tänapäeva tingimustes, peavad vajalikuks:

1. Soodustada rahvusvaheliste õppeasutuste võrgustiku loomist soome-ugri rahvaste pärimuskultuuri õppimiseks nii kesk- kui ka kõrghariduse tasemel.
2. Soodustada etnoturismi arengut soome-ugri regioonides ja riikides (koostööprogrammide loomine; kultuuri infrastruktuuri taastamine; küttimise, kalastamise ja käsitöö arendamine; etnilise kultuuri seotud loodusmälestiste säilitamine).
3. Soodustada Euroopa Liidu ja Vene Föderatsiooni vahelise viisalihtsustuslepingu rakendamist viisade väljaandmisega loomingulistele kollektiividele, kultuuri- ja kunstitegelastele ning noorte ja laste rühmadele.
4. Soovitada ülikoolidele tagada soome-ugri keeltes kirjutatud ilu- ja teaduskirjanduse tõlkijate ettevalmistamine.
5. Vastavalt UNESCO konventsioonile välja töötada Venemaa soome-ugri ja samojeedi rahvaste vaimse kultuuripärandi säilitamise kontseptsioon.
6. Lülitada föderaalsesse sihtprogrammi *Venemaa kultuur: 2006–2010* alalõik *Vene Föderatsiooni väikesearvuliste rahvaste etniliste kultuuride toetus*.
7. Pöörduda Vene Föderatsiooni Riigiduumi poole ettepanekuga viia sisse täiendused föderalseaduse nr 1 *Vene Föderatsiooni subjektide seadusandlike, esindus- ja täidesaatvate riigivõimuorganite ühisprintsipidest* paragraafi 26 regioonide volituse laiendamisest kultuuri alal, tuues eraldi real ära volitused rahvakunstiloomingu traditsiooniliste vormide arendamise ja taastamise tingimuste loomiseks.

Kaasesimehed: Galina Škalina, marid
Enikő Szij, ungarlased

Põhiettekandjad: Ildikó Lehtinen, soomlased
Pjotr Tultajev, mokšad

LISA 13. KEELE JA HARIDUSE SEKTSIOONI SOOVITUSED

(Soome-ugri rahvaste V maailmakongress, Hantõ-Mansiisk, 28.-30. juunil 2008. a)

Keele ja hariduse sektsioonist osavõtjad, väljendades muret soome-ugri keelte saatuse pärast, märgivad vajadust pöörata erilist tähelepanu keelte õppimise, säilitamise ja õpetamise korraldamisega seotud küsimustele. Rõhutades, et emakeelne haridus on üks inimõiguste põhielemente, soovitatakse:

soome-ugri rahvaste ühiskondlikele organisatsioonidele ja liikumistele:

1. Soodustada soome-ugri emakeele õpetajate ning keeleõpikute ja õppevahendite autorite assotsiatsiooni loomist kogemuste vahetamise ja vastastikuse toetuse eesmärgil.
2. Kujundada positiivset suhtumist emakeele kasutamiseks perekonnas.
3. Kaasata rohkem noori emakeele prestiiži tõstvate ürituste korraldamisel (rahvusvaheline emakeelte päev, kirjakeelte päevad, tuntud valgustajate ja emakeelte uurijate tähtpäevade tähistamine jne).

riikide valitsustele:

1. Arendada ja täiustada keeleliste õiguste järgimise seadusandlust.
2. Soodustada soome-ugri keelte ja kultuuride omaksvõtmist eriti väärtusliku kultuuripärandina, kujundada tolerantset suhtumist kõikide etniliste rühmade kultuuriväärtustesse.
3. Luua täidesaatva võimu struktuurides keeltekomisjonid, korraldamaks ja täiustamaks soome-ugri emakeelte õppeprotsessi, nende keelte kohustusliku aina õpetamist ning klassivälises töös kasutamist.
4. Korraldada oskussõnavara loomist soome-ugri keeltes, mis peegeldaksid kaasaegse ühiskonna ühiskondlik-poliitilise ja sotsiaal-majandusliku elu tegelikkust.

Vene Föderatsiooni föderaalsetele võimuorganitele:

1. Töötada välja filoloogilise (keelelise) hariduse kontseptsioon tasakaalustatud kakskeelsuse arendamiseks soome-ugri rahvaste asualadel.
2. Kinnistada seaduslikku õigust õppida mittevene emakeelt kohustusliku aina koolide õppekavade variatiivses osas.
3. Välja töötada soome-ugri keelte arengu säilitamise riiklik programm seoses Vene Föderatsiooni subjektide riikliku haridusstandardi regionaalse (rahvuslik-regionaalse) komponendi vastuvõtmisõiguse kaotamisega.
4. Välja töötada määrustik *Rahvusliku (etnilise) kooli staatus Vene Föderatsioonis* ja selle elluviimise kava soome-ugri rahvaste asualadel.
5. Soodustada otsuse vastuvõtmist IV Ülevenemaaline fennougristide konverentsi korraldamiseks Hantõ-Mansiiskis (2009. a).

soome-ugri rahvaste asualade võimuorganitele:

1. Tundma õppida rahvusvahelist *keelepesade* kasutamise kogemust emakeelte taastamisel, eriti Soomes, samuti selle elluviimise kogemust Venemaa soome-ugri rahvaste seas Soome Kultuurfondi projektide raames. Soodustada *keelepesade* korraldamist ja tegutsemist õppeasutustes, kus kasvatusprotsess toimub soome-ugri keeltes.
2. Arendada emakeele õpetamisel innovaatilisi meetodeid, sealhulgas välja töötada ja kasutusele võtta laste arvutimängud soome-ugri keeltes.

Kaasesimehed: Nina Afanasjeva, saamid
Svetlana Popova, mansid

Põhiettekandjad: Mart Rannut, eestlased
Svetlana Popova, mansid

LISA 14. MEEDIA JA INFOSÜSTEEMIDE SEKTSIOONI SOOVITUSED

(Soome-ugri rahvaste V maailmakongress, Hantõ-Mansiisk, 28.-30. juunil 2008. a)

Meedia ja infosüsteemide sektsioonist osavõtjad märgivad ära meedia olukorraga seotud probleemide olemasolu soome-ugri regioonides. Võttes arvesse ajakirjanike kohtumisel Eestis (mai 2008) arutatut, koostas sektsioon järgmised soovitused:

1. Tunnistada vajalikuks soome-ugri digitaalse audiovisuaalse internetiarhiivi loomine ja soovitada soome-ugri kultuuriorganisatsioonidele (sealhulgas Venemaa Föderatsiooni soome-ugri kultuurikeskus ja Volga-äärne soome-ugri rahvaste kultuurikeskus) sellise keskuse loomist
2. Märkida ära soome-ugri meediaspetsialistide koolitamise ja stažeerimise positiivne kogemus Eesti, Ungari, Soome ja Venemaa suuremates meediaväljaannetes ning jätkata taolist tegevust.
3. Paluda Vene Föderatsiooni valitsusel valmistada ette ja välja arendada föderaalne programm arvutiprogrammide loomiseks soome-ugri rahvuskeelte täisväärtuslikuks funktsioneerimiseks elektroonilises infoväljas.
4. Paluda soome-ugri riikide ja Venemaa Föderatsiooni valitsustel kindlustada trükiste (eriti sotsiaalselt oluliste väljaannete) jõudmine lugejateni postitariifide alandamise kaudu.
5. Ülikoolidel kindlustada ajakirjanike ettevalmistamisel emakeelne õpe.
6. Tunnistada lubamatuks praegune olukord Ülevenemaalise Riikliku Teleraadiokompanii regionaalsete filiaalide audiovisuaalsetes arhiivides materjali säilitamise, digitaliseerimise ja avaliku ligipääsu osas. Paljude aastakümnete jooksul rahva vahenditega loodud ühiskondliku omandi omamise monopolne iseloom takistab Venemaa Föderatsiooni rahvaste kultuuripärandi kasutamist ja võib lõppkokkuvõttes tuua kaasa selle kaotamise.
7. Luua telekanalis *Kultuur* saade *Venemaa rahvad*.
8. Pöörata tähelepanu soome-ugri ja samojeedi lasteajakirjanduse arenemisele (Interneti-leheküljed, ajalehed, ajakirjad, raadio- ja telesaated).
9. Venemaa soome-ugri ajakirjanike assotsiatsioonil luua koostöös välismaiste soome-ugri ajakirjandusühendustega rahvusvaheline soome-ugri ajakirjanike assotsiatsioon.
10. Jätkata soome-ugri ajakirjandusefestivali, kuhu oleksid kutsutud osalejad kõikidest soome-ugri riikidest ja regioonidest.

Kaasesimehed: Galina Butõreva, komid
Rein Sikk, eestlased

Põhiettekanadjad: Rein Sikk, eestlased

LISA 15. TERVISHOIU, DEMOGRAAFIA, PEREKONNA JA ÖKOLOOGIA SEKTSIOONI SOOVITUSED

(Soome-ugri rahvaste V maailmakongress, Hantõ-Mansiisk, 28.-30. juunil 2008. a)

Tervishoiu, demograafia, perekonna ja ökoloogia seksioonist osavõtjad avaldavad muret looduse, keskkonna ja tervise olukorra ning inimeste eluviisi pärast soome-ugri ja samojeedi rahvaste asualadel. Täheldatakse nende rahvaste arvukuse jätkuvat vähenemist, peretraditsioonide järkjärgulist lagunemist ja väljakujunenud eluviisi muutumist majanduslike, sotsiaalsete, ökoloogiliste ja poliitiliste mõjurite tõttu. Kujunenud olukorra parandamiseks soovitatakse:

1. Riiklikel- ja ühiskondlikel struktuuridel pöörata erilist tähelepanu sotsiaalsete haiguste ennetamisele (sealhulgas alkoholism ja narkomaania), eriti noorte seas.
2. Jätkata soome-ugri ja samojeedi rahvaste tervise ning keskkonnategurite mõju alaseid teadusuuringuid, samuti perekonna, emaduse ja lapsepõlve probleemide uurimist soome-ugri ja samojeedi rahvaste asualadel.
3. Viia regulaarselt läbi soome-ugri ja samojeedi rahvaste tervise, demograafia ja keskkonnakaitse probleeme käsitlevaid rahvusvahelisi konverentse.
4. Soome-ugri riikide valitsustel taastada iga-aastane statistikaarvestus rahvaste ja etniliste rühmade sotsiaalmajanduslike näitajate osas.

Kaasesimehed: Nikolai Strelkov, udmurdid
Mihhail Jakuntšev, ersad

Põhiettekanadjad: Nikolai Strelkov, udmurdid
Tamas Pál, ungarlased

LISA 16. NOORTE ÜMARLAUA PÕLVKONDADE JÄRJEPIDEVUS JA ÜHTSUS SOOVITUSED

(Soome-ugri rahvaste V maailmakongress, Hantõ-Mansiisk, 28.-30. juunil 2008. a)

Ära kuulnud soome-ugri rahvaste V maailmakongressi raames toimuvast ümarlauast *Põlvkondade järjepidevus ja ühtsus* osavõtjate ettekanded ning arutanud soome-ugri ja samojeedi emakeelt oskavate noorte kultuuri- ja haridusspetsialistide vajaduse ja rahvusliikumistes osalejate koosseisu uuendamise küsimusi,

leiame, et rahvusvaheline soome-ugri koostöö peaks olema avatuma iseloomuga. Soome-ugri maailm peaks muutuma mobiilsemaks ja olema võimeline vastama kaasaegsetele väljakutsetele;

rõhutame noorte kaasahaaramise vajadust otsuste vastuvõtmisel soome-ugri koostöö raames;

märgime, et soome-ugri liikumine vajab hädasti uute rahvusliikumistes osalejate leidmist ja kasvatamist;

soovitame:

Vene Föderatsiooni valitsusele:

1. Mitte lubada riigieelarveliste kohtade vähenemist kõrgkoolides emakeele (soome-ugri, samojeedi) ja kirjanduse, koolieelse haridusasutuse kasvataja ja algklasside õpetaja erialadel.

Vene Föderatsiooni soome-ugri regioonide valitsustele:

1. Tõhustada tööd soome-ugri ja samojeedi emakeelt oskavate spetsialistide ettevalmistamisel kultuuri- ja haridusasutustele.

rahvusvahelisele Soome-ugri Rahvaste Konsultatiivkomiteele:

1. Läbi vaadata rahvusvahelise Soome-ugri Rahvaste Konsultatiivkomitee koosseisu moodustamise põhimõtted. Valida iga rahva seast kaks esindajat, kellest üks peaks olema noorema põlvkonna esindaja (kuni 35 a).

rahvaste volitatud esindusorganitele:

1. Valida maailmakongressidele delegaate rahvaste ühiskondlike organisatsioonide konsensuse alusel ning kandideerijate üle avalikult diskuteerides.
2. Aegsasti läbi viia rahvaste peaettekannete avalik arutelu.

Soome-ugri Rahvaste Noorteassotsiatsioonile:

1. Aktiivselt integreeruda ülevenemaalistesse ja rahvusvahelistesse ühendustesse, osaleda nende kollegiaalsete juhtimisorganite töös.
2. Koostada soome-ugri rahvaste administratiivtöötajate andmebaas, tagada soome-ugri rahvaste kaadripotentsiaali väljaõpe.
3. Läbi viia avatud infopoliitikat ja töötada välja ühisprojekte rahvusvahelise koostöö raames.
4. Ühiskondlikel noorteorganisatsioonidel jätkata riigivõimuorganitega koostööd noorsooliitika alal.

LISA 17. TARTU ÜLIKOOLI PAUL ARISTE SOOME-UGRI PÕLISRAHVASTE KESKUSE KODUKORD

KINNITATUD

TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudi nõukogu
27.05.2008 koosoleku protokoll nr 1-3/EE-312

I. Üldsätted

1. Paul Ariste soome-ugri põlisrahvaste keskus (edaspidi keskus) on Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi soome-ugri osakonna töökorralduslik üksus, mis on moodustatud filosoofiateaduskonna dekaani korraldusega nr. 831 05. 07. 2007. Keskuse eesmärk on koondada Tartu Ülikoolis ja Lõuna-Eesti kõrgkoolides õppivaid, soomeugrilasi õpetavaid ning fennougristika ja teiste põlisrahvaste alase uurimisega tegelevaid ülikooli liikmeid ja selleks tegevuseks vajalikke vahendeid, et muuta hõimurahvaste alane õppe- ja teadustöö Tartu Ülikoolis dünaamilisemaks ning senisest laiemalt tutvustada seda väljaspool Tartu Ülikooli.

2. Keskuse kodukorra ning selles tehtavad muudatused ja täiendused kinnitab eesti ja üldkeeleteaduse instituudi nõukogu.

3. Keskuse rahalised vahendid moodustuvad riiklikest ja mitteriiklikest eraldistest, toetustest ja annetustest. Keskuse eelarve on osa eesti ja üldkeeleteaduse instituudi eelarvest.

4. Keskuse arveldused toimuvad Tartu Ülikooli raamatupidamise kaudu.

II. Keskuse struktuur, juhtimine ja tegevus

5. Oma eesmärkide saavutamiseks keskus:

5.1. valmistab ette Eestis õppivaid soome-ugri ja samojeedi rahvaste üliõpilasi akadeemiliseks ja erialaseks suhtluseks eri kultuuripiirkondadesse kuuluvate inimestega ning abistab neid eesti kultuuri tundmaõppimisel ja Eesti oludega kohanemisel;

5.2. arendab soome-ugri ja samojeedi keelkonda kuuluvaid ning teisi põlisrahvaid puudutavaid multi- ja interdistsiplinaarseid teadusuuringuid nende kõigis aspektides;

5.3. edendab üliõpilaste ja õppejõudude akadeemilist ettevalmistust fennougristika valdkonnas;

5.4. edendab soome-ugri ja samojeedi rahvaste ning teiste põlisrahvaste keele ja kultuuri õpetamist ja tutvustamist;

5.5. korraldab kursusi, loengutsükleid ja seminare;

5.6. annab välja trükiseid;

5.7. arendab rahvusvahelist koostööd põlisrahvaste organisatsioonidega kogu maailmas;

5.8. osaleb regionaalsete ja rahvusvaheliste konverentside ning kongresside korraldamises ning korraldab muid üritusi.

6. Keskuse tööd juhib keskuse juhataja ja keskuse nõukogu.

7. Keskuse nõukogu koosneb 7 liikmest ja selle eesistuja on keskuse juhataja. Nõukogu koosseisu kinnitab eesti ja üldkeeleteaduse instituudi nõukogu. Nõukogu liikmeteks on:

7.1. eesti ja üldkeeleteaduse instituudi esindaja,

7.2. soome-ugri osakonna esindaja,

- 7.3. välisüliõpilastalituse esindaja,
- 7.4. Eesti Fennougristide Komitee esindaja,
- 7.5. Tartu Ülikoolis õppivate soome-ugri üliõpilaste esindaja,
- 7.6. MTÜ Fenno-Ugria Asutuse esindaja,
- 7.7. keskuse juhataja.

Ühe nõukogu liikme ettepanekul ja eesistuja nõusolekul võib erakorraliselt kutsuda istungil osalema teisi isikuid.

8. Keskuse nõukogu:

- 8.1. määrab kindlaks keskuse töö põhisuunad ja -vormid;
- 8.2. kooskõlastab keskuse tegevuse sellega seotud erinevate üksuste huvidest lähtudes;
- 8.3. taotleb keskuse tööks vajalike vahendite eraldamist riiklikest ja muudest allikatest, kinnitab keskuse projektid;
- 8.4. volitab keskuse esindajaid teiste (sh rahvusvaheliste) organisatsioonide juurde.

9. Keskuse juhatajal on kohustus kutsuda nõukogu kokku vähemalt kaks korda aastas. Juhatajal on kohustus kutsuda nõukogu kokku ka juhul, kui seda nõuab vähemalt kolmandik nõukogu liikmeid. Juhataja arvestab nõukogu kokkukutsumisel ja koosoleku päevakorra koostamisel nõukogu liikmete ettepanekutega. Nõukogu koosolekud protokollitakse.

10. Nõukogu on otsustusvõimeline, kui nõukogu koosolekul osaleb üle poole nõukogu liikmetest. Otsus on vastu võetud, kui selle poolt hääletab üle poole koosolekul osalevatest nõukogu liikmetest. Nõukogu koosoleku võib korraldada elektroonselt. Kui koosolek korraldatakse elektroonselt, hääletatakse elektronposti teel. Juhataja määrab elektroonse hääletamise tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kolm tööpäeva. Elektroonse hääletamise korral on otsus vastu võetud, kui selle poolt hääletab vähemalt 2/3 nõukogu liikmetest.

11. Keskuse tööd korraldab ning organiseerib keskuse juhataja. Juhatajaks võib olla Tartu Ülikooli korraline õppejõud.

12. Keskuse juhataja on aruandekohustuslik keskuse nõukogu ning eesti ja üldkeeleteaduse instituudi nõukogu ees.

13. Keskuse juhataja käsutab rahalisi vahendeid rektorilt saadud volituse alusel, kooskõlastades oma tegevuse keskuse nõukoguga.

14. Keskuse reorganiseerib ja lõpetab Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna dekaan.